

**LES LLIBRETES DE MEMÒRIES DE
JOAN SERINYANA (1818-1903), VINYATER
LLANÇANENC**

**EDICIÓ, ESTUDI INTRODUCTORI I NOTES DE
JORDI CURBET HEREU**

C O L · L E C C I Ó D O C U M E N T S 5

LES LLIBRETES DE MEMÒRIES
DE JOAN SERINYANA (1818-1903),
VINYATER LLANÇANENC

**Edició, estudi introductor i notes de
Jordi Curbet Hereu**

Dades CIP recomanades pel Servei de Biblioteques de la UdG

Les Llibretes de memòries de Joan Serinyana (1818-1903), vinyater llançanenc / edició, estudi introductor i notes de Jordi Curbet Hereu. – Girona : Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines : Centre de Recerca d'Història Rural, ILCC Secció Vicens Vives de la Universitat de Girona: Documenta Universitaria, 2007. – 216 p. ; 13 x 20 cm. – (Biblioteca d'història rural / Documents 5)

ISBN 978-84-96742-16-1

I. Curbet Hereu, Jordi, ed. II. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines III. Universitat de Girona. Centre de Recerca d'Història Rural 1. Serinyana, Joan – Biografia 2. Vinyaters -- Llançà (Catalunya) – Biografia 3. Vi -- Indústria i comerç -- Llançà (Catalunya) -- S. XIX

CIP 634.8-051(467.13)(092) LLI

Reservats tots els drets. El contingut d'aquesta obra està protegit per la Llei, que estableix penes de presó i/ o multes, a més de les corresponents indemnitzacions per danys i perjudicis per a aquells que reproduïssin, plaguessin, distribuïssin o comunicuessin públicament, en la seva totalitat o en part, una obra literària, artística o científica, o la seva transformació, interpretació o execució artística fixada en qualsevol mena de suport o comunicada a través de qualsevol mitjà, sense la preceptiva autorització.

Amb la col·laboració de

Diputació de Girona Patronat Francesc Eiximenis

Ajuntament de Llançà

Edita: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria

juliol de 2007

Disseny de coberta: Quim Español

Correcció lingüística: David Prats

ISBN 13: 978-84-96742-29-1

DL: B-42.410-2007

© *del text:* els autors

© *de la Biblioteca d'Història Rural:* Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

© Documenta Universitaria

Impressió cobertes: Gràfiques Trema

Impressió interior Divermat

La **Biblioteca d'Història Rural** s'autofinança, en part, amb les quotes aportades pels socis de l'*Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines*. Els socis reben puntualment els llibres editats, així com informació periòdica de les activitats de l'Associació (a través del seu butlletí Mestall, de periodicitat semestral). Poden obtenir la butlleta d'inscripció a www.ddgi.cat/historiarural o a l'Arxiu Històric de Girona (plaça de Sant Josep, 1, 17004 Girona)

Cabament és el misteri que amaguen aquests tempestuosos moviments, i les sorpreses desconcertants que donen, i els conflictes dramàtics que ofereixen, lo que ens fa obrir els ulls prenyats de curiositat. Imposants espectacles per a l'home que sap gaudir-los a distància convenient, ni tan a prop que s'hi confongui i anul·li, ni tan lluny que en perdi el sentit i la visió.

(Raimon Casellas; *Les multituds*, 1906)

ÍNDEX

PREFACI	9
INTRODUCCIÓ	15
1. L' autor: una pinzellada biogràfica	15
2. Les llibretes: redacció, contingut i estructura	19
3. L'indret i les circumstàncies	26
4. El marc polític	42
5. Religió	59
6. Anàlisi lingüística dels manuscrits	70
7. Criteris d'edició	74
8. Bibliografia	78
GLOSSARI	83
ÍNDEX ONOMÀSTIC	89
TRANSCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS	95
Llibreta de memòries	97
Llibreta de la guerra i revolucions	165
Llibreta de religió	199
Llibreta de cantarelles, oracions i narrativa moral	208

PREFACI

Al setembre de 1896, en ple conflicte bèl·lic a l'illa de Cuba, un soldat de les files espanyoles va ser capturat en una emboscada per un guerriller. En veure's mort, el xicot va tenir un darrer pensament per a la seva vila natal, que com tants altres soldats obligats a morir a milers de quilòmetres de casa, no tornaria a veure més. «*Adéu, Portbou!*», va sanglotar. Quina seria, però, la sorpresa d'aquell cubà d'aspecte feréstec i pell colrada, que va contenir el braç executor i li va respondre, sorprès: «*Que ets de Portbou?*» El xicot captiu va assentir, esporuguit, amb el cap. «*Doncs jo sóc de Vilajuïga –va afegir l'insurrecte–, i ara fuig abans no et matin els meus.*»

Passatges com aquest, propis d'allò que anomenariem «llegendari urbà», ens mostren una dimensió històrica construïda a partir de minúscules peces, a tall de puzzle. És, també, un dels episodis que trobem recollits en l'obra de Joan Baptista Serinyana i Mallol, pagès de Llançà, que va deixar un testimoni de diferents esdeveniments viscuts al llarg de gairebé setanta anys del segle XIX. El seu llegat documental, en forma de llibretes temàtiques, ens acosta a la percepció popular de certs esdeveniments, a la vegada que ens obre el ventall de registres interpretatius de la història contemporània. Perquè en realitat, sabem realment poc de com es van viure els conflictes, petits o grans, i encara menys de com van interessar a les víctimes més directes, la gent del carrer.

L'enclavament geogràfic de Llançà, ja ho veurem, té una incidència decisiva en els temes de l'obra de Joan Serinyana. Des de la Revolució Francesa, a través de la frontera van penetrar corrents politicoculturals renovadors que conviuran (i a voltes van entrar en conflicte seriós) amb les romanalles de l'Antic

Règim. Les idees revolucionàries –un catalitzador immillorable va ser el republicanisme empordanès, capaç de mobilitzar masses a través de l'activisme i la participació en la vida pública–, les noves propostes de lliurepensament –encarnades en la francmaçoneria, l'associacionisme i els ateneus–, els corrents contractatòlics i el constant intercanvi transfronterer d'idees i productes ja formaven part indissoluble de la societat catalana en general i altempordanesa en particular. A l'altre extrem del camp de batalla, la reacció prendrà forma en el carlisme finisecular i l'integrisme conservador. Joan Serinyana, en el moment que es produeix aquest xoc inevitable es va trobar entre dos bàndols, i és en aquesta complexa disjuntiva i en el dilema consegüent que ens caldrà entendre la seva postura davant de la vida i del seu temps.

En un altre aspecte, el de la història de la producció cultural, l'obra de Joan Baptista Serinyana s'emmarca en plena decadència productiva dels llibres de família, que van tenir la màxima concentració a Catalunya entre els segles XVII i XVIII. És més, Xavier Torres (2000:26) esmenta Serinyana, junt amb el llibre dels badalonins Lleal, com un dels exemples més tardans de conreadors d'aquest gènere. Però aquesta circumstància, tanmateix, no és l'única que centra l'interès dels escrits presentats. De fet, Serinyana, un pagès en el sentit més antic del mot, ultrapassa les barreres del microcosmos local del pagès memorialista i a través de la lectura esdevé un autèntic lletraferit fins al punt de portar, en la senectut, una activitat paral·lela a les obligacions diàries i ineludibles als seus conreus. Perquè el nostre autor no encaixa en un perfil d'hisendat benestant, que coordina les propietats a distància, o de prohoms acomodats a la trona municipal; és una persona exposada a les inclemències del temps, als flagells i a les caresties. Per aquesta raó l'exercici de la lectoescriptura, més enllà de la necessitat diària, és més aviat inusual –la seva dona, per exemple, no sap escriure– i el seu valor augmenta quan ens il·lustra, encara que des d'una òptica subjectiva, el desenvolupament i el desenllaç d'una fase que va marcar la història del país.

No és pas l'objectiu d'aquest treball jutjar les llibretes de Serinyana sota els paràmetres de la literatura convencional –ni s'hauria de fer, tenint com a precedent la crítica desafortada que

va caure contra una obra de la memorialística privada com és el *Calaix de sastre*, del baró de Maldà— perquè el nostre autor no va buscar un receptor de la seva obra fora d'ell mateix —«*que tot queda aquí*», com diu en un moment del text—. Són, en tot cas, els nous corrents historiogràfics que presten atenció a l'escriptura popular, a l'*escriptura del jo*, com a font documental, que podran i sabran donar-li l'encaix adequat.

El conjunt de manuscrits que vindran a continuació no són del tot inèdits, atès que algun d'ells ja ha fet força quilòmetres pels circuits de la història local, aquella disciplina amb què els nouvinguts al món de la recerca tenim un important deute de gratitud. Més concretament, Josep Clavaguera, historiador i arxiver de la Biblioteca-Arxiu del Palau de Peralada, va tenir la primera notícia de l'existència del llibre de memòries i d'alguna altra composició de Serinyana, i després de reproduir-ne fragments als *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (núm. 25, 1992: 149-173), l'ha tret a col·lació en treballs posteriors.¹ Al seu torn, coneixedora d'aquest mateix manuscrit a través de Clavaguera, Konstanze Jungbluth (1996) va editar el dietari del còdex *TM* a la tesi doctoral *Die Tradition der Familienbücher: zur Kontinuität des Katalanischen während der "Decadència"*. Alguns detalls i notícies del dietari de Joan Serinyana han estat difosos per Clavaguera i són una peça documental que pot ajudar a aclarir i precisar alguns episodis de la història local en un segle de forta agitació sociopolítica. Més recentment, la professora de la Universitat de Perpinyà Martina Camiade encara va utilitzar alguns passatges de Serinyana per documentar l'arribada i les conseqüències de la fil·loxera, al capítol *La vinya i el vi de l'època moderna fins avui dia*, inclòs a l'obra *L'Albera: vinyes i vinyaters* (2004).

El mateix Clavaguera va facilitar-me, fotocopiats, el còdex considerat principal —inventariat amb el títol *Notas del tems...* per Xavier Torres (2000:122)—, que vaig llegir, transcriure i revisar. Aquesta tasca, en el marc de la meua tesi doctoral, s'inscrivía en

¹ Em refereixo a la monografia sobre Llançà de la Diputació de Girona (Clavaguera, 2000), que conté un capítol dedicat a Serinyana, i a un article publicat a la revista local *La Farella*, tots dos citats a la bibliografia.

una recerca selectiva de textos populars que, prèvia transcripció i digitalització, havien d'integrar un corpus informatitzat de l'escriptura popular, amb vista a una cartografia de formes lingüístiques. Va ser llavors quan una descendent directa de Joan Serinyana, Margarida Pey, va permetre'm consultar altres manuscrits i llibretes propietat de l'autor, així com l'original de *Notas del tems*, per la necessitat de revisar i corregir el text definitiu.

Els textos que donen cos al present estudi són en realitat tres llibretes, totes tres transcrites íntegrament, sense alterar l'ordre seqüencial dels textos originals: la *Libreta de memòries de Juan Batista Sariñana...* (des d'ara *TM*), la *Llibreta de memòries de bàries notas...* (*GR*) i la *Llibreta de memòries antigas y modernas escritas per mans pròpies de mi...* (*AM*). En un petit annex hi trobareu afegida una petita mostra de les composicions, originals o versionades, que es troben en una quarta llibreta: el *Llibre que conté cantarellas[,] receptas per bàrios remeys[,] exemples trets de llibres morals[,] cuentos y casus sucseït escrit per mi...* (*CT*). Diverses raons han condicionat aquesta selecció i han descartat que s'optés per l'edició de tot el patrimoni textual de Joan Serinyana, però sobretot ho ha estat la impossibilitat de consultar directament aquests documents (alguns en estat de deteriorament avançat) sense pertorbar la tranquil·litat de la família que els conserva al seu domicili particular.

Tanmateix, un primer examen dels textos coneguts al davant feia advertir la proliferació de llibretes de caràcter doctrinal, còpies o simples recreacions de models de literatura religiosa i/o popular de l'època. Deixant de banda la importància que poden tenir aquests textos per a qualsevol estudiós del tema, aquí hem cregut interessant (amb un inventari detallat i la possible digitalització dels materials encara per fer) posar a la disposició d'un públic general els textos autobiogràfics i històrics; en definitiva l'obra més estrictament memorialística que Joan Serinyana ens podia deixar. Vet aquí doncs que, amb poc més bagatge que la voluntat, es va emprendre la tasca de posar marc a aquesta curiositat documental que ara es pot gaudir per ella mateixa, vestida o, per què no?, aïllada dels elements que li són simplement accessoris.

I com no podia ser d'una altra manera, és just acabar regraciant el suport intel·lectual i bibliogràfic dispensat en tot moment per aquelles persones i institucions implicades en la publicació d'aquest llibre, les quals han recobert aquest estudi d'una pàtina de dignitat necessària per poder sortir a la llum. Pertoca també, en la línia d'agraïments personals, un record per als arxivers Josep Maria Barris, Èrika Serna i Joan Serra, que s'han interessat en tot moment per l'estat del treball en curs i en els moments de desorientació han sabut fer-me tornar al camí correcte.

INTRODUCCIÓ

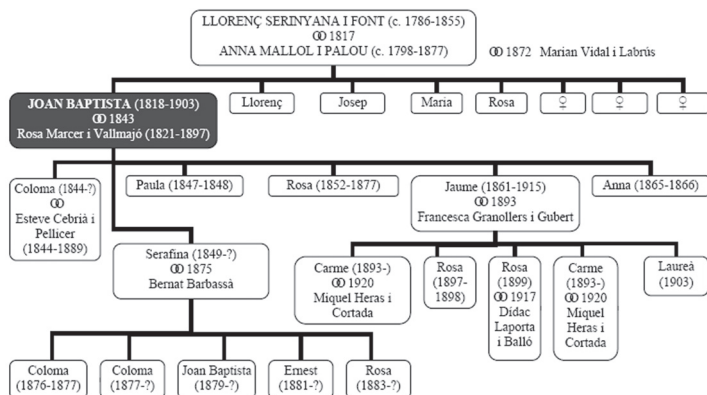
1. L' AUTOR: UNA PINZELLADA BIOGRÀFICA

Joan Baptista Serinyana i Mallol va néixer a Llançà el 15 de desembre de 1818, tal com consta al llibre i a la partida de naixement parroquial.¹ Com va anotar Joan Torrent, prevere i domer, els pares, padrins i avis són naturals de la població, la qual cosa és gairebé garantia d'un arrelament familiar a la vila. Com a primogènit i hereu d'una família amb vuit fills, ben aviat va haver de dedicar-se a feinejar a les vinyes del seu pare, Llorenç Serinyana i Font, un fet que fa deduir una interrupció prematura dels estudis del jove Joan, conseqüència directa de les mateixes necessitats familiars.

Als 25 anys va contreure matrimoni amb Rosa Marcer, tres anys més jove, pubilla d'una casa al carrer de la Muralla i hereva d'una vinya de trenta vessanes a cap de Ras i un bosc a cap de Lladró, llegats pel pare, Joan Marcer. La unió es va consumir, sembla, «*a disgust de totes parts*», i en conseqüència hi va haver un trencament amb els progenitors: Llorenç i Anna. No va ser l'únic distanciament familiar. També són ostensibles les

¹ Els registres de baptisme i de defunció estan reproduïts a Clavaguera (1992:154). Pel que fa a la normalització gràfica del cognom, adoptada en la introducció i l'aparat de notes, segueixo la recomanació de Joan Anton Rabella, de l'oficina d'onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans, arran de la meua consulta: «Les obres de consulta sobre onomàstica catalana coincideixen a considerar que el cognom *Serinyana* (que podem trobar escrit amb diferents formes gràfiques) prové del llatí SERENIANA, que és una forma derivada del nom llatí SERENA, que és un nom de dona que significava originàriament 'serena, pura'.» Aquesta normalització, ara bé, no té efectes en el text, on l'autor escriu sempre *Sariñana*, i el seu fill Jaume, *Seriñana*, sent aquesta última forma gràfica la que utilitzen Clavaguera i Torres.

Quadre 1: arbre genealògic de Joan Serinyana

diferències amb els seus germans Llorenç i Josep, la raó de les quals podria ben ser el repartiment de les propietats del pare. La part de Llorenç, traspasat abans del 1885, va continuar sent reclamada per la seva dona, Gràcia Boher. De Josep Serinyana, també vinyater i deu anys més jove que Joan, n'he pogut saber relativament poc: només que va ser regidor de l'Ajuntament de Llançà, havent resultat elegit en segon lloc en el sorteig de regidors, com consta en l'acta de constitució del govern municipal el 12 de març de 1857.

El matrimoni va tenir cinc filles: Coloma (1844->1903), Paula (1847-1848), que va morir als vint mesos, Serafina (1849->1903), Rosa (1852-1877) i Anna (1865-1866), morta als quinze mesos, i un fill, Jaume (1861-1915), nomenat hereu universal dels béns paternals. Malgrat que ens falten dades de defunció de Coloma i Serafina, sabem que en el moment de la mort del pare (1903) totes dues encara eren vives.

La plaga de l'oïdi de la vinya (el *mal blanc*, o en la seva forma culta, *Oidium Tuckeri*) va iniciar-se el 1849 i va ser el prelude d'una sèrie de desgràcies familiars: el pare de Serinyana va morir el 1855 sense haver deixat més que alguns deutes econòmics, la mare va quedar «*miserable cens recursos*» i això va fer que Joan s'hagués de vendre la casa per 120 lliures. Acte seguit, Anna

Mallol va arrendar totes les propietats i va marxar a Barcelona, presumiblement a Sant Martí de Provençals, on ja estava establert Josep. La destrucció de les collites va obligar un bon nombre de llançanencs a abandonar el poble, alguns definitivament; altres, com en el cas de Serinyana, a fer puntualment de temporers a les vinyes de l'altra banda de les Alberes. Als 36 anys, en Joan va haver de creuar la frontera per anar a veremar a La Nouvelle, «40 hora dins Fransa», una activitat que serà habitual per a moltes famílies llançanenques fins entrat el segle XX.

Els tractaments a base de sofre van contribuir a pal·liar els efectes de la malura sis anys després que s'estengués l'epidèmia, però Serinyana es va curar en salut introduint el conreu primer del blat i posteriorment, de l'olivera per esmorteir l'estocada del mal blanc. Els conreus principals de les terres de Serinyana eren la vinya i l'olivera, encara que també en tenia de blat i secundàriament d'ametllers i avellaners, junt amb una petita producció de suro. En el seu cas, el conreu del blat possiblement li permetia ser autosuficient quant al consum d'aquest cereal i no haver d'endeutar-se (almenys no excessivament) havent-ne d'anar a comprar a mercat en els freqüents períodes de caresties, seques i plagues.

A partir d'aquest moment, Serinyana es dedica en cos i ànima a les explotacions familiars i particulars, sense permetre que res ni ningú l'en distregui, ni tan sols les causes jurídiques que mantenia amb la vídua del seu germà: en una compareixença al jutjat de pau per respondre a una demanda econòmica de la seva cunyada, el vinyater declara que la citació «*sólo se les dirige al objeto de molestarlos, y de distraerlos de sus quehaceres*» i exigeix a la part acusadora, junt amb la seva dona, «*el jornal que los demandantes les han hecho perder con su caprichosa y hasta malévola demanda*».

El 1856 Serinyana va rebre tres vessanes de vinya a cap de Ras, que es van afegir a altres tres que ja hi posseïa la seva dona. Amb tot, la producció allà no es va fer evident fins al 1871, en plena bonança econòmica, en què la collita (considerada «*mitjana*» pel vinyater) va pujar a 16 càrregues de vi (prop de 2.000 litres), mentre que de 1854 al 1860 va declarar no haver-hi collit res. Atesa, en conseqüència, l'escassetat de la collita, el 1861 Joan

Serinyana va decidir acensar cinc vessanes al mas de l'Estela i tres anys més tard va comprar tres vessanes a la Roca. La màxima capacitat productiva de la vinya de cap de Ras, 40 càrregues el 1876, coincideix amb la fase final del període alcista en els preus del raïm i el blat que havia començat el 1865 i s'acabaria el 1879, alimentat per la demanda francesa. L'adveniment de la fil·loxera, però, va agreujar la situació personal d'ell i molts altres viticultors, i que ell va poder compensar parcialment per una sèrie de circumstàncies patrimonials favorables a partir de 1885. Una d'aquestes va ser la resolució amistosa del conflicte hereditari patern, de la qual va sortir beneficiat amb la casa del carrer de Sant Toribi (des de llavors, nova residència del matrimoni), una peça de vinya a cap de Ras, la meitat d'una peça (vinya i erm) a la Roca, i dues vessanes d'olivera a Garbet. A més, sembla que també va obtenir en propietat un hort al barri del Port de Llançà.

L'activitat memorialística de Serinyana té l'inici, o almenys el zènit, precisament a partir dels anys de fil·loxera, quan va establir un vincle estret amb el capellà de la vila, el figuerenc Enric Cotó, que li va proporcionar lectures religioses i el va animar a participar de les activitats pietoses del poble. Va començar per a ell una època de dedicació tenaç a la redacció i elaboració de les seves llibretes de memòries. Era també temps d'activitat i vida religioses, esperonat per les autoritats eclesiàstiques, que van treure profit de la seva devoció portant-lo a implicar-se en activitats pietoses, com la confraria del Sagrat Cor, creada el 1887, congregació de la qual va ser principal responsable, comptable i activista.

Políticament, en canvi, no s'el sap circumscribit a cap militància, almenys pública, malgrat unes enormes inquietuds polítiques i socials que el porten a reflexionar sovint, sempre ploma en mà, sobre corrents socials com l'anarquia i el lliurepensament. Sobre aquestes qüestions Joan Serinyana intenta traçar d'una manera clara la frontera entre els límits de la fe i els de la raó, i emetre un judici propi.

A principi de 1893, acabades les esgotadores feines de renovació de les vinyes a causa de la fil·loxera, va començar a lamentar-se del dolor físic, potser com a conseqüència de la duresa i l'estrès

que li va comportar haver-se'n d'ocupar sense més ajuda que la de la seva dona. Rosa Marcer mor el 1897, als 76 anys, però Joan va continuar amb la seva tasca literària i professional fins ben poc abans de la seva mort, esdevinguda a finals de 1903, a punt de complir els vuitanta-cinc anys.

2. LES LLIBRETES: REDACCIÓ, CONTINGUT I ESTRUCTURA

Els dietaris de Serinyana, repartits en diferents llibretes, tenen una estructura interna molt característica, consistent en una sèrie d'esdeveniments seleccionats i ordenats per anys. Seguint l'escola francesa (Bruner-Weisser 1995:178), s'ajustarien a la tipologia dels annals, o llistes de successos. Lluny del que aparenten ser, uns escrits de caràcter i llenguatge espontanis, aquests autoinformes obeïen fortes convencions d'estil i gènere (Bruner-Weisser 1995:177) encara que el destinatari, *a priori*, fos el mateix autor. Que Serinyana no posseís una gran habilitat escriptora no significa de cap manera que no s'obstinés a recollir i classificar les notes que posteriorment copiava en llibretes temàtiques. Amb això pretenc apuntar que, de la memòria al paper, les notes passaven per un bon nombre de filtres o estadis, i que Serinyana, com altres pagesos memorialistes, respectava profundament les regles (almenys les poques que coneixia) de l'escriptura i que no deixava res a l'atzar. Hem d'imaginar, doncs, una activitat literària basada en les lectures en veu alta, no només de premsa i llibres, sinó també de les seves pròpies notes, una posterior relectura, memorització i repetició (Viñao 2002:326), i finalment la còpia. Aquesta premissa ompliria de sentit la hipòtesi segons la qual les còpies es feien per mediació de la lectura i no del text, mitjançant una paràfrasi paral·lela o posterior, en un procés que tindria notables implicacions de tota mena, fins i tot gràfiques i lingüístiques, en el document final.

Si hem de creure la informació de l'epígraf inicial, la llibreta principal, *TM*, va ser escrita l'any 1851, quan Serinyana tenia 32 anys, copiada (i ampliada considerablement) el 1879 i completada fins a la seva mort el 1903. No hi ha continuadors del llibre. Només el seu fill Jaume i altres descendents afegeixen

algunes dades familiars fins a èpoques ben recents, però amb Joan Serinyana es clou no tan sols el dietari sinó també la informació patrimonial que conté la llibreta. Com a dada curiosa, de les 116 pàgines escrites de *TM* exactament la meitat corresponen al dietari i l'altra meitat a registres diversos. L'ordre del llibre respon d'aquesta manera a la lògica mental i a les necessitats de distribució espacial del mateix Serinyana. Cada apartat es presenta amb inici i final, amb un ordre cronològic dels esdeveniments, i l'únic que queda esquarterat és el dietari, repartit al principi, entremig i al final de la llibreta de memòries. Tot i un títol reduccionista (*Notas dels tems des-de lo añ 1836 en aban*), el dietari és una mena de noticiari local i universal, que inclou fets tant propers com llunyans. L'únic criteri d'inclusió és l'interès personal, encara que és cert que els desastres climàtics prenen una rellevància important dins el conjunt de l'obra. L'autor mostra unes inquietuds molt determinades: la meteorologia, l'obra pública, les dinàmiques familiars, tot plegat al voltant de l'omnipresent eix religiós. A primera vista, les catàstrofes naturals i humanes l'obsessionen i el pessimisme i el desànim semblen abordar-lo amb una freqüència sorprenent. A jutjar pels seus relats, no passa mai res agradable a la vila o, si passa, no creu convenient anotar-ho. És una *literatura de la calamitat* que persegueix, igual com passa amb tants altres pagesos memorialistes, posar en guàrdia aquells que el succeiran a fi que estiguin preparats per als fets adversos.

He estructurat a continuació els apartats o temes que componen *TM*, una llibreta amb una línia temàtica molt fraccionada, més que les altres, completament monotemàtiques. Es respecta la numeració original del manuscrit, que coincideix amb el sumari elaborat pel mateix Serinyana. Les pàgines que no apareixen en les seqüències de la descripció són en blanc:

- a. El dietari pròpiament dit (titulat *Notas del tems*), amb la seqüència de paginació següent: p. 2-44 (de l'any 1836 al 1891). Té forma d'anuari; s'hi recullen els fets més destacables per l'autor: successos locals, accidents, moviments a les plantacions, epidèmies, fenòmens meteorològics, obra pública, etcètera.
- b. Notes dels preus del raïm, blat i oli, des de l'any 1835 al

- 1903 –falten del 1836 al 1848, ambdós inclosos–, entre les pàgines 45 i 56. Conté en una nota breu de cada any el preu de venda d'aquests productes, amb la seva variació. Les notes comencen sent breus, però progressivament es passa a vincular el preu amb les causes.
- c. El dietari continua de l'any 1891 al 1897, rere el nom de *Nota de las tempuradas*, de la pàgina 57 a la 64 (8 pàg.).
 - d. De la pàgina 65 a la 68 hi ha anotats els conflictes hereditaris de la família de Serinyana entre els anys 1817 i 1885.
 - e. A la pàgina 71 consten els deutes i despeses derivats de la mort de Llorenç Serinyana, pare de Joan.
 - f. «*Nota de terras pusaidas per jo[,] Juan Batista Sariñana*» del 1851 al 1893, en què s'especifica les terres al seu càrrec i les intervencions agràries. La seqüència de paginació és 73-76 i 79.
 - g. A les pàgines 77 i 78 hi ha les despeses notarials i/o burocràtiques: escriptures, àpoques, testaments, actes...
 - h. A la pàgina 81, les lligítimes pagades a les dones de la seva família.
 - i. Pàgines 85 i 86, nota dels mobles comprats.
 - j. Pàgina 89, nota de obres fetes al domicili familiar.
 - k. Nota anual de les collites de raïm i olives a les seves explotacions (1846-1903), de la pàgina 93 a la 106.
 - l. Matrimonis familiars (1817-1920), p. 111-115.
 - m. Baptismes familiars (1818-1903), p. 119-121.
 - n. Confirmacions (1850-1897), p. 134.
 - o. Defuncions (1848-1949), p. 135-141.
 - p. El dietari continua de l'any 1897 al 1902, sota el nom de *Nota dels tems*, de la pàgina 143 a la 149 (7 p.).

2.1. Les lectures privades de Joan Serinyana

Però a banda de la llibreta principal, quins són els escrits i quines eren, concretament, les lectures de Serinyana? No va passar desapercebut que la seva obra conservada comprenia prop d'una vintena de llibretes manuscrites (algunes ja citades pel mateix autor) i diverses obres impreses, tot plegat enquadrant de manera casolana, en cobertes de cartró i paper, algunes

fins i tot d'il·lustrades. L'heterogeneïtat de les seves lectures i l'extravagància d'alguns escrits obrien la porta d'un microcosmos d'activitat cultural certament peculiar.

A continuació teniu un petit inventari descriptiu del seu fons documental, que ens dona una idea de les inquietuds culturals (i ideològiques) del nostre terrassà, en qui descobrim un grafòman de cap a peus.

1. **Llibreta de memòries (TM).** Manuscrit principal, de contingut divers, escrit el 1851 i copiat el 1879 segurament a partir d'un altre llibre més o menys idèntic del qual es conserven només alguns fulls solts. Fa la funció de llibre de família, que havia de ser continuat per l'hereu Serinyana, Jaume.
2. **Llibreta de la guerra i revolucions (GR).** Començada cap al 1865 (als 47 anys); s'hi registren esdeveniments polítics i memorialístics comentats amb més detall que a la *Llibreta de memòries*.
3. **Llibreta de religió (AM).** S'hi detallen algunes de les activitats religioses organitzades pel seu apostolat seglar.
4. **Llibreta de mapes.** En realitat és un atlas universal "reciclat", amb uns pocs mapes en color de continents i països de l'interès de Serinyana (Estats Units, Espanya). Hi ha tres pàgines amb notes manuscrites però falten fulls que es podrien haver extraviat a causa del deteriorament del llibre.
5. **Llibretes de cantarelles, oracions** («*Tres alavansas al Sagrat Cor de Jesús*») **i narrativa moral.** Llibretes de dimensions més reduïdes que les altres, en sobresurt el *Llibre que conté cantarelles[,] receptas per bàrios remeys[,] exemples trets de llibres morals[,] cuentos y casus sucseït (CT)*, que Serinyana va escriure als 66 anys. Hi ha còpies i versions d'obres que li deixava el capellà de la vila, tot i que potser ell mateix també s'atrevia a escriure contes morals, la seva gran afició.
6. **Receptaris.** Una llibreta autònoma conté uns *Remeys per cenar*, i d'altres estan inclosos a la *Llibreta de cantarelles*. Molts són en castellà.
7. **Notes diverses.** Són tres o quatre llibretes de poques pàgines, sense enquadrar, Algunes contenen oracions

(kirie eleison, exorcismes contra les plagues del camp...), altres comptabilitat personal, rebuts de censals, etcètera.

8. **Obres impreses.** Ens aporten una informació valuosa sobre les lectures i biblioteques personals en l'àmbit rural, especialment pel que fa a la literatura religiosa:

a. Sis toms enquadernats de números mensuals de la *Revista popular*, corresponent als anys 1886 (abril-desembre) i 1892 (març-agost). Aquesta publicació de propaganda catòlica va tenir molta difusió a Catalunya entre els anys 1871 i 1916. El director i editor era el prevere sabadellenc Fèlix Sardà i Salvany (1841-1916), de tendència carlina, intransigent i declaradament antiliberal, conegut pel seu opuscle *El liberalismo es pecado*, en què condemna el nou estat i propugna el retorn a l'absolutisme. És complicat saber fins a quin punt Serinyana es va amarar d'aquestes idees ultraconservadores, però sí que cal contextualitzar-les en la campanya demagògica que es va impulsar contra el progressisme, vist potser pel vinyater com a gran culpable d'haver desfermat la ira divina contra els conreus.

b. *Fe, esperanza y caridad: novela original por D. Antonio Flores* [1818-1865]. Madrid: Ediciones populares de

Una de les capçaleres que va tenir la “Revista popular” de Fèlix Sardà i Salvany, corresponent a l’any 1886.

- Manini Hermanos, 1864. «Llibre arreglat y encudernat per mans de jo, Juan Batista Sariñana y M(all)ol lo añ 1866».
- c. *La Biblia vulgata latina traducida en español por el Ilustrísimo señor D. Felipe Scio de San Miguel. Tomo I: del Antiguo Testamento. El Génesis.* Madrid: Imprenta de la hija de Ibarra, 1808.
 - d. *Pequeño catecismo histórico del abad de Fleuri.* Cobertes de pergamí, sense data ni lloc d'edició.
 - e. *La iglesia y la masonería: querella del "Grande Oriente Español" contra "La Verdad", revista católica general de Castellón de la Plana, por calumnias e injurias a la masonería española. Por X.* 2a ed. València: Imprenta de José Canales Romá, 1890.
 - f. *La vida de los animales*, por el Dr. A.E. Brehm. Carlos Fernández de Castroverde (trad.). Barcelona: A. Riudor y cia., 1880.

El consum literari del nostre memorialista es podria acabar de completar en part pel que ens explica dins de les seves mateixes obres: obres prestades (de caràcter religiós), premsa diària (no conservada), "papers" (potser literatura propagandística, fulls solts) i possiblement correspondència amb el seu germà que vivia a Barcelona. Comenta sovint que s'ha assabentat d'un esdeveniment a través dels diaris de l'època (*periòdics*, o simplement *papers*), i en una llibreta de la seva propietat recull, entre *cantarelles*, remeis i contes, uns exemples «*trets de un llibre que me deyxà al señor sacristà*». La informació és rellevant perquè demostra que la seva biblioteca no devia ser fixa, i això explicaria l'interès per llegir i, en conseqüència, copiar per conservar els textos o les adaptacions que aquest en feia. Dic adaptacions perquè es dedueix un hàbit de traducció sistemàtic, tant dels contes com segurament de premsa en castellà, a la seva llengua i estil particulars.

En els textos de Serinyana no es dona cap pista sobre el seu procés d'alfabetització particular. Podem deduir que posseïa una mínima formació potser aportada per una assistència estroncada a l'escola del mestre rural, i ben segur que la va desenvolupar com a autodidacta, amb les lectures que

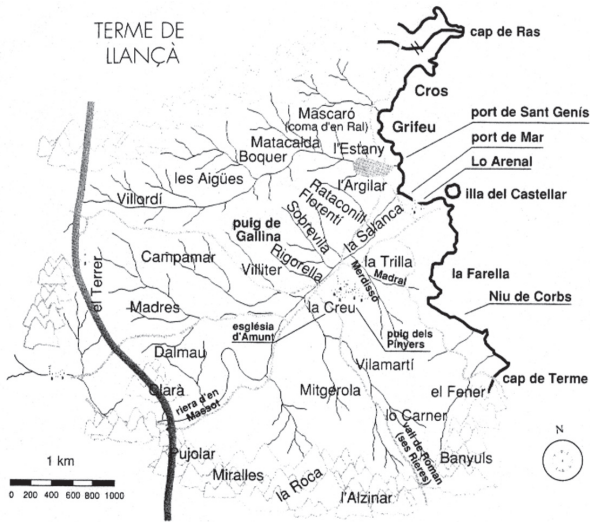
emmarcaven i donaven suport al seu univers intel·lectual. Sí que es va poder advertir que Serinyana era consumidor de publicacions en sèrie, revistes i diaris, productes que van irrompre amb força en el món cultural del Vuit-cents i que van tenir una repercussió ràpida en l'aprenentatge de la lectoescriptura, en tant que elements transformadors dels hàbits lectors de la societat europea de l'època. La premsa satisfia les necessitats informatives de la població i va relegar el llibre a un paper secundari (Viñao 2002:322):

La difusión de la prensa periódica y de las lecturas populares se produjo a la vez que se expandían la escolarización y la alfabetización. Ello supuso modificaciones tanto en el ámbito del aprendizaje escolar de la lectura como en los usos y prácticas sociales de la misma.

El fet decisiu en la reducció de la semialfabetització lectora va ser sens dubte la profusió de textos populars, a l'abast de capes de població que fins llavors no havien disposat de biblioteca privada. Aquest va ser probablement el cas de Serinyana, que obre els seus interessos cap a temes que transcendien l'esfera de la realitat quotidiana: els esdeveniments de caràcter estatal i internacional trepitgen l'espai dels fets quotidians (el temps, les collites, els successos locals...). Hem de tenir present, a més, que en centres recreatius, ateneus i casinos federals, a part de discursos, també s'organitzaven lectures públiques de diaris (Clara 1986:181).

Una altra prova de la pràctica compositora de cançons populars religioses per part de Joan Serinyana són les nades i les *Coplas nuevas del niño perdido*, tot un *best-seller* si hem de jutjar la profusió d'edicions a les llibreries barcelonines entre les dècades de 1850 i 1880, fins a adquirir un abast transoceànic, en colònies espanyoles com Cuba (Esquenazi:2002).

3. L'INDRET I LES CIRCUMSTÀNCIES

Mapa històric del terme de Llançà que recull bona part de la toponímia menor citada a l'obra de Serinyana. Font: Plujà 2003:85.

3.1. Llançà en la segona meitat del segle XIX

Segons dades demogràfiques corresponents a l'empadronament de 1860, recollides per Martínez Quintanilla (1865:365), la població de Llançà era de 1.879 habitants, dels quals només 443 eren veïns del terme. El nucli de la vila estava format per 428 cases, al barri del Port n'hi havia 32, i 7 al disseminat de Setcases. Malgrat les nombroses reserves sobre la fiabilitat de dades anteriors al 1860, des del recompte de Madoz (1840) a l'empadronament de 1857 destaca un descens en el registre de 2.268 a 1.763 persones. Entremig, i possiblement fos un factor decisiu, tenim la plaga de l'oïdi, que va malbaratar la principal base econòmica del poble. Aquell sostre demogràfic es va recuperar al 1877, en plena avantsala de la fil-loxera i l'apogeu productor, però la posada en funcionament de la línia fèrria (i la marxa d'una pila de peons i operaris allotjats a Llançà), afegit, un

cop més, a la nova malura de la vinya, tot plegat va desembocar en una altra disminució important del nombre de residents.

Des del punt de vista agrari, en la segona meitat de segle, Llançà acaparava en bona mesura la producció de vi i oli. Les dades aportades per Dolors Armengol (1979:42), en aquest sentit, parlen per elles mateixes: en el període que va de 1862 a 1864, Llançà i el Port de la Selva produeixen un percentatge important del vi de la comarca. A més, Llançà és capdavantera no només en el conreu del vi, sinó també d'oli, amb una producció mitjana anual de 82.666 i 15.100 roves, respectivament. De fet, el conjunt del partit de Figueres concentrava bona part de la producció del conjunt de les comarques gironines, amb un total de 247.680 hl de vi i 117.315 hl d'oli. L'abans esmentat Martínez Quintanilla (1865:298) observa que abans de 1850 la collita de vi a Llançà era, fins i tot, molt superior abans que l'oïdi destruís les vinyes del terme. Era evident que qualsevol contratemps que afectés la vinya i l'olivera podia ensorrar l'economia del poble, que depenia absolutament d'aquests conreus.

En poc menys d'un quart de segle, la prosperitat va esdevenir misèria, i la situació de molts agricultors queda descrita en la visió lamentable que donava Carles Bosch de la Trinxeria (1889:178) des del tren al seu pas per les proximitats de Llançà, a l'estiu de 1889:

S'hi veuen rengleres de ceps joves, raquítics, clars-nascuts, uns empeltats, altres per empeltar l'any vinent. Ah!, si aqueixos muntanyesos de bé, pagesos honrats de Llançà, Colera i Portbou fossen un xic ajudats... que el govern los hi condongués solsament la contribució de llurs vinyes, durant cinc anys, prompte aquelles serres avui tan àrides tornarien a verdejar i produir lo ric vi ranci i garnatxa que tanta nomenada tenia!

Sembla talment com si el mateix escriptor, expert coneixedor de la zona, constatés que tots els esforços i proclames per demanar rebaixa de contribucions (a Llançà des del juny del 1883; Clavaguera 2000:46) es van unir a la poca capacitat operativa, atesa l'escala del problema, de la comissió local de lluita antifil·loxèrica, que aviat va veure la dimissió de dos dels seus membres: el procarlí Agustí Gifre i Miquel Galter. La negativa

oficial a cedir en l'exempció de tributs va deixar en un carreró sense sortida els vinyaters llançanencs, abandonats per complet a la seva sort i a la resistència de les seves pròpies forces.

3.2. El temps

Les inclemències del temps són un element present en els llibres de família de pagès des d'èpoques molt reculades. En tenim testimoni ja en el llibre dels Tor-Begur, de final del segle XVI (Torres 2000:38). La meteorologia no anava mai deslligada de la casa i les plantacions, ben al contrari, en condicionava de ple la gestió agronòmica i el futur. En els nostres manuscrits, el temps (bo i dolent) va inclòs exclusivament en el còdex *TM*, cas a part de manifestacions extraordinàries –com les caigudes de meteorits o cometes– que, seguint el criteri temàtic de l'autor, també tindran cabuda en la llibreta de fets històrics (*GR*).

És clar que la situació geogràfica particular de Llançà es prestava sovint a la catàstrofe meteorològica, com es pot comprovar en les narracions d'un pagès coetani de Serinyana, Salvi Feliu, del mas Fener, que als registres del seu llibre² va afegir un petit dietari de fets naturals calamitosos. Els esdeveniments naturals, amb tot, prenen un protagonisme rellevant a *TM* fins al punt que trobem sistemàticament dades meteorològiques en cada entrada anual. Especialment sensible, com és d'esperar, als fenòmens que fan estralls a la localitat, Serinyana tampoc és aliè als fets que passen lluny de Llançà (els terratrèmols d'Andalusia, la caiguda d'un meteorit a Madrid...), i la necessitat de posar-los sota la mesura humana el fa al·ludir força vegades a la memòria dels ancians, una autèntica hemeroteca del saber popular a què es recorre en cerca de precedents:

Als homas més bells no hu abían bist may que tirà adificis per terra

O en una altra ocasió:

I abia parsonas de 85 [anys] y n'o abían bist mai

² Arxiu Municipal de Llançà: llibre de notes del mas Fener.

La invocació a l'experiència dels més grans és un recurs omnipresent en la dietarística rural, com també es pot comprovar en determinats passatges del llibre de memòries de Francesc Anglada, de Fonteta (Soler 1994: 84):

Ha 17 de setembra del 1732 se seseyí un aigat que personas bellas deyan que tal cosa no abia[n] may bista. [...] Ha 12 de joriol 1741 ha socseit un terretrèmol [...] que fou una cosa que personas nades mai [ha]bian bista tal cosa.

O en el del memorialista Fèlix Domènech (Gifre-Torres:61), de Sant Feliu de Guíxols, referint-se a un temporal de vent ocorregut el 1689:

Y fou ab tant extrem que per ser cosa de tant excés hés cosa de memòria que ni hòmens més vells havían vist tal tenpestat, ni hés posible que en tota la centúria hagués succeït tant.

Un altre leitmotiv del memorial són les rierades que provocaven contínues inundacions i pèrdues materials a Llançà. Serinyana ens les descriu amb detall, perquè vivia a la zona que quedava contínuament afectada i havia de participar tot sovint dels treballs de treure aigua a galletades, com es va esdevenir un dia fatídic del 1849:

[...] lo dia 22 de satembra caigué un aygat[,] cossa orrorosa el mal que fou per los rostus y plans fou fesus a-la alsada de un homa[,] lo mateix per los carrés de la vila[.] A cassa de en Sasu se'n purtà 15 mallals de oli[.] Tutom cridaba «bia fora aygua»[.]

Per l'abans esmentat Salvi Feliu, la rierada d'aquell mateix dia també va ser antològica, i considera convenient de deixar-ne constància escrita al seu llibre de registres:

Lo dia 22 de satembra del any 1849 lo dia era Sant Maurício y era tempora era a dos quarts de sinch del matí y ba fer mol de mal part del terma y la ribera va banir mol grosa que pasaba per la plasa y anà cap al carré de la Riamera y ba trancà la paret de la horta de Pera Bardagué al Mardisó y la ribera an prim y la grosa no plogué de la part de Sant Silvestra y ni la part de la Font Jordana[.]

Ironies de la vida, trobem documentada una iniciativa

ciutadana per solventar l'efecte de les rierades, una preocupació constant en la població, sis mesos abans que Serinyana morís. El 14 de juny de 1903, 47 llançanencs, entre els quals no figurava Serinyana, van elevar una instància a l'alcalde de la vila per demanar-li que convoqués assemblea de veïns amb urgència per tal de posar fi una vegada per totes al problema.³

[...] visto el mal estado que se encuentra la Riera de esta población, y que milagrosamente las últimas avenidas tuvimos la suerte de no tener que lamentar muchas y muy grandes pérdidas materiales aparte del riesgo que para sus vidas están expuestos a día no lejano, todos los vecinos de la parte baja de esta población respetuosamente rogamos a V. para que de acuerdo con el Ayuntamiento que preside, se sirva convocar a reunión a todo el pueblo en general, y a la vez explorar la voluntad de todos, a fin de que, cada cual, y según su posición, contribuyamos a evitar el peligro que nos amenaza nuestras vidas y haciendas.

L'alcalde, Rafael Balló, va nomenar dos dies més tard onze persones per formar la comissió encarregada de solventar-ho, i van ser convocats a les 10.30 h del dia 16 de juny. De tota manera, no tenim coneixement que la comissió creada servís per endegar accions o obres encaminades a solventar definitivament el tema de les rierades. En qualsevol cas, el factor climàtic va ser una adversitat important per a un home que tenia les terres de conreu repartides en diversos llocs del terme municipal, la qual cosa li impedia prendre mesures d'emergència en casos d'aiguats. Les pèrdues materials eren, doncs, irreparables per a les persones que vivien de la producció agrícola.

3.3. L'arribada del ferrocarril

Ja s'ha escrit a bastament sobre les conseqüències positives de la construcció i posada en funcionament de la línia fèrria per a l'economia del país. Sense ànim d'estendre'ns, donarem la paraula a un autor anònim citat per Clavaguera (2000:45) per entendre què va suposar per a Llançà:

³ Arxiu Municipal de Llançà: Ajuntament, correspondència (1903).

L'arribada del tren fou una data per a la història de Llançà. Canvià la fesomia de la vall, separant el veïnat de Madres del nucli de la població, però representà un avenç en el temps i en el transport que els avantpassats no havien ni somniat.

El ferrocarril, de fet, ha estat un avenç tan important i vistós que difícilment pot esquivar l'anacrònica connotació positiva, d'un lector actual, que entendria i compartiria, per exemple, el cant al progrés que en feia (Torres 2000:81) un altre memorialista del segle XIX, Pau Porcet, amb motiu de l'arribada del tren el 1854 a Molins de Rei:

Ho, que és una cosa admirable! Sê arribat ab un tems que la potència del Home se ha maginat y penetrat y obert molt la sutilesa de fer moltes cosas, que semble que no pot sê y és y passa, perquè es veu. Y jo, Pau Purcet y Casas, en la edad de 66 anys, ho só bist (...) Gràcies ha Dèu, perquè lo[s] ulls may són vells, que sempre, si pot sê, desitjen veure cosas novas ha no pensà, perquè en aquest Món sempre ne surten de Estrefetas.

Caldrà, però, posar en context l'arribada del tren a les estacions de la marina altempordanesa per fer-se càrrec de l'escepticisme farcit de reserves que mostra Joan Serinyana. Els retards i la paralització de les obres des del 1861 a causa de la crisi econòmica a l'Estat espanyol,⁴ la manca d'acord amb França per la connexió fronterera al coll dels Belitres (Clavaguera 1986:126), les víctimes mortals que es van registrar abans i després de la posada en marxa... El balanç final, en paraules del mateix Serinyana, és realment dantesc:

Lo dit añ 77 el mes de agost acabàran las furadades de carril[:] y muríran molta jent y molts de esgarrats y en quedàran de siegos[,]

⁴ La inestabilitat econòmica va aturar les obres de moltes línies de ferrocarril a tot l'Estat i la paralització va afectar la línia Barcelona-Portbou de 1866 a 1874. «El termini de la concessió expirà, però el govern la confirmà i va prometre una subvenció del 40 per cent. Tot i això la companyia es va veure obligada a signar un conveni amb el Crèdit Mobilier, de París, i li transferí els drets sobre la línia. Aquesta va ser rescatada el 1875, en fusionar-se les companyies del ferrocarril de Tarragona a Martorell i Barcelona i la de Barcelona a França per Figueres, sota el nom de Ferrocarrils de Tarragona a Barcelona i França (TBF) (Clara 1987:15).»

altres cens bras[,] altres cens dits[,] sens mà[,] altres que abían de anà ab crosas y enbían de anà a captà[.] El mes de dicimbra muntàran tot los pons de ferru y el pon de Culera cuan lo tinguéran dal caigué[.]

Les dates clau de la construcció, com la inauguració, són apuntades amb detall però sense la fastuositat i la pompa amb què descriu alguns actes religiosos o populars:

Lo dit añ 78 als 8 de janer la màquina del carril bingué en Llansà la estació, \y/ lo dia 20 bingué el primer tren ab al capità jeneral y el señor bisba per las festas del carril y lo dia 23 passà el tren de pasatjés[,] 23 de janer de 1878. Lo añ 1864 lo comensàran[,] lo añ 66 lo plegàran, y lo añ 74 tornà a treballà y lo añ 78 passà la màquina[.]

La manera com devien rebre els vilatans al carril la podem intuir perfectament en aquestes paraules de Bosch de la Trinxeria (1888:110), referint-se als habitants de Colera:

L'arribada del carril ha sigut per aquells montanyesos una sorpresa que ningú s'hi esperava; cap d'ells somniava veurer passar la locomotora atravesant sota terra llur país escabrós.

En el cas concret de Joan Serinyana, a més, tot i que el traçat ferroviari no va afectar terres de conreu de la seva propietat al seu pas per Llançà o per Garbet, sí que hi ha constància de les dificultats amb què es van trobar molts propietaris de la vila en veure bloquejats diversos camins veïnals (i per tant, l'accés habitual a les terres de conreu) a conseqüència de l'extracció de gredes (Clavaguera 1986: 128), a part dels freqüents descarrilaments sovint amb resultat de mort.

De tota manera, tampoc s'ha de descartar completament el factor religiós com a impulsor d'una visió esbiaixada del progrés i els avenços tècnics. Com acusava el diari federal *El Ampurdanés*, els integristes van fomentar entre l'opinió pública l'associació entre obres d'enginyeria civil, que permetien salvar amb mitjans

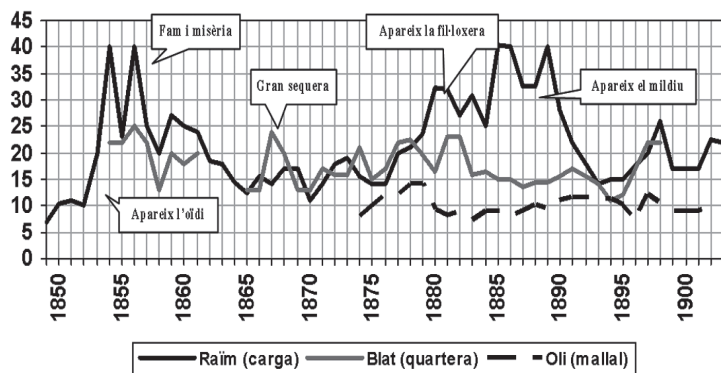
tècnics els accidents de la natura, amb obres pròpies del diable liberal.⁵

Cortar un istmo que separa dos continents, perforar una muntanya que separa dos nacions, llenar de agua un desierto que separa varios pueblos, esos son proyectos que solo puede realizar el demonio o sus secuaces, los sabios ingenieros de nuestro siglo.

En tot cas, Serinyana veu amb recel evident l'arribada del ferrocarril, i remarca sempre que pot els inconvenients que ha comportat, a banda de les pèrdues humanes, aquest invent. També ressalta la fragilitat de les instal·lacions i les vies de ferro, malmeses sempre que hi havia aiguats o desprendiments de gredes.

3.4. Les plagues de la vinya

Quadre 2: Evolució dels preus del raïm, blat i oli a les terres de Serinyana (en pessetes)

Les tres grans plagues que es van succeir al llarg del segle XIX van comportar un canvi radical en la geografia de la vinya catalana. Potser entre elles la més devastadora va ser la fil·loxera,

⁵ *El Ampurdanés*, 10/4/1887, p. 2.

en el sentit que va tenir un abast molt més ampli i repercussions internacionals des que es va presentar a França amb ceps infectats procedents d'Amèrica del Nord.⁶ En relativament pocs anys, els que van de 1889 (quan la fil·loxera supera l'àrea de Barcelona) fins al 1920, es va passar de 367.444 hectàrees de vinya a 240.034, i només en terres gironines es van perdre 39.000 hectàrees en poc menys de vint anys. Amb tot, bé s'ha de precisar que la fama, històricament parlant, d'aquesta epidèmia sovint ha eclipsat altres malures del segle, com l'oïdi i el mildiu, que encara que van tenir una incidència territorial variable i localitzada, en alguns casos van mostrar-se tan o més destructives que la mateixa fil·loxera. Que el fong de l'oïdi i el mildiu flanquegessin cronològicament la fil·loxera va impedir que les vinyes catalanes acabessin de fer net, menciono a part dels contratemps meteorològics i possiblement la poca capacitat de fer front a la despesa en remeis químics per part dels viticultors.

Com es desprèn dels textos de Serinyana, l'oïdi es va detectar a Llançà el 1849, i el mateix autor ens descriu els efectes catastròfics que es van manifestar, quatre anys més tard, sobre la collita de raïm:

L'any 53 se descobrí els brots dels sep se enblanquinàban y els rims binguéran blanchs y después se secàban y n'i agué molts poch y se'n trejinàran ab sachs[.]

El resultat: durant tres anys, del 1853 al 1856, no es va collir raïm a les vinyes del terme. Va ser precisament arran de l'arribada de l'oïdi que es va introduir l'ús de pesticides per combatre les plagues de la vinya. L'ensoframent va ser un sistema molt utilitzat, com testimonia el mateix Serinyana, i va permetre que el 1857 les collites es revifessin, tot i que molt tímidament, durant dos anys. El 1859, Serinyana ja s'atrevia a fer un balanç de la situació:

Al terma de Llansà matà de cuatro pars tres dels seps y sort del sofra 2 anys[.]

⁶ Entre les obres de referència sobre la plaga de la fil·loxera cal citar, concretament, Iglésies, Josep. *La crisi agrària de 1879-1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1968.

Amb l'excepció de l'any següent, en què les circumstàncies meteorològiques afavoreixen que la collita sigui «*molt grossa*», fins al 1869 continuen sentint-se a Llançà els efectes de l'oïdi, i les collites són molt irregulars.

Però si bé entre 1865 i 1879 Catalunya es va beneficiar de la devastació de la vinya francesa, moltes poblacions i propietaris restaven a l'expectativa de la progressió de la temuda i anunciada plaga de la fil·loxera per les vinyes del Llenguadoc i el Rosselló. El reial decret de 21 de juny de 1878, publicat el 6 de juliol del mateix any i signat pel ministre de Foment, Francisco Queipo de Llano, autoritzava el Ministeri perquè presentés a les Corts un projecte de llei de prevenció contra la *Phylloxera vastatrix*. Amb aquest decret es pretenia establir una faixa de salvament pirinenca de 30 quilòmetres de llarg per 25 d'ample, «*dins de la qual havia d'ésser destruït tot rastre de vegetació vitícola*» (Iglésies 1988:16). La mesura va néixer de les conclusions de Joan Miret i Terrada (1812-1891), diputat a Corts i president de la Diputació de Tarragona, que de manera voluntària s'havia desplaçat a analitzar la catastròfica situació en què es trobaven les vinyes franceses. Així, considerant que l'insecte moriria d'inanició si no trobava aliment en el trajecte que podia efectuar volant (vint quilòmetres), va instar el govern espanyol que s'eradiquessin els ceps –i s'indemnitzés degudament els propietaris– que quedaven dins de la zona de prevenció.

Com explica Joan Serinyana, la comissió antifil·loxèrica volia que, en el moment que la fil·loxera, que també es podia desplaçar amb el transport comercial de plantes, adherit a la terra o a les arrels, traspassés les fronteres, els propietaris arranquessin els ceps afectats i els cremessin en un àrea de 40 quilòmetres de distància des del punt fronterer, és a dir, just des del pas del Portús fins a la riera de Bàscara.

el gubern español à manat que se arrànquian tots los seps del riu de Basca a-la fruntera de Frància y això hera el mes de juñ

La llei es va aprovar per resolució reial el 9 d'agost del 1878 i havia d'entrar en vigor el dia 21 del mateix mes. A l'hora de la veritat, però, la proposta de cordó sanitari (avalada per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre) no només no va prosperar, sinó

que col·lateralment va sorgir una reacció popular en forma de motins, entre els quals va destacar, per la seva ferocitat, el de Llers:⁷

Vuit-centes persones, en realitat tot el poble, acampà a la carretera mentre es tocava a sometent. La manifestació era presidida per les autoritats locals i tots cridaven: «Visca el Rei!» i «Morin els que maten les vinyes!» S'enfrontaren al subgovernador de la província, al governador del Castell de Figueres, amb tropa d'infanteria i cavalleria i a la guàrdia civil. El jutjat instruí el corresponent sumari i hi hagué detencions. El nom de Joan Miret anava de mal borràs. (Iglésies 1988:26)

La pressió exercida des de l'Ajuntament de Figueres va aconseguir que no s'arranquessin les vinyes, però dos anys després, amb els primers focus de fil·loxera a les vinyes altempordaneses, es van repetir les mobilitzacions, causades per la resistència de molts propietaris i pagesos a sacrificar les seves terres per conservar la riquesa dels altres, sense deixar de banda el poc resolt tema de les indemnitzacions, «*mesquines, insuficients i tardanament pagades*» (Iglésies 1988:26). Joan Serinyana, alineat si més no aparentment amb els grups de pressió locals, es fa ressò del problema:

En lo Empurdà altre vegada lo govern mandà arrancar las viñas y gràcias <a> a una cumició de tots los pobles de Empurdà que ho detinguéran[.]

La qüestió és que el 1880 la malura ja afectava de ple les vinyes del terme de Llançà,⁸ havia estat detectada a la Bisbal d'Empordà i avançava implacablement cap a les comarques barcelonines. Els nous cordons sanitaris resultarien igualment vulnerats (Iglésies 1988:28) i es va haver de demanar a les Corts una nova llei contra la fil·loxera, que regulés estrictament la replantació de les vinyes amb ceps resistents a l'insecte. La falta d'entesa sobre les

⁷ Gutiérrez Poch, Miquel (1986). «La lluita antifil·loxèrica a l'Alt Empordà: l'aixecament de Llers», en *II Col·loqui d'Història Agrària*.

⁸ García de los Salmones (1893:13/14) considera que la fil·loxera va ser descoberta l'any 1877-78 a la província de Girona.

solucions temporals a adoptar va acabar afectant més de quatre milions d'espanyols, arruïnats o forçats a emigrar.

Quadre 3: Replantació de vinya fil-loxerada a les comarques gironines.

Partit judicial	Ha totals vinya	Ha afectades per la fil-loxera	Ha destruïdes per la fil-loxera	Ha totals	Ha replantades ceps americans	Rel. sup. replantada-ext. total
Figueres	20.887,49	20.887,49	20.887,49	20.887,49	4.936,99	24
La Bisbal	5.840,83	5.840,83	5.840,83	5.840,83	347,26	6
Girona	8.355,65	8.355,65	8.131,73	8.355,65	462,28	5,5
Sta. Coloma	4.269,29	4.269,29	2.524,57	4.269,29	115,96	2,07
Olot	571,12	571,12	571,12	571,12	23,76	4
Puigcerdà	0	0	0	0	0	0
Total	39.924,38	39.924,38	37.855,74	39.924,38	5.886,25	14,08

Font: García de los Salmones (1893:25)

El 1883, després de veure com fallaven tots els insecticides, es va començar a replantar les vinyes amb ceps nord-americans procedents de l'altra banda de la frontera. Deu anys després García de los Salmones (1893:193) pinta un panorama prou afalagador tot fent un balanç oficial de replantacions a les comarques gironines:

La provincia de Gerona es hoy en España la que cultiva mayor extensión de vides americanas. Los viñedos reconstituídos tienen importancia no sólo por la superficie que abrazan en conjunto, sino también por el cuidado e inteligencia con que la mayoría de los agricultores llevan a cabo los diversos trabajos que las nuevas plantaciones exigen.

Ell mateix, però, admet que a l'àrea de Llançà els resultats inicials no van ser «*muy satisfactorios*» malgrat la idoneïtat del terreny per al conreu de la vinya americana. Esgrimeix com a causes l'ús de varietats poc resistents a la plaga, complicacions de caire conjuntural en els empelts, i culpa els vinyaters locals de tenir pocs coneixements de les noves espècies i fins i tot de resistir-se al canvi de procediments agrícoles tradicionals:

Mal preparado en lo que al primer punto se refiere, y mal avenidas sus costumbres con lo que con el segundo tiene relación, nada extraños son esos primitivos fracasos obtenidos, tan frecuentes en todos los puntos donde la vid americana hace su aparición (García de los Salmones 1893:203).

A tot això no hem de fer omissió, a partir de les paraules de Serinyana, que sempre serveixen de contrapunt a les dades d'autoritats, que, bé per la impossibilitat d'adquirir-ne, bé per la prohibició governamental de plantar-ne, cap al 1884 el tràfic clandestí de ceps ja estava a l'ordre del dia.

Se plantàran mols mallols amaricans anumenats raparias y altres xaqués y los purtában de Frància y hera contrabàndul molt fort

Pagesos i propietaris s'apressaven a fer aquestes tasques veient que els ceps antics s'anaven assecant i preveient que els nous trigarien encara a produir. Ara bé, molts no havien calculat que aquests ceps, procedents de Portbou i de Figueres, a part que hi havia el risc que arribessin amb el paràsit com a polissó, moltes vegades no eren adequats agronòmicament a les terres de destí, ultra les enganyifes de què eren víctimes molts vinyaters, fruit de la mateixa desesperació general: «*El pagès, que és astut i que, segons com, també és enganyat fàcilment, es llançà a utilitzar autèntics o suposats peus americans en substitució de la vinya mort i ben aviat es comprovà que no tots reeixien i els qui ho feien, solament era en terrenys molt fèrtils i ben adobats.*» (Iglésies 1988:55).

El contraban abans esmentat s'explica per la prohibició existent (31 de juliol de 1874) d'importar ceps estrangers per tal d'evitar el contagi. El decret es va ampliar l'11 de juny de 1875 als barbats i plantes de viver dels gèneres *Cissus* i *Ampelopsis*, considerant que també podien contenir el germen de la fil·loxera. El 7 de desembre del 1876 el govern ja va haver de reiterar aquesta ordre, i fins al 1905 trobem decrets d'arrancament de ceps clandestins.

La legalització i les ajudes institucionals van donar via lliure el 1885 a les replantacions de ceps, el preu dels quals també va disminuir de manera molt considerable. Presumptament, és el moment que Joan Serinyana, reticent fins llavors a plantar, ara es decideix a empeltar.

Lo añ 1885 se'n plantàran molts mils y abia entrada y anàban 10 rals cent y aquest añ se'n cumensaren de empeltà[.]

Serinyana ens aporta valuoses informacions sobre les varietats americanes replantades a les seves vinyes, anomenades Riparia i Jacquez, així com de les primerenques maniobres per introduir-les a la població. De fet, la primera de les varietats esmentades va ser també replantada majoritàriament a Llançà, mentre que la segona ho va ser, junt amb moltes altres, de manera experimental i va desaparèixer de les vinyes pocs anys després de ser introduïda (García de los Salmones 1893:202).

Amb tot i els esforços esmerçats a Llançà, la fil·loxera va continuar atacant els ceps americans. Serinyana replanta i empelta durant vuit anys, del 1885 al 1893. El 1888, un lacònic Serinyana admet que tres anys després de plantar i empeltar, només un terç dels ceps ha sobreviscut. La meteorologia tampoc acompanya, la qual cosa va afavorir que el preu del raïm augmentés considerablement a la població. Va ser un any de crisi profunda, de misèria i de fam, que es va pal·liar un any després gràcies a la regularitat de les collites d'oliva, un producte més resistent al clima, i que va donar estabilitat a les plantacions de Serinyana, atacades posteriorment per l'arribada del mildiu i una plaga de llagosta. No més de la meitat dels ceps replantats li van sobreviure, mentre que els resultats van ser millors en el cas dels empelts. Així és que el 1889 es va decidir a introduir el barbat i el 1890, en vista de l'èxit, va plantar exclusivament barbats. A causa d'un bon criteri en la política de replantacions –amb ceps més resistents també al mildiu–, a partir del 1890 els preus i les collites a les seves vinyes van començar a normalitzar-se. La duresa i la intensitat dels esforços –*los èm fets jo y ma mullé[,] jo de edad 72 añs y ma mellé[,] 71–*, però, deixaran seqüeles físiques en Joan Serinyana i Rosa Marcer, aquesta última traspassada el 1897, als 76 anys. Poc temps després d'haver acabat les feines de replantació, als 74 anys, començarà a notar un dolor prou intens com per deixar-ne constància al seu dietari.

Serinyana va ser dels pocs vinyaters afortunats que van aconseguir mantenir les plantacions fins a la seva mort. Una dada destacable és que en cap moment reivindica l'exempció del pagament de contribucions, gran objectiu de les comissions locals

de lluita contra la plaga, que a Llançà (Clavaguera 1986:129) era encapçalada pels propietaris Agustí Gifre, dimitit de la mateixa el juliol de 1885, Galter i Perxas (García de los Salmones 1893:202). I no devia ser perquè no arribés momentàniament a experimentar dificultats econòmiques, quan Serinyana manifesta el 1891 «*no'n he tinguts per plantà ni replantà*», i dos anys més tard es veu forçat a deixar els conreus del mas de l'Estela (on a més tenia arbres fruiters) a causa de la sequera i els empelts morts, més del noranta per cent. Les vinyes de cap de Ras,⁹ però, van sobreviure i el 1893 ja observa que tornaven a produir amb una relativa normalitat.

3.5. Les grans epidèmies

L'epidèmia del còlera va ser una de les grans xacres del segle XIX en el camp de la salut pública. Procedent de França, la malaltia es va estendre aviat per tot el litoral gironí. Va haver-hi diversos brots. El primer va afectar les grans ciutats, com és el cas de Barcelona, el 1854. En el segon, un any després (1865), es va haver d'evacuar la ciutat comtal. Finalment, el tercer, el 1870, es va deixar sentir a Llançà, on es va registrar paral·lelament una gran epidèmia de verola a conseqüència de la qual van morir moltes persones, especialment nens.

Passat de 4 messus que no tucàran campanas y per cap de añ an abian mors 155 y de albats 105 y de cossus 50[.]

Les dades contrastades coincideixen pel que fa al nombre de morts. En el llibre d'òbits parroquial del 1870 (Clavaguera 1996:35) hi consten els 50 *cossos* i en el llibre d'albats, és a dir, defuncions infantils, 105, que donen un total de 155 víctimes sobre un població d'uns 1.500 habitants. La Diputació de Girona (Clavaguera 1996:34) va destinar 3.000 rals per combatre-hi

⁹ Es va observar una geologia favorable i resistent a les vinyes situades prop del mar, en l'informe de García de los Salmones (1893:204): «*Consérvanse todavía en este término algunos viñedos situados en la proximidad del mar. La filoxera existe en ellos, pero entrando en su composición casi exclusivamente la silice, el insecto avanza con dificultad. Dada la naturaleza del subsuelo, los tratamientos con sulfuro de carbono hubieran sido de real eficacia empleados con oportunidad.*»

l'epidèmia, però magrat les mesures, la mortalitat va ser espantosa. Amb tot, sembla que el còlera no va ser tan mortífer com la verola, per bé que això no va estalviar situacions de pànic, ja que una i altra malaltia van arribar a coincidir en el temps i confondre's en alguns casos puntuals. Més concretament, l'alcalde de Llançà (Clavaguera 1996:35) va comunicar al setembre al governador civil de la província que dos casos sospitosos de còlera havien causat defuncions i que un individu havia contret la malaltia.

A finals de juny de 1884, segons Serinyana, apareixen nous casos a l'altra banda de la frontera. La població pren precaucions contra el contagi amb mesures excepcionals que arriben a trasbalsar de manera notable la vida quotidiana dels llançanencs:

No podíam surtí de casa al ort senza la cèdula y una altre de sanidad[.] La tropa era a San Pera de Rodas[.] el cuartel de caballeria hera en la yglésia de Santa Elena y per los altres masus[.] curtels de paons y no sabem al que serà el còlera[.] Abían de fé curantena en Porbou los que venían de Frància[.]

A l'estiu de l'any següent l'epidèmia va atacar amb virulència algunes poblacions de la marina empordanesa, sobretot Torroella de Montgrí i l'Estartit.

En todas las provincias el còlera fou estragos[.] En aquesta de Jirona és en Tarruella de Mangrí y fa estragos[.] Se'n cóntan cosas altas ab molts punts[.]

La prova és que un gran nombre de famílies del terme de Torroella marxen a refugiar-se a Figueres, on ja s'estava en estat d'alerta i la ciutat posseïa prou organització sanitària per fer front a un possible contagi massiu. A més, per entrar a Figueres no calia presentar cèdula de sanitat, com afirmava *El Ampurdanés* (2/8/1885):

[...] si algo distingue hoy a Figueras es la absoluta libertad de entrada para todo el mundo. No hay más que ver el número de habitantes de Torroella y otros puntos infestados que entran todos los días por nuestras puertas sin impedimento alguno.

L'Estartit va quedar absolutament desert a començaments de setembre i es temia que a Torroella el balanç de morts fos molt superior al que indicaven les dades oficials. El còlera ja havia entrat a Verges i l'Escala, on ningú gosava ajudar a posar la primera víctima a la caixa, i a mitjan setembre provocava en un sol dia set casos i tres morts. Les poblacions de terra endins (Olot, Banyoles, Sant Joan de les Abadesses) no van notar tant els efectes d'aquesta epidèmia, com tampoc, curiosament, les localitats de la marina de l'Alt Empordà. A final de setembre, la premsa explica que no s'havien detectat colèrics a Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Roses ni a Llançà, encara que per prevenció en aquestes dues últimes localitats l'Ajuntament havia decidit suspendre la festa major d'estiu.

El 1890 s'instal·len a Barcelona i Madrid, ciutats amb comunicació directa amb les antilles, malalties d'origen tropical que causen estralls de molta consideració. Serinyana no n'està desconnectat encara que es tracti de poblacions relativament distants. Amb l'arribada del ferrocarril i la millora de la xarxa de carreteres i transports per terra i mar, Llançà està a poquíssimes hores de Barcelona.

Continúan als dits mals[,] al dengua y brancaso[,] y un altre que se diu rayo que a Madrit matà molta jen y en Barcelona lo mateix[.] Al juliol el còlera a Balència[.]

Aquesta és la darrera referència cronològica que fa Serinyana al còlera, una epidèmia que, com la fil·loxera o –en sentit al·legòric– la revolució (*que còlera y rebulació és tot igual*), per ell no són fets casuals sinó un veritable càstig de la divinitat per la degradació moral de la societat del temps.

4. EL MARC POLÍTIC

Joan Serinyana esdevé, *nolens volens*, testimoni de successos locals però també d'alguns fets sociopolítics de rellevància: els alçaments federals, el turnisme governamental, els atemptats anarquistes, la guerra de Cuba, les vagues de Barcelona... No es pot saber del cert a quin criteri s'aferrava per discriminar les

notícies que havien d'aparèixer al dietari, però sí que cal suposar que dels fets ocorreguts fora de Llançà se n'assabentava bé per la premsa, bé per informacions arribades a través de familiars o coneguts. I d'aquest coneixement s'interessava potser pels fets que poguessin afectar la població en un termini immediat. Serinyana es destaca per damunt de tot com un amant de l'ordre i la integritat moral, i per això tem l'acció desbocada de les masses i les seves conseqüències.

En tota l'obra salta a la vista una distinció clara entre política i religió, bona prova de la qual és l'elaboració d'una llibreta específica de memòries religioses. Analitza el panorama polític des d'una posició d'observador imparcial, amb indiferència del color del govern, però pronunciant-se sovint sobre les mesures que repercuteixen en la població. Així, es mostra contrari a l'establiment d'impostos desorbitats (Isabel II), les lleves obligatòries (Castelar), la pena capital (Cánovas, Alfons XII) i la repressió clerical (Salmerón), i valora en positiu la llibertat de culte, pensament i associació (Ruiz Zorrilla), l'estabilitat (i moderació) institucional, l'educació, l'honestetat política (Pi i Margall) i la integritat moral. Lògicament, aquests valors podien ser (i en definitiva eren) reivindicats per diversos corrents molt distants entre ells. Per això no ens hem de sorprendre en veure tantes aliances electorals i convergències ideològiques entre bàndols políticament contraris, com són el carlisme i el federalisme, per enderrocar la monarquia liberal i assolir quotes de poder. Com a personatge políticament eclèctic veu amb naturalitat l'ambició política si és per governar en benefici de la ciutadania, però a l'autor li fan basarda determinats mitjans (moviments conspiratoris, revoltes, alçaments i tumults populars..., que agrupa sota el terme genèric *revolució*) que persegueixen aquesta finalitat.

Serinyana denuncia amb vehemència les brutalitats i excessos del carlisme –no els té en cap cas com a defensors de la religió sinó com a simples assassins– i les amenaces i pressions dels republicans sobre l'electorat, entenent que és la seva manera de canviar el govern. Però qui s'emporta crítiques contundents i culpa del *desgovern* és la monarquia, primer d'Isabel II (pels forts impostos i la repressió exercida contra els rivals polítics)

i posteriorment del seu fill Alfons XII, per la imposició de matrícules i la misèria a què va sotmetre el país.

Fa també un retrat subjectiu del pensament polític de la població, que diposita més esperança en qui vindrà que confiança en qui governa. Per això els canvis de govern, ja sigui l'adveniment de la República com la restauració monàrquica, són celebrats amb el mateix entusiasme per part del poble, un dia saquejat per les tropes carlines i l'endemà per la milícia governamental. La corrupció electoral exercida pel govern de la Restauració monàrquica li fa reivindicar contínuament Llançà com a feu inexpugnable del republicanisme, i considera les contínues victòries en els comicis locals com la manifestació més lícita de la voluntat popular a Llançà.

4.1. Federalisme, protestantisme i maçoneria

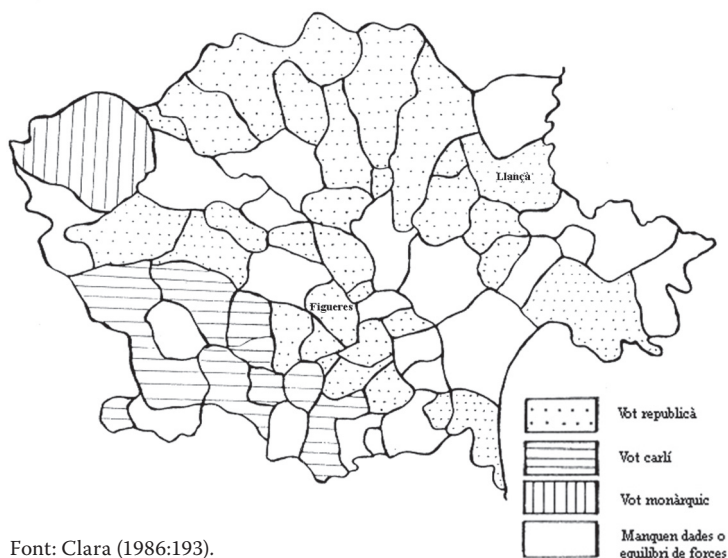
L'etapa de joventut de Joan Serinyana va ser convulsa des del punt de vista polític. En les llibretes es refereix especialment a la desamortització de Mendizábal (1835-1844), que a les comarques gironines va afectar sobretot els béns dels benedictins de Sant Pere de Rodes –cobraven el delme de Llançà– i de Castelló d'Empúries. La consideració que en fa és d'un autèntic robatori per decret, un acte de corrupció governamental en tota regla agreujat per les reaccions anticlericals que se'n van derivar. És una visió pragmàtica, com la de molts pagesos que van passar de pagar un impost fix i pactat, el delme, a passar a ser deutors de taxes arbitràries a professionals liberals i hisendats forans. La conclusió, en aquest sentit, és radical: el liberalisme ha comportat més impostos i una lleva impopular.

Això guañàram[.] Al poble español mus carregaren més pagus y la quintas héran ab dinés y ara ab sanch[.] Això habem guañat ab la llibertat[.]

Poc abans de la Revolució de 1868, els republicans ja llançaven reivindicacions compartides per la pagesia i la burgesia menuda (Clara 1986:51), i prometien, entre altres, mesures populistes com l'abolició de les quintes i consums. Des de la *Gloriosa*, l'Empordà, que ja havia estat protagonista dels alçaments federals un quart de segle abans, es va consolidar com a feu republicà,

jamàncio, com en diria Serinyana. L'elit del federalisme gironí procedia de l'Empordà. Havent superat les divisions internes arran de la Constitució de 1869 (Termes 2003:26) entre moderats i intransigents, als quals els primers acusaven d'excessiu catalanisme, a Figueres i Llançà el republicanisme es va deixar sentir al carrer, prop dels llançanencs. El 16 d'agost de 1866 una partida capitanejada per José Bériz i Joan Pujol (Clara 1986:52), que formava part d'una de tantes conspiracions progressistes contra la monarquia isabelina, era composta per prop d'una trentena de llançanencs, però van fracassar estrepitosament i van haver de fugir a França.

Quadre 4: Geografia electoral de l'Empordà.

Font: Clara (1986:193).

La Revolució, de fet, va tenir aspectes («*traguéran al pagu dels cumsums y drets de purtals*») que interessaven la pagesia, ultra la voluntat d'eliminar la lleva obligatòria i formar un exèrcit professional. Els candidats republicans en la votació de 1869 (Joan Tutau, Francesc Sunyer i Capdevila, Pere Caimó i Josep Toribi d'Ameller) tenien com a lema electoral *fora quintas, fora*

consums. Fins al 1891, però, el republicanisme no va obtenir cap acta de diputat als districtes gironins (Clara 1986:167).

Citant de manera especial Josep Clara (1986:192), observem un fort assentament federalista a la marina de l'Alt Empordà, sense descuidar l'existència d'antagonismes socials dins d'aquesta mateixa àrea, com per exemple a Llançà.

D'acord amb els resultats electorals, podem afirmar que la força federal provenia de manera especial i rodona de l'Empordà (Figueres, la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Palamós, etc.) i de la zona del Gironès situada arran de les Gavarres, on es treballava el suro (Cassà de la Selva, Llagostera, etc.), a més a més de nuclis concrets de la Muntanya (ara la Garrotxa), com Tortellà i Olot. D'antuvi, doncs, és possible de relacionar l'existència de nuclis industrials amb el federalisme.

Com assegura Josep Termes (2003:127), «*podríem parlar d'una confluència de tres elements: maçoneria, republicanisme i lliure pensament*». El període que va de la Revolució de 1868 fins a la Restauració borbònica va ser un marc favorable a la introducció de noves idees, constatable als districtes de Figueres i Girona, on té lloc una aliança dels federals amb la maçoneria, que va donar peu a combats periodístics aferrissats amb els sectors catòlics.

El mateix concepte *lliurepensament* és de per si complex de definir i analitzar, i més quan el seu propi nom indica, *a priori*, llibertat de pensar. De fet, el lliurepensament a Catalunya va tenir un signe marcadament antidogmàtic, i pretenia ser un mètode d'intervenció en la vida. Les figures clau d'aquest corrent a Catalunya (Palà 2004:7) van ser l'excapellà Bartolomé Gabarró, cap visible del lliurepensament racionalista, i Josep Lluнас i Pujals, lliurepensador ateu i partidari de la revolució social i la lluita contra el clericalisme. Les dues tendències es vehiculaven a través de la premsa: la darrera, a través del periòdic *La Tramontana*, la primera, amb el diari *La Tronada* com a portaveu. Aquest darrer va tenir un ressò excepcional a les comarques gironines. Pels lliurepensadors ateus la revolució social tenia com a objectiu implícit la destrucció de l'Església, i així no estranyarà el matrimoni amb la maçoneria i el republicanisme, que també la consideraven una institució subversiva per als seus interessos. Curiosament, les

dues tendències lliurepensadores es van conciliar, després d'haver estat fortament perseguits en el procés de Montjuïc (1896-1901), en la figura de Francesc Ferrer i Guàrdia. El lliurepensament va arrelar en les poblacions on el republicanisme era important o predominant, com Figueres (Palà 2004:12).

Del lliurepensament ens interessarà sobretot l'anàlisi sociocultural que en fa Palà (2004: 13): «*Le champ symbolique a été le terrain d'une confrontation violente entre catholicisme et libre pensée, parce que la libre pensée tentait de remplacer les rituels catholiques par d'autres rituels laïques.*» La creació d'un nou llenguatge simbòlic i de nous rituals tenien, a part de la cultural, una marcada incidència social, ja que cohesionaven el grup sota tres aspectes fonamentals (p. 14):

en premier lieu, ils fonctionnaient comme un substitut au rite ecclésiastique et, en ce sens, organisaient l'entrée et la sortie de la communauté libre penseuse. De outre, ces pratiques symboliques aidaient aussi à créer une identité anticatholique parmi leurs membres et, en troisième lieu –et c'est un aspect essentiel quant à l'identité– le contre-rite assurait la cohésion sociale de l'anticatholicisme, parce qu'il réunissait les individus autour d'un rituel commun et d'objectifs partagés.

Tot i que si bé hem dit que el període 1868-1874 és el més permissiu legislativament per als lliurepensadors, és amb la Restauració que la repressió contra la dissidència catòlica promourà un augment important dels grups lliurepensadors en detriment de l'associacionisme. Una de les raons de l'èxit és que el lliurepensament no era excloent, ans al contrari, en no tractar-se d'un partit polític, la doble o triple militància era perfectament possible, fins al punt que una persona podia declarar-se «*atea en religió, republicana federal en política i socialista en economia*». El lliurepensament català viurà el seu apogeu a les dècades dels vuitanta i inici dels noranta, i penetra de manera decisiva en el radi d'acció de Figueres. Que el jovent de Garriguella, en un intercanvi de provocacions amb una comitiva religiosa (*El Ampurdanés*, 10/4/1887, p. 1), proferís visques *a la Libertad, al librepensamiento, a Ramón Chías de Madrid y a Gabarró de Barcelona*, suposa un cert arrelament d'aquestes idees en

ambients rurals. També ho denota que, en una carta al diari, un lector de Vilajuïga (*El Ampurdanés*, 2/8/1885, p. 3) declari haver format part d'un grup lliurepensador anomenat *Galileo*, relacionat amb el diari *La Tronada*, de Gabarró, i estar al corrent del pagament de les quotes.

Des de la seva tribuna periodística, Joan Maria Bofill, membre de la lògia *Luz de Figueras*, declara amb freqüència la seva amistat amb els lliurepensadors i maçons, i fins i tot oficia algun bateig civil a Llançà (*El Regional*, 19/2/1899).

Ja s'havien establert a Catalunya diverses lògies maçòniques: el Grande Oriente Nacional de España (1868-1895), el Grande Oriente de España (1869-1899), la Gran Logía Simbólica Regional Catalana (1886) i la Gran Logía Simbólica Española de Memphis y Mizraim (1889-1899), però és durant els anys de la Restauració que a Figueres s'alien amb els federals i protagonitzen aferrissats combats periodístics contra els sectors catòlics. Encara que corrent pensador de forta repercussió en les elits polítiques i fins i tot militars, els maçons van gaudir d'una gran influència social a l'Empordà (Termes 2003:127).

A les comarques gironines, concretament, la fase de més vitalitat de la maçoneria comença el 1880, almenys atenent al nombre de seguidors: «*Durant uns anys, la maçoneria serà una moda que farà néixer lògies a les principals poblacions, i de manera especial a l'Empordà, el Gironès i la Selva*» (Clara 1988:25). Estan documentades lògies a Figueres (*Luz de Figueras*, 1880) i Portbou (*Progreso Portbouense*, 1885), i triangles (això és, tallers constituïts per menys de set confreres) a Cabanes, Pau (*Fraternidad*), Garriguella (*Democracia*) i Llançà (*Luz del Progreso*), els quatre darrers dependents del *Progreso Portbouense*. La lògia portbouenca es va erigir com la més destacada en l'àmbit gironí en l'etapa de la Restauració Borbònica per diversos factors. D'entrada registrava més associats que la lògia figuerenca (Clara 1988:62), a part d'exercir una notable influència sobre els municipis propers, cas dels anteriorment citats. L'activitat a Portbou, impulsada per la proliferació d'agents de duanes afiliats, es va veure incrementada amb l'obertura d'un segon taller maçònic, anomenat Sobirà Capítol Rosa Creus Morayta, el 4 de maig

de 1891. Aquest taller va prendre el nom de Miguel Morayta, màxima autoritat del Gran Orient Espanyol, que fa acte de presència a Llançà, com testimonia Serinyana. Al municipi llançanenc hi havia implantat un taller maçònic des de finals dels anys vuitanta del segle XIX: Clara (1988:48) assegura que tenia «una concurrència prou significativa» i que estava formada per disset membres, entre ells Josep Iter, de qui Joan Serinyana escriu que va protagonitzar el primer matrimoni civil a la població, el 1895. La composició del triangle *Luz del Progreso* estava composta per elements majoritàriament procedents de les capes populars. Com documenta Josep Clara, «juntament amb els propietaris apareixen petits comerciants, oficis manuals i algun professional: 3 propietaris, 2 bracers, 2 cafeters, 1 barber, 1 boter, 1 escrivent, 1 músic, 1 pescador, 1 sabater i 1 veterinari». Aquesta composició evidencia que la maçoneria va tenir una penetració transversal en molts municipis on estava establerta, i que a Llançà, on va conviure al costat dels republicans i dels protestants, va estar en l'ull de l'huracà en no pocs aldarulls i conflictes atiats des de les tribunes periodístiques comarcals.

Una de les grans polèmiques va ser arran de la inauguració del cementiri protestant de Llançà. El mes de febrer de 1892 arriba una sol·licitud formal del *gremio de protestantes* per organitzar-se associativament a la vila (Clavaguera 1986:137), encara que per Serinyana sabem que ja feia uns mesos que hi feien activitat. A l'abril el col·lectiu protestant de la població demana ocupar-se del condicionament i neteja del petit fossar d'ús civil, construït el 1886, per tal de poder enterrar els membres de l'associació. El consistori, presidit per Vicenç Parés, declaradament apartat de la religió catòlica, va donar-hi el vistiplau, i el pastor protestant de Figueres, Luis López Rodríguez hi va aportar un donatiu de 90 pessetes. L'Ajuntament es va comprometre a condicionar-lo i construir-hi nínxols, no sense polèmica, ja que els protestants «se prengueran tot el ort y tiràran al tarrat del armità a terra y al vivé», és a dir, ocupaven una part del terreny que el consistori havia cedit a l'ermità de la capella del Port. La inauguració del nou cementiri no es va fer esperar gaire, amb l'enterrament de

dos albatos protestants i poc temps després d'un cadàver amb molta requesta:

Lo dit añ 92 al primés otubre se feren un enterro protestan ab música ab un bagul mol enflocat[.] Com era al primer y abia mo\l/ta de jen[.] als masons de Portbou[,] y aqueix mo\r/t era que's diu robat[,] que se confesà y combregà y un cuart antes de morí lo estremunciàran y la masunaria de Portbou se'n apoderàran

Al cementiri es va dur una activitat prou intensa en poc temps, perquè l'any 1893 va ser tancat, potser arran del conflicte amb l'ermità. L'acció contraritual del protestantisme prenia importància i es feia de manera conjunta amb representació republicana i maçona, la qual cosa es veia com una provocació per les autoritats catòliques.

Malgrat tot, coincidint amb la crisi colonial del 1898, les lògies maçòniques estaven sotmeses en una etapa de progressiva decadència (Clara 1988:25), i havent superat el salt de segle, la major part de les lògies gironines ja havien desaparegut. Clara troba estroncada la producció documental de les lògies empordaneses, especialment la de Portbou, de la qual depenien la resta, el 1897, any que segurament marca el declivi de l'activitat maçònica a les terres gironines.

4.2. Incidència de la Tercera Carlinada a l'Empordà

El carlisme neix dels interessos politicosocials amagats rere les disputes a causa de la successió al tron d'Espanya arran de la mort de Ferran VII. Aquest conflicte va portar com a conseqüència tres guerres civils al llarg de gairebé cinquanta anys, entre 1833 i 1876, i va tenir com a enclavaments geogràfics principals Catalunya, el País Basc i Navarra. Al nostre país, la influència i domini de les guerrilles carlines es va circumscriure sobretot a les zones d'alta muntanya, al voltant de petites capitals (Olot, Vic, Berga, la Seu d'Urgell) d'on es nodrien les seves tropes. Fora d'aquesta àrea, però, al llarg dels tres conflictes armats tenim documentades incursions en direcció a la plana i la marina empordanesa amb la intenció clara d'obtenir control més que polític, econòmic, per al finançament de les milícies. Carles Bosch de la Trinxeria, en un relat contemporani, confirma que el domini es feia sentir

fins al Baix Empordà, on amb precisió suïssa els carlins enviaven cada trimestre, sovint amb nocturnitat i d'imprevist, grupuscles encapçalats per un recaptador que, de grat o per força, recollia la contribució al govern constituït. Com assegura Bosch, els carlins no entenien de raons: raptaven els morosos i se'ls enduien a les poblacions segures, com Mieres o Camprodon.¹⁰

Aquí interessarà, per damunt de tot, centrar-nos en la incidència concreta que va tenir l'última campanya militar carlina a la comarca, i per això res millor que donar quatre dades orientadores del seguiment carlí. En les eleccions del 1869, per sufragi universal masculí, els carlins només obtenen tres vots a Llançà (un 0,66% del total), cosa que dóna una idea del suport que tenia aquesta tendència ideològica entre la població local, als prolegòmens del darrer conflicte bèl·lic. En la votació a Corts de dos anys després, tot just representen un 3,8%, fins a la triple aliança de l'abril de 1872 entre republicans, carlins i radicals contra el partit monàrquic. El pacte, considerat antinatural pels adversaris (Anguera 1999: 81) era tanmateix, ben lògic, ja que els unia «*la decidida voluntat de provocar la caiguda de la monarquia amadeuista*». Poc més tard va començar la Tercera Carlinada, que a efectes pràctics va impedir als sis electes carlins prendre possessió del seu càrrec.

L'aparició en escena del carlisme en l'obra de Serinyana té lloc en el període revolucionari de 1868 i la fugida d'Isabel II, avantsala del Sexenni Democràtic. No trobem episodis carlins en el dietari *TM*, però és una constant a *GR*. Ens parla primer de l'aliança carlinofederal contra la monarquia el 1848 i d'un foc contra la milícia de Llançà aquell mateix any. Entre Girona i Figueres hi havia una gran concentració de municipis amb junta local carlina, les més properes a Llançà eren les de Selva de Mar i Vilajuïga. Tres dies després que «*los carlins se tiràran al cam*», l'abril de 1872, a Figueres es va decretar oficialment, i sense previ avís, la suspensió de les garanties constitucionals davant la sorpresa de la ciutadania, que considerava l'alçament com una cosa llunyana i ocasional. Des del maig fins a final

¹⁰ Bosch de la Trinxeria, Carles. *Records d'un excursionista*. Barcelona: Selecta, 1983, p. 256.

de desembre d'aquell any les tropes de Francesc Savalls van circular relativament poc per l'Empordà, on no es van registrar conflictes d'importància. A l'agost del 1873 va tenir lloc la crema i destrucció de Tortellà, per part de les tropes carlines: una columna formada per 1.500 homes i 150 cavalls capitanejats per Savalls.¹¹

A Turtallà y abia 300 boluntaris y en eix tems surtirán part acumpaiaà al comboi y hanàran los carlins en Saballs que se encontràran ab la columna que acompaiaaba al comboy y reculàran los carlins y la columna los perseguí y altra columna de carlins entràran a Turtallà[,] hu cremàran part[,] matàran[,] cremàran[,] dessunnàran maras y fillas deban dels paras y marits[,] Un gran plor y abia en Turtallà[.]

A finals de 1873 comencen les incursions a l'Empordà per dos motius ben concrets. El primer era sondejar la possibilitat de controlar les poblacions de la zona; el segon, cobrar la contribució de guerra a les localitats on disposaven de simpatitzants entre els sectors influents.

Als primés diciembra los carlins baixàran Anpurdà[:] a Castelló[,] a Palau[,] a Pau[,] a Vilajuïga[,] a Garriguella[,] a Paralada per fersa dunà al pagu[.]

En la tercera incursió a la zona, el 28 de gener de 1874, una partida de carlins composta per 500 homes i 40 cavalls va tornar a baixar a l'Empordà, procedent de Mieres. La incursió va ser nocturna, per no aixecar sospites i evitar l'enfrontament armat amb la milícia, però des del castell de Sant Ferran es va donar la veu d'alarma a la rodalia. A la una de la matinada els carlins van arribar a Castelló d'Empúries, on van agredir uns contribuents de la població que no havien pogut reunir la quantitat demanada.

Después marcharon los carlistas hacia Rosas, Cadaqués y a varios

¹¹ Segons Maria de las Nieves de Braganza de Borbón (*Mis memorias sobre nuestra campaña en Cataluña en 1872 y 1873*, p. 376), citada per Clara:149, afirmava que Tortellà representava un autèntic problema per als carlins: «Salvo una o dos familias, se distinguían todos por su espíritu ultra republicano y anticarlista.»

pueblos de este Ampurdán cobrando contribuciones con la mayor calma y sosiego, sin que columna alguna les haya molestado en su lucrativa tarea (El Ampurdanés, 1/2/1874, p. 2).

Dos dies més tard aquella mateixa columna va arribar a Llançà a recollir el cobrament, que hauria estat prèviament pactat amb els capitosts i simpatitzants locals.

Lo añ 1874 als 30 de janer los carlins binguéran a Llansà y fóran pa/gà\ 800 durus y binguéran a-las 7 del bespra y a-las 4 del mati marxàran y héran 300[.]

En cap moment, llevat d'un passatge d'AM en què es relaciona clarament el carlisme amb el clergat, Serinyana no delata cap abanderat carlí de la població. Alguna relació, però, devia haver-hi amb un propietari llançanenc, Agustí Gifre i Pérez (a qui s'anomena *señor jefa*), que durant el conflicte va ser metge de les tropes carlines.

Sembla, per altra banda, que la quota de vuit-cents duros no era del tot arbitrària i que ben segur era la xifra establerta –el que devia variar era la freqüència de cobrament, que depenia de cada cas– per a les localitats enemigues, si fem cas d'un memorialista del Bages (Prat:186), que, a més, lamentava el desgrat amb què s'havia de pagar, i qui ho havia de pagar.

Bé, la qüestió és de rals. D'arribada han de ser vuit-cents duros, i cada tres mesos altres vuit-cents. Ja tenim vist espanyols; la qüestió és de rals, i el pagès ho paga tot.

De Castelló d'Empúries, la nit del 28 de gener se'n van endur una bona picossada, dos mil duros, a banda d'un document signat (*El Ampurdanés*, 1/2/1874) segons el qual la vila es comprometia a lliurar-los al cap de pocs dies, altres vuit mil duros. Pel que en deia la premsa figuerenca, Castelló d'Empúries, junt amb Cadaqués i Roses, eren poblacions poc predisposades a combatre els carlins, a diferència de Figueres, Cabanes o Peralada. En honor als números oficials, d'aquestes sis poblacions, a Castelló i Peralada no va triomfar la candidatura republicana en cap de les tres votacions dels anys previs a la guerra.

Però si bé inicialment els capitosts carlins van trobar la simpatia de moltes poblacions rurals, i en això l'Empordà no era

cap excepció, hauria estat, més que per identificació ideològica (Anguera 1999:76), pel fet de ser «*gent del país, en ser la majoria catalans, que no tenien cap dificultat per entendre's amb els veïns*», en contrast amb una animadversió comuna als caps i soldats de tropa, «*recelosos, poc considerats i reganyosos*», i a la institució monàrquica que regnava. La tropa regular, per acabar-ho d'adobar, no restava a la saga dels carlins i competia amb ells en l'extorsió reiterada als ajuntaments (Bosch 1983:256), no prou escanyats i amenaçats per les milícies. Així és que la misèria i l'estat de pànic es van ensenyorir de la població, totalment confusa i incapaç, sobretot, d'identificar l'enemic entre dos bàndols que competien en abusos.

Però en poc temps, la temeritat i el risc amb què actuaven els carlins, a banda de la menció feta a bastament per Serinyana de la crueltat de molts dels seus efectius, se'ls van girar en contra. Les sovintejades coaccions, amenaces i abusos els van desacreditar a ulls dels seus mateixos compatriotes i simpatitzants empordanesos.

Los carlistas caseros de Castelló de Ampúrias empiezan ya a renegar de sus compinches que están en armas[...] Antes [un simpatizant carlí] decía que eran tan buenos muchachos y que eran incapaces de hacer mal a nadie y anteayer ya varió la canción, pues manifestaba públicamente que eran unos ladrones, pillos, canallas, etc. (El Ampurdanés, 1/2/1874, p. 2)

La situació va crispar-se progressivament a l'àrea empordanesa arran dels abusos i de la derrota contundent que va tenir lloc al maig a Figueres, el gran objectiu carlí després de la conquesta d'Olot i d'haver posat setge a Girona.

Als últims de maitg los carlins baixàran a Empurdà y a-la nit miràban per entrar a Figueras y no hi poguéran entrar y n'i murí algun y se'n purtàran 2 carrus de farits[.]

El 17 de juny ho van tornar a intentar i van concentrar bona part dels efectius a assetjar Figueres, després d'haver-se hagut de dispersar dos dies abans en una topada amb la tropa i els carrabiners a Palau-saverdera en un intent d'entrar a Roses. A causa de la poca organització militar i l'anarquia que regnava en

el bàndol carlí, la temptativa de setge sobre Figueres no va reeixir, però van mantenir les rondes de recaptació de contribucions a Llançà i altres poblacions veïnes. Serinyana, amb una punta de mordacitat, posa de manifest que l'impost s'acabava efectuant si us plau per força:

als 28 de juñ los carlins binguéran a Llansà per cubrà al pagu ho fer-sa'l da[.]

Però a l'Empordà no només recollien contribució sinó que també reclutaven i atemorien la població. Mentre durava l'absència de la tropa regular, atrafegada en altres punts conflictius, i la connivència d'una part dels habitants, els carlins feien la seva i campaven sense complexos per les poblacions. Al novembre, operant des de la plaça forta d'Olot, capital carlina i centre d'operacions militars, els carlins van destruir la Jonquera i Savalls i el Xic del Sallent van decidir ocupar Castelló. L'única victòria carlina a l'Alt Empordà entre 1872 i 1876 és descrita amb detall per Serinyana, que potser temia que l'ocupació de Castelló els facilités l'arribada a Llançà. La mala rebuda dels castellanins al recaptador carlí Ventura Capdevila (Grahit y Grau:120) va donar l'excusa per entrar a la vila a una partida de tres-cents homes, que van enfrontar-se dins la població a una columna de 1.400 soldats de tropa regular.

Les aportacions de Serinyana a la narració dels fets són els rumors populars –que d'altra banda eren també una font bàsica d'informació per a la premsa– que sentia de viva veu, i que en aquest conflicte mostren la divisió de sentiments entre els habitants respecte als carlins. Aquests, segons els rumors, assassinaven despietadament:

Furadan las casas matàban paisans[.] donas y criaturas y un de Llansà anaba a Castelló y caballé de carlins lo matà abans de arriar-i[.]

Però per altra banda, els legitimistes reben la protecció dels civils en plena disputa contra els soldats de la milícia liberal:

Se digué que los abitans de Castelló se jiràran contra la tropa a cops de pedras[.] a tirus[.] fins aigua bullenta[.] y cum abem ja dit

que la tropa acabà las municions agué de abundunà[,] y aquí fou la mortaldad de-la tropa y carrabinés[,] y això hera lo dia 4[.]

Les dades de Serinyana en el recompte són diferents de les oficials. Un balanç més fiable (Grahit y Grau:121) dóna 20 morts i 16 comandaments i 80 soldats ferits entre les files carlines, mentre que Serinyana parla de més d'un centenar de morts, això sí, aclarint que els carlins cremaven els seus morts per tal de dificultar les tasques de recompte.

Els continus canvis de govern afavoreixen l'increment de les files carlines:

Ab menus de un añ al mijisteri caigué 5 vegadas, los carlins aumentàran molt[.]

Amb la restauració borbònica les files legitimistes van entrar en un procés de descomposició que no tindria aturador, dominades, segons un testimoni del moment, per «*la blasfemia, el robo, el asesinato, la violación, el adulterio y la impiedad bajo todos sus aspectos*».¹² L'octubre del 1900 encara hi va haver conats insurreccionals a la Vajol i a Berga, tot i que ràpidament sufocats per la tropa. És l'últim cop de cua carlista en les narracions de Joan Serinyana, que conclou:

Ja ai-à algun tems que ja no se parla dels carlins[.]

4.3. Tupinades, corrupció i frau electoral

A partir de l'aprovació de la Constitució de 1876, el Partit Conservador de Cánovas del Castillo i el Partit Liberal de Sagasta es van alternar en una gestió turnista del poder fins a 1899. Aviat, però, el bon propòsit que aquesta alternança perseguia (la pacificació de la vida civil espanyola) quedaria enterbolida per les corruptel·les polítiques i el frau electoral sistemàtic que resultaria de tot plegat. L'estat de corrupció permanent va vehicular-se, a escala local, a través del caciquisme, que es guiava pels interessos polítics i econòmics, i que tenia com a mitjà les coaccions i les

¹² Informe signat per Vidal de Llobatera el 1875, i citat per Clara (1986:161).

tupinades per obtenir el control de la població. De mostres de manipulació fraudulenta en tenim exemples a cabassos, fins d'abans del 1876. *El Ampurdanés* (25/4/1872) exposava en portada la polseguera que havia aixecat la victòria a Sant Climent Sescebes d'un candidat de dubtosos antecedents, Ricardo Ayuso Espinosa:

<i>Censo de población de S. Clemente Sacebas</i>	832 almas
<i>De ellas tienen derecho electoral</i>	152
<i>Votos que en dicho pueblo figuran a favor del candidato Ayuso</i>	868

En aquelles eleccions Ayuso va superar els vots que va obtenir el candidat republicà Suñer i Capdevila. També el diari madrileny *La Discusión* se'n feia ressò i es preguntava «*si esos 4.001 votos del diputado calamar son buenos, si son corrientes, si son legítimos. ¿Cómo han de serlo, cómo pueden serlo?*»

El funcionament de la maquinària electoral estava controlat per les altes instàncies, com detalla Varela Ortega a *Los amigos políticos*:¹³ «*Si el candidato cuenta con el favor de las autoridades o los resortes gubernamentales, los caciques se encargan de arreglar las actas, suplantando a los ausentes con votos de funcionarios y difuntos, o enviándolas en blanco para que se rellenen en la capital de provincia.*» Malgrat tot, la manipulació oficial no era l'únic mecanisme per falsejar votacions; la força del caciquisme també s'activava en vista d'un procés electoral. El procediment habitual el veiem exemplificat en una comunicació (25/2/1877) del masover de Lliurona Joan Poncet al propietari Miquel Coll, de Roses:¹⁴

Baig rebra la carta de v(ostè) de fetcha 31 del mes prop pasat, y ab ella v(ostè) me digué que abisés tots als dependents de v(ostè) per anà a-votar a favor de la canditura per ajuntament que propositarà al s(eny)or Bonaventura Quera Nou de Basagoda, y Rafel Campsaulinas y ai-bàram anà a-votar tots al primé dia de las eleccions.

¹³ Citat per Montero, Feliciano - Tusell, Javier (1997:66). *Historia de España*. Vol. XI. Madrid: Espasa Calpe.

¹⁴ Arxiu Municipal de Roses: fons patrimonial Coll Caritg, correspondència patrimonial

Al manuscrit, les evidències d'un falsejament electoral són més clares que mai en la crisi galopant del 1882, durant la primera legislatura sagastina, que afecta amb força la classe pagesa –«*may abíam pagat tans consums y de tots pagus de govern*», es lamenta Serinyana–. Joan Serinyana, malgrat que en tot moment procura presentar-se com a neutral, denuncia repetides vegades aquest pacte governamental així com la compravenda de vots que efectua el Partit Monàrquic, protagonista de diversos escàndols electorals al districte. Les eleccions del desembre per escollir diputats provincials són la gota que fa vessar la paciència del vinyater:

En Llansà y agué 280 bots federals però en molts el gabern guañà perquè fins als mors butàran an favor del govern[,] dit milló[,] desgovern[.]

El desgavell arriba a extrems flagrants, com el que té lloc a Llançà en la votació de diputats a Corts, el febrer de 1891. La compra de vots té oferta de llançament, la suma gens menyspreable de tres duros per votant, i situacions tragicòmiques, no exemptes d'una ràbia encoberta en el sentiment del memorialista:

Sucsaí que n'i agué un que era molt malalt y lo anàran a buscar dos homas y l'i portàran cuasi ab pes y butà per guañà als 3 durus y lo turnàran a-casa seba[,] lo despullàran y lo pusàran al llit[,] y pusat al llit quedà mort de repenta[.]

La indignació puja de to quan set anys més tard el candidat monàrquic, aleshores el figuerenc Marian Vilallonga, continua comprant obertament el suport electoral. En l'ambient es respirava amb intensitat la guerra de Cuba i Filipines, el clamor popular contra la lleva de pagament i els fets: quaranta joves llançanencs havien mort a les antilles defensant la causa perduda del govern espanyol. Serinyana, que el 1881 s'havia desdinerat –fent arribar el cas a Madrid– per impedir que el seu fill fos cridat a files, sentia aquella manifestació de dolor com la seva pròpia, i l'alteració creixia en veure el clima de crispació que es creava durant en el procés electoral:

En Llansà y hagué molts insuls y molts batusas y se dunàran 2 durus per cada bot la munarquia y en altrás pars [al señor Vilallonga] guañà[.]

5. RELIGIÓ

5.1. La situació

Serinyana no s'aparta gaire de les pràctiques religioses de l'estament pagès (Torres 2000: 78): s'implica com a obrer parroquial a Llançà, confraternitza amb els capellans de la vila i es proclama un gran devot de la Verge i el Sagrat Cor de Jesús. El nostre memorialista es troba entre l'anticlericalisme que arrenca amb les desamortitzacions de Mendizábal (*la matansa dels fraras*) i la unió de catòlics integristes i carlins, que duraria fins al 1888, amb la creació del Partit Integrista de Ramón Nocedal. El 1880 es dona a França, per acabar-ho d'adobar, l'expulsió de 80.000 membres de la Companyia de Jesús, un bon nombre dels quals s'estableixen a Espanya, i la seva influència es farà sentir, especialment en el camp de la predicació. L'aparició de l'antiliberalisme doctrinal en boca i ploma del clergue sabadellenc Fèlix Sardà i Salvany enrarirà el clima religiós a Catalunya i portarà el camp de batalla a territoris on els rectors i capellans obren pas a antiliberals i jesuïtes. Perquè, en paraules d'Antoni Moliner (2000:219), *«en este combate contra los principios del mundo moderno contrarios al catolicismo, la actuación de los jesuitas siempre ha sido fundamental y han estado en la primera línea de fuego en defensa de la Iglesia»*.

5.2. La influència de l'integrisme catòlic a l'Empordà

Sempre segons el testimoni de Serinyana, fins al 1851 i durant gairebé cinquanta anys Llançà havia estat abandonada per les missions catòliques i per la trona episcopal. Arran, però, de la sequera devastadora i la fam que van assolir la vila el 1868, van sovintejar a la comarca rituals religiosos *ad hoc*, tals com les *rogatio pro pluvia*, les predicacions i les missions:

La secada era per tot España y se féyan pregàrias[.] Per tot el mes de mars passàran el San-Cristu de Peralada y lo dit mes purtàran la Mare-de-Déu del Port a la Vila y a-la iglèssia y no y pudían quebra[.] i abia molta jent furastera[.] Salebràran un ofici ab gran pompa y a-la tarde pregàrias y sermó

Tot i així, la proliferació d'actes litúrgics no sempre reeixien en el seu propòsit benefactor, i la invocació a la Verge del Port de vegades no obtenia la intercessió esperada, la qual cosa és vista per Serinyana amb un punt, serè i sintètic, de decepció:

Al mes de maij la turnàran al Port a-la ermita sens aver plogut[.]

Després del desengany van passar altres vint-i-vuit anys perquè tornés una expedició catòlica a la Vila, el novembre l'any 1879 –«i abia 28 añ que no abia bingut la misció; y al señor bisba i abia set o buit añs»–. En l'entretemps hi havia hagut entre d'altres motius, la proclamació de la República el 1873, la Tercera Guerra Carlina i una sèrie de decrets hostils a la religió fets pel govern de Nicolás Salmerón.

Aqueix feya perseguí als hopionats dels carlins y capallans y molts fujiran a Frància y moltas poblacions quedàran cens cap capellà y en Llansà estiguèrem 2 dias festius cens aber-i cap misa y altres poblacions estigueren mesus[.]

La Restauració borbònica, amb la proclamació d'Alfons XII, va permetre la recuperació d'algunes prerrogatives de l'Església, sobretot en el camp de l'educació, la qual cosa va provocar (Moliner 2000:11) un ressorgiment del conflicte religiós. La premsa republicana de Figueres escrivia el 13 d'abril de 1887, a propòsit de l'origen d'aquesta ofensiva clerical a l'Empordà:

Tras de algunas tentativas abortadas por importarla [la influència catòlica] a esta siempre liberal e independiente comarca ampurdanesa, una misión de jesuitas consiguió poner su planta en esta ciudad, hace diez años.

Aquesta vegada s'intueix, doncs, que la visita a Llançà arribava encasellada en una operació programada, que coincidia de manera gens casual amb l'atac –previst, imminent i inevitable– de la fil·loxera. Coincidia també amb l'inici de la segona etapa a Llançà d'un jove vicari de Malgrat de Mar, Salvador Torró i Dardé (1853-1906), i del nomenament d'un nou rector de la parròquia, el figuerenc Enric Cotó i Cargol. De Cotó no se'n tenen gaires detalls transcendentals, a part que el juliol de 1888 (Clavaguera 1986:44) va disposar una sèrie de reformes que afectaven la

torre de la Plaça, però per les circumstàncies es pot deduir de quin peu calçava, i més si prenem en consideració l'anàlisi feta per estudiosos del conflicte segons la qual un noranta per cent del clergat català era clarament integrista.¹⁵ La relació del rector Enric Cotó amb l'Ajuntament local, de clar color progressista, devia ser com a mínim tibant i realment poc diplomàtica, com es pot deduir d'una invitació perquè les autoritats participessin en una processó de Corpus que (Clavaguera 1986:136) «*en lloc d'una invitació semblava una amenaça contra el consistori, si no hi assistia*». Cotó va establir una sòbria amistat amb Serinyana, a qui va subministrar lectures de caràcter religiós i moralitzant.

Mentre que les autoritats polítiques unien esforços per combatre la fil·loxera, les religioses instrumentalitzaven l'epidèmia amb propòsits ben diferents. Cotó deixa clar en un vers del goig a Nostra Senyora del Port reproduït per Serinyana que la destrucció de les vinyes no és causada per la plaga de l'insecte hemípter *phylloxera vastatrix*:

Estem certs que los nostres pecats són la causa dels càstichs que Déu nos envià

En poques paraules: el remei s'aconseguia amb la fe. Igual que Pau Porcet, pagès de Sant Boi de Llobregat (Torres 2000:76), que el 1816 recorre al rector de la parròquia perquè organitzi una processó per combatre l'atac d'una plaga d'erugues, Joan Serinyana explica la intervenció de Cotó, que durant el 1881 es va desplaçar a beneir les vinyes afectades per la fil·loxera i la sequera. Com havia passat en l'epidèmia del còlera, la predicació de la malaltia com a càstig moral hauria ajudat a revitalitzar momentàniament una certa religiositat del temor a Déu. El quadre, doncs, era idoni per fer veure en les malures del camp la mà d'un Déu autoritari i represaliador dels pecats dels mortals. La prova concloent, lògicament, havia de tenir un toc de paranormalitat:

En un llibret de cassa se y troverà que lo añ 46 la Mare de Déu surtí ab dos pastures y los digu tot lo dit, y conte tot lo que à bingut.

¹⁵ Vegeu: Bonet, J. *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*. Barcelona, 1994, p. 18.

El curiós cas de La Salette, reconegut com a miracle pel Vaticà malgrat les reserves de les autoritats eclesiàstiques locals, de dos nens que van sentir l'anunci d'una dona, segons la qual les collites quedarien delmades severament a causa del pecat dels homes, va ser recollit i utilitzat per la premsa integrista: «*La herejía del siglo es el naturalismo, la negación del orden sobrenatural, y hé aquí que Dios para confundirla hace que en medio de Europa se presenten a la luz del día hechos como los de la Saleta y Lourdes, verdaderos alardes de sobrenaturalismo que se dejan examinar, se dejan discutir, para dejar en todos terrenos vencedora y triunfante la doctrina católica*» (*Propaganda católica*, tom I, p. 108). En aquest clima de desesperació i assetjament moral, la predisposició a creure creixia considerablement.

No és d'estranyar que l'integrisme catòlic es vehiculés localment a través d'un clergat addicte a aquesta ideologia i influent entre els vilatans, que trobava recer i protecció en cacics locals. En algunes poblacions, com Banyoles, Palafrugell i Girona, va quallar aquesta doctrina, en altres tradicionalment més anticarlines, refractàries al missatge catòlic o influïdes per les essències republicanes i liberals, molt possiblement el clergat va fer de l'adversitat (reflectida en la fam, les inclemències meteorològiques, les plagues devastadores o la inestabilitat política) una eina demagògica propícia per als seus propis interessos.

Lo nostre señor rector no bolia cap interès[,] sols volia se resés lo san rosari y santificar las festas y fora la blasfèmia y se dictà la horació de Nostra Señora del Port[.]

Per la seva banda, el vicari Salvador Torró era germà de Benet Torró (1848-1895), un cèlebre predicador involucrat en un bon nombre de picabaralles dialèctiques amb els sectors progressistes. De la ideologia de Benet Torró, fustigador de la maçoneria i exaltador de masses, en parlen per si soles obres seves com *Glorias del pontificado: oración fúnebre pronunciada en la iglesia parroquial de Bañolas en la sentida muerte de Pío IX* (Barcelona: Tipografía Católica, 1878) o *La religión católica* (recull d'articles publicats a *El Integrista*). Torró era un predicador itinerant, que actuava en els octavaris i novenaris d'ànimes de les comarques

gironines. Les publicacions amigues no li estalviaven elogis i lloances a les seves dots com a predicador, «*siendo también abundantes las conversiones que obtiene su palabra persuasiva y llena de unción (Semnario de Figueras, 16/6/1888, p. 3)*».

L'integrisme catòlic, seguint les directrius del papa Pius IX, paradigma de la resistència a la revolució i el liberalisme (Moliner 2000:33), es va aixoplugar sota el paraigua de l'Església i va apropiar-se de mitjans mediàtics en auge, com la premsa, per fer arribar el seu missatge entre les capes populars. A Catalunya, el clergue-periodista sabadellenc Fèlix Sardà i Salvany (1841-1916) es va erigir en croat de la causa integrista des de la direcció de publicacions propagandístiques de gran abast. És el cas de la *Revista popular*, òrgan oficial d'aquest sector, que hauria arribat directament a les mans de Joan Serinyana entre 1886 i 1892. On no arribaven els tentacles de Sardà, hi arribaven els de les publicacions satèl·lit que tenia arreu del país. A Figueres i comarca feia aquesta funció el *Semnario de Figueras*, autoproclamat *periódico tradicionalista*, en disputa permanent amb un diari republicà d'àmplia difusió, *El Ampurdanés*. A la dècada dels vuitanta del segle XIX, el *Semnario* girava entorn del centre catòlic de Figueres, dirigit per Joan Junyer. Aquesta publicació incitava el clergat i els laics catòlics «*a alistarse en las filas del absolutismo religioso (Moliner 2000:33)*», i penetrava com un ganivet tallant en la vida quotidiana de la societat empordanesa.

Els mitjans propagandístics de l'integrisme van ser l'organització de processons, romeries, celebració de centenaris religiosos, l'associacionisme i l'apostolat seglar. Serinyana va implicar-se personalment en moltes d'aquestes activitats i va recollir moltes de les icones antiliberals i representades per personatges històrics com Cristòfor Colom, símbol de la predicació, els reis catòlics, o personatges pseudollegendaris, com Noé o Ponç Pilat:

Aquesta istorieta s'à tret de una altra història verdadera. Jo[,] Joan Bautista Sariñana[,] de edad 66 años[,] He trubat en una història en casa mia que España als primés sigles de hacé conquistada se anumenaba la Ibèria y per ayxò na y-à cap ducta que al castell de Pilat a-hon era pres que és en Tarragona de Cataluña.

Serinyana dóna credibilitat a la literatura catòlica en circulació, la qual afirmava per exemple que Ponç Pilat –símbol del *mestís*, és a dir, el catòlic liberal que, amb la voluntat de ser neutral, havia traït els seus propis ideals– havia viscut al pretori de Tarragona i fins i tot que la guàrdia que va executar Jesucrist a Judea, on posteriorment va ser destinat com a governador, estava formada per catalans. Domingo (1996) aclareix aquesta creença popular:

Es desconeix d'on prové exactament aquesta denominació, que va ser trobada per primer cop en el programa de les festes que van celebrar l'any 1775 amb motiu de la inauguració de la Capella de Santa Tecla. Una tradició popular diu que Pilat era fill d'un pretor tarragoní i que havia nascut a Tarragona. D'altres troben el seu origen en una làpida que en el segle XVI hi havia vora de l'edifici i que restava dedicada a un prefecte de la cohort de Pilat.

5.3. Conflictivitat social en els últims decennis del s. XIX

No només els esdeveniments derivats de la crisi política i de les catàstrofes meteorològiques provoquen incidents i tragèdies; també les persones són culpables de moltes pèrdues. En el seu dietari, Serinyana sovint valora els anys en funció del nombre d'assassinats i aldarulls:

Lo dit añ[,] de moltas desgràcias[,] moltas mors[.] A Castelló un miñó matà una miñona[,] a Paralada matàran un homa a dins de una horta, y abans de arribà a la Garriga matàran un home sota una figuera

Serinyana s'absté molt sovint de buscar relacions causa-efecte en les tragèdies, accepta el paper d'observador de la realitat i deixa anar amb comptagotes comentaris personals. En l'aiguat del 1847, que va malmetre per complet les collites, connecta aquest infortuni amb l'augment dels robatoris (*TM*: 4), i en altres ho atribueix a la simple picaresca o malícia, com en un incendi provocat per cobrar els diners de l'asseguradora (*TM*: 60).

No queden al tinter episodis certament surrealistes, com el narrat per Serinyana del 13 de juliol de 1897 (*TM*: 143), en què Paulí, un veí de Llançà, va intentar suïcididar-se a cops de pedra, i mentre l'auxiliaven, el seu fill, pensant-se que els que

el curaven eren els agressors, va reaccionar clavant ganivetades contra tothom qui presenciava l'escena. El pare, posteriorment, va perseverar en la temptativa de suïcidi primer degollant-se i, havent-lo pogut salvar, després treient-se els punts a l'hospital on el tenien sota vigilància. A tot això, el judici de Serinyana és poc menys que sintètic: «*para y fill éran boits*».

Els textos doctrinals dels jesuïtes sobre el suïcidi, «*casi un privilegio especial de esta época infausta que vamos atravesando*», venien a dir que era un menyspreu a la llei divina, sobretot per part dels qui es treien la vida «*sin tener más razón para buscar la muerte que la de hallarse cansados de vivir[...], víctimas lamentables de ese interno padecer [...] al cual llamamos tedio*».¹⁶ Per Serinyana, el suïcidi, implícitament, és una desgràcia moral més amb què culmina un segle cruel, infaust i desventurat. El 1897, «*añ molt cruel ab tot*», passarà a la història com l'any dels suïcidis («*en diferentes pars se suïcitàban*», TM: 144) i assassinats, preludi de l'obnubilació general, la fam i la crisi política del 1898.

Ens deturarem a repassar dos dels episodis conflictius de més abast mediàtic inclosos en les llibretes que van tenir lloc en un lapse curt de temps: els aldarulls en el pas d'una romeria multitudinària per Figueres, el març de 1887, i l'onada de violència a Llançà a les acaballes de segle, el 1899. És més que probable que Serinyana fos testimoni directe de tots dos, i són significatius per entendre el problema del conflicte social que va representar.

El Dilluns de Pasqua de 1887 el Centre de Catòlics de Figueres va organitzar una romeria a la petita ermita de la Mare de Déu del Camp.¹⁷ Es tractava d'una manifestació religiosa en el marc d'una campanya dirigida per l'integrisme. El recel que havia creat entre els sectors laics i, sobretot, la convicció que aquella romeria era una manifestació carlina en potència havien posat

¹⁶ *La entrada en el mundo*. Biblioteca del Apostolado de la prensa. Tomo I. [Madrid]: Apostolado de la prensa, 1898.

¹⁷ Els detalls del conflicte, així com el context històric, estan àmpliament explicats al llibre d'Alfons Romero i Jordi Pla (vegeu bibliografia), per bé que aquí s'ha preferit extreure directament les dades d'hemeroteca.

en alerta la població figuerenca. A nivell local, la convocatòria hauria estat feta pels capellans de cada població, secundats pels alcaldes de tendència carlina. Les dades numèriques variaven enormement segons la versió: la premsa republicana les situava entre 3.000 i 3.500 persones; la premsa reaccionària, en la xifra desproporcionada de 30.000. Serinyana dóna la xifra més creïble de 6.500 persones, sobretot dones i nens.

En arribar a l'ermita, es van disposar dos pedestals des d'on van oficiar simultàniament els predicadors pare Bech i l'ínclit Benet Torró, que van exaltar les masses amb dos sermons abraonats contra el liberalisme i la maçoneria. Els incidents es van desencadenar quan, un cop dispersats els assistents, de retorn en tren, una part dels romers van baixar a Figueres i es va produir un enfrontament dialèctic que va arribar a les mans. Com és de suposar, l'autor de la provocació varia segons les versions, però és innegable afirmar que la situació era de tensió màxima en el moment dels fets. Va haver-hi agressions mútues, desperfectes a la via pública, insults i corredisses, tot amb una certa connivència de les autoritats. L'enfrontament va estar a punt de convertir-se en tragèdia.

La notícia va fer la volta a l'Estat, i aviat es va instrumentalitzar el succés. Els integristes van trigar poc a atorgar-se el paper de víctimes, mentre que els republicans els acusaven d'incitar a la violència i de ser còmplices del carlisme.

És interessant veure que les apreciacions de la versió republicana i la de Serinyana, que plausiblement figurava entre els romers, sobre el detonant de l'escàndol coincideixen: algun romer va recórrer a la provocació i va donar raó a les sospites cridant visques al pretendent carlí. Les responsabilitats de fons, eren ben clares per a uns i altre:

[...] y al entran de Figueras algú digué «viba Carlus setè» y agué rebulació[,] que als capallans tinguéran la culpa

El propagandista Fèlix Sardà i Salvany, des de l'òrgan periodístic *Propaganda catòlica* (21/4/1887), va citar precedents com a prova de l'onada anticlerical: l'atemptat –instigat per les lògies– a Alacant el 1883 contra una missió de jesuïtes i a Barcelona el 1885, quan un miler d'obrers van boicotejar la

processó del rosari de l'aurora a la Mercè. Joan Maria Bofill, per la seva banda, des de les pàgines d'*El Ampurdanés* (24/4/1887, p. 1) apel·lava al dret dels catòlics a manifestar-se, però també a la memòria històrica recent, perquè una cosa és la llibertat, i l'altra la dignitat:

La libertad, siempre generosa, permitió que sus enemigos se reuniesen para celebrar una romería; pero no para que, so capa de religión, la escarneciesen aclamando al imbécil Carlos siete, cuya historia está escrita con la preciosa sangre del pueblo español.

¿Qué otro objeto verdadero y real tienen sino mantener vivo el fuego de la rebelión absolutista, y tenerlo ardiendo siempre con gran llama para que abrase en un momento propicio todas las instituciones liberales que ha alcanzado el país? El ciudadano [...] no piensa en que atropella a gente de iglesia, ni procede así contra ellos por intransigencia religiosa.

Amb aquest enfrontament encara viu, va tenir lloc un altre incident dos mesos després, l'últim de maig, en finalitzar una altra romeria, aquesta vegada al santuari de la Salut. Una munió de gent (*Semanario de Figueras*, 1/6/1887, p. 2) va apedregar els processonaris a la porta de l'església de Sant Pere, on ja eren esperats.

Van ser els darrers successos abans de la fractura interna del carlisme, que va donar lloc a la fundació del Partit Integrista capitanejat per Ramón Nocedal, que es distancia de la política excessivament liberal del pretendent Carles i advoca de manera decidida (Moliner:94) per «*la defensa efectiva y exclusiva de la unidad católica [...], el rechazo radical del liberalismo, incluyendo en él al partido carlista, el misticismo político-religioso [...] y la utilización de un vocabulario exaltado, agresivo y pesimista*». Aquest distanciament va afeblir la força proabsolutista a Catalunya, bàsicament perquè el nou Partit Integrista, d'altra banda també dividit internament, va tenir poc desplegament electoral al país (concentrat a les terres de ponent) i gairebé gens a l'Empordà.

Sense guardar-hi una relació directa, l'any abans de l'escissió política carlista ja es respirava un malestar simptomàtic entre els catòlics figuerencs, que sospesaven seriosament la possibilitat

de crear una associació aliena a la política. *El Ampurdanés* s'ho mirava amb una nota de cinisme:

Nosotros entendemos que de lo que se trata es de formar un centro católico ultra-conservador, anti carlista. ¡Allá se las hayan!

No se sap del cert quina materialització i quin grau de distanciament efectiu va existir a partir de llavors entre els sectors tardocarlins i el catolicisme eclèctic, separat de la política, en què s'insereix Joan Serinyana, però en certa manera corrobora l'advertència republicana (*El Ampurdanés*, 12/6/1887, p. 3) a aquest col·lectiu perquè no es deixi utilitzar:

¿Cuándo los católicos a secas se convencerán de que sirven de pantalla a los carlistas?

Amb tot, el clima de tensió va perdurar i es va exacerbar una mica per tot arreu, magnificat pel conflicte bèl·lic a les colònies espanyoles (Moliner 2000:171):

El duro combate entre el clericalismo (la pretensión del clero de controlar la sociedad civil y el Estado) y el anticlericalismo (como expresión de la ola secularizadora que se introdujo en los países católicos de la Europa mediterránea) adquirió un papel importante tras la crisis de 1898 en medio de la ola de anticlericalismo que llegaba desde Francia.

L'expressió més local d'aquest context van ser les mostres de gran virulència que es van produir a Llançà el 1899, a primera vista sense un mòbil ideològic, però en la línia dels enfrontaments a Figueres, ràpidament instrumentalitzades pels catòlics. El primer dels dos incidents va tenir lloc el diumenge de carnaval de 1899, quan el metge carlí Agustí Gifre va ser atacat per Joan Bes, individu d'*exaltacions federals*, que li va disparar dos trets a boca de canó. Tot i resultar ferit de gravetat, el metge va salvar la vida i l'atacant va ser pres. L'incident va tenir un ressò instrumentalitzat ràpidament. Mentre que *El Regional*, òrgan ultracatólic, s'afanyava a desmentir qualsevol mòbil polític i ho atribuïa tot a un plet que havien mantingut els dos individus sobre afers d'interès particular, el mateix diari dóna veu a la manipulació que exercia la premsa de Barcelona.

Días de luto aguardan a aquella villa si por quien puede y debe no se ataja la propaganda anarquista del centro federal que allí existe, donde se reune lo más exaltado de aquella villa y de esta ciudad.

Per si això fos poc, el corresponsal de *La Voz de la Patria*, diari de Barcelona (19/2/1899), revela que, simultàniament a l'intent d'assassinat d'Agustí Gifre, s'haurien fet arribar amenaces de mort a Juan Majuelo, notari públic i home relacionat amb Serinyana. Aquests fets van directament lligats a l'activitat republicana i a la "perpetració" d'un bateig «a lo bestia», oficiat pel federalista Joan Maria Bofill i Roig, «ídolo de aquellas cabezas exaltas y fanáticas». Els mitjans satèl·lit del catolicisme van insistir a buscar culpables de fons, com denuncia amb vehemència el periòdic federal *El Ampurdanés* (26/3/1899, pàg. 3):

Con motivo de los dos delitos que en pocos días han ocurrido en Llansá, un corresponsal de un periodiquito de Barcelona, cuyas iniciales se corresponden con los del nombre y apellido de un cleritonto de aquella villa los atribuye a la propaganda que en la misma hacen o han hecho [Miguel] Morayta, Demófilo¹⁸ y Bofill,¹⁹ en sentido masónico, librepensador y federal, respectivamente. ¿Y no sería más justo atribuir aquellos y otros crímenes a la propaganda mucho más activa, permanente y eficaz del cleriburro aludido? ¿Nada dice la coincidencia de haber ocurrido tales crímenes a raíz de la desmoralización producida por la compra de votos en las elecciones últimas?

L'altre incident, amb resultat més tràgic però amb menys ressonància mediàtica, igualment citat per Serinyana, seria el que van provocar dos homes (Josep Molins i Jaume Basieras) per raó d'un desafiament, «por causa de un apero de labranza que el uno pidió al otro le devolviera». El resultat va ser la mort d'un d'ells, Basieras, cosit a ganivetades.

Lo dit añ 99 als 23 de mars[,] gran desgràcia en Llansà[.] Susayá que i agué un dessafio[:] un tal Molin ab un tal Bacierac o Degall

¹⁸ Pseudònim periodístic del lliurepensador Fernando Lozano Montes.

¹⁹ President del comitè federalista de Figueres i articulista d'*El Ampurdanés*.

surtiran fora la vila y an Molin matà al Dagall[.] Li dunà 17 faridas[.] 14 grosas[.] 3 de murtals[.] Al reo ja és enpresunat[.]

No sembla que els dos fets guardin relació directa, però aquest segon com els altres desafiaments esmentats, a parer dels mitjans ultramontans, és una de les demostracions de la degradació moral del segle, incessablement condemnada pel catolicisme. Els textos jesuïtes condemnaven el desafiament com una pràctica contrària al judici de Déu, la justícia exercida per l'home. Per Serinyana l'exemple donat per dos desafiadors és pèssim, una professió pública d'ateisme, una violació dels deures religiosos, perquè pels apologetes de l'Església, el desafiament *«es tan horrible como el suicidio, tan criminal como el asesinato, tan vil como el robo»*.²⁰ Serinyana fa una denúncia tàcita de tota mena de manifestació violenta, especialment les expressions d'irracionalitat, de la qual els desafiaments són una bona mostra. Perquè al capdavant, no hauria de ser normal que dos vilatans es comportin d'aquesta manera quan els governants –dos anys abans relata el desafiament del general Martínez Campos– tampoc fan gala d'una exemplaritat moral?

6. ANÀLISI LINGÜÍSTICA DELS MANUSCRITS

Fa de mal dir que l'elecció lingüística de Joan Serinyana segueixi pautes ideològiques ni tampoc hi ha prou indicis per saber com devia manifestar-se la consciència diglòssica en un pagès memorialista de la seva època, encara que és versemblant que fos plenament assumida. Joan Serinyana viu en una societat encara força immersa en l'antic règim sociolingüístic, almenys en el pla de l'oralitat, en la qual el català era l'única llengua vehicular en l'àmbit de les relacions familiars i personals, en definitiva en tots els aspectes de la vida quotidiana. En el pla escrit, però, la gamma de nivells lingüístics reservats al català quedava més reduïda. A la Catalunya rural s'utilitzava normalment per a les comunicacions de caràcter utilitari, immediat i amb un grau poc

²⁰ *La entrada en el mundo*. Op cit., p. 75.

alt de formalitat (correspondència patrimonial entre masovers i propietaris, notes, llistats de registres...), documentació relativa a transaccions personals que implicaven persones d'ofici tradicional (rebut, àpoques), i podia arribar a emergir en les manifestacions religioses (goigs, alabances...) i populars (cançons, romanços, fulls volants).

En canvi, tota la documentació generada per l'Ajuntament o per institucions que disposaven d'un secretari o burocrata regular, com solia passar a l'Empordà en la segona meitat del segle XIX, ja era bàsicament en castellà. També, no cal dir-ho, era la llengua exclusiva dels documents notariaus, les actes institucionals, les comunicacions oficials i de la premsa local i extralocal, que irromp amb contundència entre les masses neoalfabetitzades, en gèneres literaris com la narrativa, l'assaig i la novel·la –en aquest camp, la primera manifestació coneguda de la Renaixença és del 1862, quan es publica *L'orfeneta de Menargues*, d'Antoni de Bofarull.

El català és la llengua predominant en els escrits de Joan Serinyana, encara que el castellà és present en algunes narracions morals i receptes casolanes, plausiblement copiades d'obres impreses. Convé insistir que treballem amb textos escrits i que s'han d'analitzar com a tals. La falta d'estudis sobre la geografia i les característiques de les formes lingüístiques presents en la llengua escrita de l'època impedeix per ara resseguir la pista dels models d'escriptura, és a dir, de les formes de referència. Amb tot, provarem de constatar algunes obvietats rellevants.

La llengua dels textos de Serinyana reflecteix un català de base oral, en certa manera patuesitzat, com a conseqüència d'una alfabetització incipient o incompleta. Aquesta patuesització es manifesta en trets generals omnipresents, com la confusió constant de *o* en *u* (*tampuradas*, *cullidas*, *gastus*) i de *a* / *e* en la vocal neutra [ə] (*padragada*, *janer*, *selvà*), prova d'un fenomen anomenat *reducció vocàlica*, en el nostre sistema, propi del català oriental. Igual com passa en tants altres memorialistes populars, aquesta forta influència de l'oralitat s'edifica sobre les restes d'una normativa d'arrel antiga (-*ch* per representar el so [k], l'article literari *lo*, l'ús de formes verbals literàries, com

el pretèrit perfet simple...) i del record de formes gràfiques en llibres impresos, que alternen amb la forma popular.

Però a l'hora d'analitzar i descriure la llengua dels manuscrits tampoc es poden deixar de banda certes característiques paleogràfiques que en condicionen la lectura:

a) La confusió entre les vocals *aa* i *oo* en diferents contextos (*tata* per *tota*, *Cataluño* per *Cataluña*, *explombàron* per *explombaren*), i l'ocasional entre *ii* i *uu* (*Jurona* per *Girona*, *Fugueras* per *Figueres*) podria tenir explicacions diferents segons el cas. És a dir, que en aquesta vacil·lació s'hi barrejarien qüestions paleogràfiques (d'execució particular del traç) amb d'altres de pròpiament lingüístiques (és a dir, influïdes per uns canvis fonètics-fonològics determinats). En l'exemple més concret que afecta les *oo*, aquest canvi de grafia podria delatar la presència de [ɔ] en el vocalisme tònic (*trasus* per *trossos*, *tardà* per *tardor*, *terremato* per *terremoto*, *carda* per *corda*, *grasa* per *grosa...*), un fenomen certament contradictori amb les apreciacions generalistes de la dialectologia catalana, que ha considerat un fet fonològicament transcendent *«la tendència a no diferenciar les dues o, diferència que caracteritza tots els dialectes catalans, llevat del rossellonès i d'una part de les comarques gironines»*. Amb diversos graus de diferenciació i amb particularitats ben documentades, però, l'alternança vocàlica [o]/[ɔ] s'hauria mantingut en el català empordanès fins als nostres dies. Així mateix, altres canvis gràfics (*hemes* per *homes*) i certes rimes anòmales en algunes composicions en vers (*xamarra* = *córrer*) sustentarien la hipòtesi d'una obertura en l'articulació de [o].

Altres tipus de canvis vocàlics apreciables en la grafia indubtablement retraten fenòmens articulatoris de caràcter col·loquial. Trobem, sense anar més lluny, exemples de tancaments (*cum* per *com*, *imposeble* per *impossible*, *culledas* per *collides*) i obertures (*frada* per *freda*). També són apreciables les monoftongacions de [-kwa-]/[-gwa-] en posició tònica (*aygat*) i àtona (*curtel*, *curantena*), característiques del català de transició, de [-əj-] (*mitat*), així com les assimilacions (*pitit*) i les dissimilacions (*batigas* [bə'tiγəs] per *botigues*).

Pel que fa al consonantisme, veiem la presència de trets propis

de la llengua parlada, alguns típics del dialecte, com el reforç oclusiu (*mart* per *mar*), la simplificació del grup consonàntic -NDR- no etimològic (*ponra's*, *tanró*, però també *dibendras*, *cedra*), i el seu manteniment en la seqüència etimològica (*fóndrer*, *bendre*, *biendra*, *suspendre*). Altres, d'abast més general, mostren dissimilacions (*dingú*), metàtesis (*pardicadó*, *gargal* per *gregal*) ensordiments de la palatal (*mitchana*, *rellotche*).

En morfologia nominal, hi ha un rastre continuat de l'article masculí literari (*lo añ*, *lo estiu*, *lo ybern*, *lo govern*, *lo agost*, *lo dit añ*, *los blats*) tant davant de vocal com de consonant, però també en bona mesura l'article modern (*l'añ*, *el bisbe*, *el cam*, *el ybern*, *el ort*, *el dit añ*, *el ort*). El fet, però, que mai trobem una forma *lu* ens demostra quina era la forma parlada (*el*) i quina era la normativa (*lo*).

S'observa la resta d'un sistema de demostratius de tres posicions (*aquest*, *aqueix*, *aquell*; *aquesta*, *aqueixa*, *aquella*), difícil de distingir contextualment entre la primera i la segona. És interessant veure com la reducció de tres graus a dos (*aquest*, *aquell*) en la varietat central aquí encara no s'ha consumat del tot, i la vitalitat de l'article *aqueix* és ostensible, utilitzada tant per indicar posicions espaciotemporals allunyades com properes. Les formes de plural masculí són [ə'kɛstus],[ə'kɛʃus], però [ə'kɛʎs].

Veiem una gran varietat i alternança de possessius davant de nom de parentesc (*la meba mara* / *ma mara*; *el meu para* / *mon para*; *al meu jermà* / *mon jermà*; *els meus jermans* / *mos jermans* / *las mebas jermanas*). En el cas de *mon*, no és casual que el trobem un total d'onze vegades en una fórmula tan fixa com és *mon difunt pare*, i quinze en *ma mare*. Davant de noms corrents trobem el sistema corrent del català central: *meu*, *meva* (i no *meua*, com esperariem), *meus*, *meves*.

Criden l'atenció algunes formes verbals en concurrència, com els imperfets d'indicatiu *trabían* i *trebia* (però *queya*), *pudia* i *pusquia*, així com formes d'imperatiu compartides amb el rossellonès (*faceu* per *feu*). Es dona una confusió sistemàtica del verb *ser* amb *fer* en el perfet simple: *fou* i *fóram* en comptes de *féu* i *férem*. Aquest ús particular es deu, sens dubte, a la voluntat d'utilitzar aquesta forma verbal literària en comptes del perfet

perifràstic, una forma estigmatitzada com a col·loquial. També sobten els gerundis com *llegent per llegint*.

En l'apartat de sintaxi, s'ha de ressaltar una alternança en els usos de pronoms forts (*se negà, se negàran, sa descubreix, los digué*) i febles (*al atrupellà, per-què al tenim, al que an tingué*) i la concordança de gènere entre verb i participi passat (*la població s'ha destruïda, n'i aguts que las àn entarradas, n'i abem fets, me n'àn biscut cab a 100*).

7. CRITERIS D'EDICIÓ

Les edicions dels textos de Serinyana de què disposem han estat fetes a partir de criteris adaptats a les necessitats de cada autor.²¹ Aquí, no obstant això, hem cregut que la peculiaritat i l'interès multidisciplinari d'aquests escrits mereixia una transcripció fidel, o diplomàtica, en terminologia específica, però a la vegada entenedora, divulgativa, que serveixi tant a un especialista com al públic poc familiaritzat amb les edicions de textos antics. Prou saben els entesos en la matèria que aconseguir aquest propòsit és gairebé una utopia, a causa de la complexitat i contradiccions de molts criteris, tot i que una premissa inqüestionable és que la transcripció d'un document històric ha de partir de l'anàlisi lingüística i gràfica, i s'ha d'ajustar al lector potencial. Per tant, he volgut distanciar-me d'alguns criteris generalitzats en l'edició de textos clàssics i, per extensió, a tot tipus de text històric, criteris que encara prevalen avui en dia. Cal tenir en compte, a diferència d'una edició divulgativa, el valor ja no filològic sinó paleogràfic-històric de l'escriptura popular. I és que, al capdavant, una edició filològica pot servir a l'historiador però una edició històrica-divulgativa sol resultar d'escassa utilitat a un filòleg. Per exemple, si algú es fixés en els hàbits gràfics de l'època,

²¹ Les transcripcions fragmentàries de Clavaguera (1992 i 2000) han seguit criteris completament normalitzadors i interpretatius, com s'esqueia a una edició estrictament històrica i divulgativa. L'edició extensa de Jungbluth (1996), per contra, és rigorosament diplomàtica, és a dir, va mantenir les característiques paleogràfiques, els errors manifestos, salts de línia originals, fins el cos de la lletra.

l'aplicació d'algunes normes clàssiques de transcripció, com per exemple la unificació i regularització de certes grafies (cas de la *ñ* i la *ch*, de les *ii* i *yy*) seria contraproductiu. El sistema tradicional de transcripció no pot ser aplicat a tot tipus d'edicions, i en funció del text i del destinatari cal reformular aquests plantejaments, que en el nostre cas es poden sintetitzar en tres:

- a. el respecte total dels trets fonètics, morfològics, lèxics i sintàctics del text.
- b. la preservació, en la mesura que sigui possible, d'elements amb valor paleogràfic.
- c. l'enriquiment de la transcripció i la lectura amb signes de puntuació i accentuació.

A partir d'aquí serà inevitable intervenir en el text amb modificacions intuïtives o arbitràries (per exemple en la puntuació), però cal reduir-ho als casos que sigui estrictament necessari. La nostra edició base serà, doncs, la diplomàtica, que respecta al màxim el model amb les disposicions tipogràfiques i divergències de l'autor, únicament amb intervencions de caràcter gràfic per tal que els escrits puguin ser fàcilment assimilables per un lector actual, sense que això distorsioni la llengua del text original.

Pel que fa a les intervencions concretes sobre el text, conservo de manera rigorosíssima la grafia en la mesura que, aïllant les intervencions formulades, podrem recuperar el text original. Aquests criteris, tal com ho entenc, han de facilitar la lectura i l'estudi del text, no pas trair-lo ni modificar-lo; altrament, l'alteració del manuscrit no serviria per a una anàlisi textual. Dono a continuació la relació de criteris utilitzats en l'edició present:

- a. Adaptació de minúscules i majúscules als usos actuals.
- b. S'accentuen segons la normativa fabriana les formes agudes acabades en vocal (*tardó*, *també*), els infinitius sense *-r* (*arrabassà*, *malaí*) i tots aquells casos en què la forma escrita ho demana (*caiguéran*, *pujàban*, *àlias*). S'aplica, en totes les circumstàncies, un criteri normatiu, no dialectal, per a l'accentuació. D'aquesta

manera una forma com *misericòrdia* anirà marcada amb accent greu, d'acord amb la pronúncia del català central. La dièresi ens servirà per trencar diftongs (*oiü*), sempre que l'escrivent no utilitzi ja un recurs gràfic, com la *hac*, per indicar-ho. Quant a les formes monosil·làbiques del verb *haver* escrites sense *h*, es posa accent diacrític sobre aquelles que podrien confondre's: *à / èm / àn*.

- c. Amb punt volat (·) assenyallem les formes completes que haurien d'anar separades en un text normalitzat però que l'autor ajunta (*a-la casa, i-à*). L'ús d'aquest signe està directament vinculat al del guionet baix (_) per al procés contrari (elements separats que avui escrivim junts). Vegeu-ne l'explicació al punt *f*).
- d. Amb apòstrof es marquen i s'ordenen les elisions vocàliques previstes per la normativa actual (*l'añ, se'n cóntan, ponra's*) i també les unions no previstes (*que'm*), que per al segon cas en les edicions de textos clàssics s'adopta tradicionalment el punt volat. Si bé l'apòstrof i el punt volat compleixen funcions diferents en la filologia tradicional, aquí s'ha optat (per una simple raó de lògica, economia de caràcters i acostament dels signes al lector no format en edicions clàssiques) per només el primer d'aquests dos signes.
- e. Es restitueix el guionet en aquells casos de pronom enclític (simple o combinat): *acabar-lus*. És un dels casos en què l'ús d'un criteri d'edició interpretatiu no afecta les característiques del text, precisament perquè de manera general en aquests textos verb i pronom solen anar units.
- f. Amb guionet baix (_) reconstruïm unitats separades (*a _ questa*). Com es determina el límit entre dues unitats i la consciència per part de l'autor que realment són dues i no és una? Per resoldre el primer problema m'he guiat per la distància purament física entre els caràcters gràfics. Algunes vegades la separació és patent, però en altres casos porta problemes, per exemple quan la distància entre lletres varia. En exemples d'aquest tipus,

davant del dubte transcriu en la forma normativa. En realitat, aquest criteri ha estat poc o gens utilitzat en les edicions d'obres impreses perquè afecta sobretot les obres manuscrites i, dins d'aquestes, les no literàries, ja que la seva presència és directament proporcional al coneixement de l'estructura dels mots. El guionet baix, a més, és d'una gran maniobrabilitat amb vista al tractament informàtic de textos.

- g. Utilitzo els claudàtors [] per assenyalar les intervencions de l'editor, sobretot els signes de puntuació inexistents en l'original però convenients per facilitar la segmentació d'unitats textuais i separar frases inconnexes que haurien dificultat la lectura.
- h. Entre parèntesis angulars < > incloc elements repetits (lletres, mots, fragments textuais i reclams a final de pàgina).
- i. Si hi ha un element ratllat de manera intencionada però legible l'hi mantenim amb una barra horitzontal – al damunt.
- j. No es manté la disposició tipogràfica de les línies, ja que entorpeix la lectura d'un text en prosa com aquest, però sí els salts de pàgina, que permeten recuperar la informació a l'original i es representen amb dues barres diagonals //, amb el número de pàgina en subíndex.
- k. Desenvolupo les abreviatures posant entre parèntesis (més pràctics que el subratllat o la cursiva per al tractament informàtic del text) la part no inclosa. Així, si l'abreviatura és Jⁿ, la solució serà J(oa)n.
- l. Entre claudàtors de grup { } hi ha mots de lectura difícil, poc llegibles o amagats, que requereixen una hipòtesi de lectura. Per tant, el que queda dins d'aquests signes no és ciència certa, sinó només una simple reconstrucció en base a l'*usus scribendi* de l'autor. Si no es pot reconstruir ni formular cap hipòtesi, cada caràcter se substitueix per un punt volat.
- m. Entre barres (*encont\ r/at*) es fan constar els elements sobreescrits, normalment per oblit de l'autor en el

moment d'escriure o bé introduïts per ell mateix en una revisió posterior.

8. BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M. - MOLL, Francesc de B:

— (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. 10 vols. Palma de Mallorca: Moll.

AMAT I DE CORTADA, Rafel d':

— (1987): *Calaix de sastre* (volum primer: 1769-1791). Barcelona: Institut Municipal d'Història - Curial.

ANGUERA, Pere:

— (1999): *El carlisme a Catalunya* (1827-1936). Barcelona: Empúries.

ANÒNIM:

— (1981): *Successos de Barcelona* (1822-1835). Edició de Josep Maria Ollé i Romeu. Barcelona: Curial.

ARMENGOL, Dolors:

— (1979-1980): «La agricultura en el Alto Ampurdán a mediados del siglo XIX». En: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 14, p. 13-137.

BADIA, Joan [et al.]:

— (2004): *L'Albera: vinyes i vinyaters / vignes et vigneronns*. Vilallonga dels Monts: Albera Viva.

BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles:

— (1888): *Pla y montanya: aplec d'estudis, viatges, llegendes i excursions*. Barcelona: La Renaixença.

— (1889): "De Figueras a Perpinyà pel carril", 11 de juny de 1889. En: *La Renaixença* (any XIX), p. 177-180.

— (1983): *Records d'un excursionista*. Barcelona: Selecta.

BRUNER, Jerome - WEISSER, Susan:

— (1995): "La invención del yo: la autobiografía y sus formas". En: Olson, David R.; Torrance, Nancy (comps.). *Cultura escrita y oralidad*. Barcelona: Gedisa.

CLARA, Josep:

— (1986): *El federalisme a les comarques gironines: 1868-1874*. Girona: Diputació de Girona.

— (1987): *Trens i carrilets*. Quaderns de la Revista de Girona (13). Guies (núm. 7). Girona: Diputació de Girona / Caixa d'Estalvis Provincial.

— (1988): *Els fills de la llum: els francmaçons de les comarques gironines (1811-1987)*. Figueres: Carles Vallès.

CLAVAGUERA, Josep:

— (1986): *Llançà: notes històriques*. Barcelona: Salvat.

— (1995): «Notícies de Llançà del segle XIX, segons els diaris de l'època».

Farella: revista de Llançà, 1, pp. 34-35.

— (1996): «Les epidèmies de la verola i del còlera durant el segle XIX, segons els diaris de l'època». *Farella: revista de Llançà*, 3, pp. 34-35.

— (2000): *Llançà*. "Quaderns de la Revista de Girona" (núm. 84). Girona: Diputació de Girona; Caixa de Girona (Monografies locals; 51).

COLL, Mateo:

— (c. 1969): *Los padres paúles en Figueras: 75 aniversario de su fundación en la ciudad*. [Figueres]: I.N.D.

COMASÒLIVAS, Joan (ed.):

— (2003): *Dietari de Francesc Gorina i Riera, pagès de Matadepera*. Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DOMINGO, Ambròs:

— (1996): «El pretori». *Butlletí del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona*, núm. 10, p. 9. <<http://www.fut.es/~ambrosdm/text/pretori.htm>>.

ESQUENAZI, Martha:

— (2002): «Música de Navidad». *La Jiribilla. Revista digital de cultura cubana*, núm. 35. <http://www.lajiribilla.cu/2002/n35_enero/fuenteviva.html#1>.

FIGUERAS, Narcís - PUIGVERT, Joaquim M.:

— (1995): *Tribulacions d'un masover fadrister*. Maçanet de la Selva: Taller d'Història de la Maçanet de la Selva i Centre d'Estudis Selvatans.

FONTANA, Josep:

— (1988): «La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)». En: Vilar, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*. Volum 5. Barcelona: Edicions 62.

GARCÍA DE LOS SALMONES, Nicolás:

— (1893): *La invasión filoxérica en España y las cepas americanas*. Tom I. Barcelona: Luis Tasso.

GIFRE, Pere - TORRES, Xavier:

— (2001): *Treballs y desdítas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre Bisbat de Girona (1674-1700) de Felix Domènech*. Girona: CCG Edicions.

GINEBRA, Rafel (ed.):

— (2005): *Guerra, pau i vida quotidiana en primera persona: el llibre de memòries de Bernat Puigcarbó de Muntanyola (s. XVI-XVII), el llibre de notes de Francesc Joan Lleopart de Vilalleons (s. XVII-XVIII), i els llibres de comptes i notes dels hereus Quatrecases de Pruit (1686-1812)*. Pròleg d'Antoni Simon (p. 9-13). Vic: Patronat d'Estudis Osonencs. (Monografies; 25).

GRAHIT I GRAU, Josep:

— (1954): «La última guerra carlista en Gerona y su provincia». En: *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. IX.

IGLÉSIES, Josep:

— (1988): *La plaga de la fil·loxera i les seves conseqüències a Catalunya*. Barcelona: Barcino.

JUBERT GRUART, Joaquim:

— (2007): *Diego Ruiz, Prudenci Bertrana i "La locura de Álvarez de Castro"*. Girona: Fundació Biblioteca Valvi - CCG Edicions.

JUNGBLUTH, Konstanze:

— (1996): *Die Tradition der Familienbücher: das Katalanische während der Decadència*. Tübingen: Niemeyer. (Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie; Bd. 272).

— (1997): «La continuïtat del català durant la Decadència: la tradició dels llibres de família». En: *Revista de Girona*, núm. 181 (març-abril 1997), p. 41 [157]-47 [163].

JUNTA PROVINCIAL DEL CENSO ELECTORAL DE GERONA. *Suplemento al Boletín Oficial correspondiente al 29 octubre de 1890, núm. 130*.

MARTÍNEZ QUINTANILLA, Pedro

— (1865): *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*. Girona, Imp. F. Dorca

MOLINER, Antonio:

— (2000): *Fèlix Sardà i Salvany y el integrismo en la Restauración*. Bellaterra: UAB. (Documents).

PALÀ, Albert:

— (2004): «Sociabilité et libre-pensée en Catalogne (1860-1909)», communication au séminaire La sociabilité dans tous ses états, CRIDAF, Université Paris 13, le 13 novembre 2004. <<http://www.univ-paris13.fr/CRIDAF/CRIDAF-Seminar0405.htm>>.

PLUJÀ, Arnald:

— (2003). *Llançà al segle XVII*. Llançà: Ajuntament de Llançà - Brau Edicions.

PRAT, Jaume:

— (1993). «Resum d'una llibreta de notes de Santpedor (1647-1889)». En: Solé i Sabaté, Josep Maria (dir.). *El carlisme com a conflicte*. Barcelona. Columna, pp. 181-197.

ROCA I ROCA, J.:

— *Descripció de la Guerra Carlina i les Bullangues (1833-1843) segons l'Esquella de la Torratxa*. [Barcelona]: Esquella de la Torratxa, 1.147 (4-1-1900). (Monogràfic: Barcelona en el segle XIX). Base documental d'Història Contemporània de Catalunya. <<http://www.xtec.es/~jrovira6/isabel21/torratx1.htm>>.

ROMERO, Alfons - PLA, Jordi:

— (1987): *Catolicisme i anticlericalisme a l'Empordà del segle XIX: els fets de Garriguella de 1887*. Figueres: Edicions Federals.

SERNA, Èrika - VILA, Pep:

— (2004): «L'inventari de Joan Ventura, enquadernador de Figueres (1856)». En: *Actes de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 37, pp. 225-254.

SOLER, Santi:

— (1994): *Memòries d'una família pagesa: els Anglada de Fonteta (segles XVII-XVIII)*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà.

TERMES, Josep:

— (2003): «De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)». En: Vilar, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*. Volum 6. 2a ed., Barcelona: Edicions 62.

TORRES, Xavier:

— (2000): *Els llibres de família de pagès: memòries de pagès, memòries de mas (segles XVI-XVIII)*. Girona: CCG Edicions; Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines; Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona. (Biblioteca d'Història Rural: Fonts, 1).

VENY, Joan:

— (1998). *Els parlars catalans: síntesi de dialectologia*. Palma de Mallorca: Moll.

VIÑAO, Antonio:

— (2002): «Del periódico a Internet: leer y escribir en los siglos XIX y XX». En: Castillo, Antonio (coord.). *Historia de la cultura escrita: del Próximo Oriente Antiguo a la sociedad informatizada*. Gijón: Trea, pp. [317]-[381].

ZAMORA, Francisco de:

— (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Ramon Boixareu (cur.) Barcelona: Curial. (Documents de cultura; 3).

GLOSSARI

Aquest glossari, de suport a la lectura i comprensió del text, inclou formes lèxiques dialectals, arcaïsmes i termes de registre no estàndard. La forma gràfica corresponent a cada entrada està normalitzada (*navé* > *never*). He utilitzat com a fonts d'informació una obra lexicogràfica històrica i dialectal, el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover i Moll (*DCVB*), que aporta no només la definició sinó també, quan s'escau, l'abast territorial del mot. També s'ha consultat el vocabulari de la vinya elaborat per Joan Lluís Valls a partir de diverses entrevistes amb vinyaters de l'Albera nord i sud (Badia et al. 2004). Poder tenir informació sobre l'àrea d'ús, així com de la variable temporal, ens ajuda a resseguir amb més exactitud la seva dimensió cronoespacial del terme. S'han obviat aquells mots d'àmbit més general tot considerant que es poden deduir a partir de la mateixa lectura o amb una cerca a qualsevol diccionari convencional. Entre claudàtors incloc aclariments, observacions complementàries i definicions que no he trobat en cap de les obres de consulta abans esmentades. La definició i especificacions van acompanyades d'un exemple textual.

Albre. Arbre. Forma documentada pel *DCVB* a Agullana, Capmany, la Jonquera i Lladó. *Albres quedàran cens fullas* (TM₃).

Aplanar. Esbucar, afonar. *Dos señors estrangers que y anàban a tirà una bomba que hu agéran aplanat tot* (GR₂₂).

Barbat. Tros de sarment plantat en terra i que ha fet arrels (VALLS). *He replantat 130 empels y he replantà 40 brevats del país y he fet 15 murgons* (TM₇₉).

Barda. Núvol blanquinós, de forma llarguera, que es posa al cim dels Pirineus, i mentres es veu, sol bufar la tramuntana (Empordà). *No se veyà cap barda* (TM₁₂).

- Bigòs.** Espècie d'aixada amb ferro de dues puntes [per a cavar els sòls pedregosos (VALLS)] (a Conflent, Empordà, Tremp segons el DCVB, i l'Albera nord i Garriguella, segons VALLS). *De Llansà se'n dugué molt mils mallols americans[,] cent aichadas[,] cent bigosos[,] cent parpals* (GR₃₆).
- Boig.** La forma de plural *boigs* es conserva, segons el DCVB, a l'Empordà, Rosselló i Vallespir pronunciat *bois* o *boits*. *Para y fill éran boits* (TM₁₄₃).
- Boixó.** Instrument musical de vent, potser l'oboè. *Sant Jusep fa lo boixó y el tible Maria* (CT₁).
- Botó.** Peça cilíndrica de fusta que ocupa el centre de la roda de carro i a la qual convergeixen els raigs (Cast., Val.). *Un nabé molt gros[.] En general aquí el pla 2 pams y a-la plana a butó de carru* (TM₁₇).
- Branc.** Branca grossa (Rosselló, Ribagorça, Pla d'Urgell, Vendrell). *Trencaba brancs com el dit gros dels peus* (TM₂).
- Corregada.** Pendís de muntanya per on baixen els córrecs (Rosselló, Conflent, Cerdanya, Alt Empordà). *La ribera trancà y fou mol de mal ab plans y curugadas* (TM₄₂).
- Desmont.** Substantiu de *desmuntar*: descavalcar, baixar del cavall o d'un vehicle. *Hera al desmon de Grifeu* (TM₃₆).
- Dondada.** Onada (occ.) [però *donda*, amb aquest mateix sentit, documentat a Banyoles]. *Una mart de llevan mol grossa que las dundadas pujàban més altas que el Castellà del Port* (TM₂).
- Eix** (dem.). Aqueix. Segons el DCVB, la forma *eix* és viva en el llenguatge parlat del català occidental, en part de l'oriental i en eivissenc. *Y dintre aquells granets i-à un cuch y eix fa el mal* (TM₃₀).
- Ensulsiar-se.** Esfondrar-se terres. *[Un tren] se'n sucia al desmon de Gifreu y quedaren 2 vagons enterrats* (TM₃₇).
- Esbandir** (intr.). Estendre's la mar per la platja (Empordà). *La ribera esbandí el pla de Llansà [amb ús transitiu]* (TM₁₆).
- Espetarrellar.** Produir esclats lluminosos (Rosselló). *Al de guàrdia reparàran que un siri gros paterrallaba diferèn dels altres* (GR₂₈).

Esplombar. Esbucar-se, enfonsar-se (Rosselló). *En Olívar se àn esplombat vàrias casas* (TM₃₄).

Esquitllar. Relliscar (Empordà, Guillerries). *[La serp] sempre li aquillaba* (AM₈).

Estellar (reflex.). Rompre's a trossos, fent-se estelles. *A Llansà se estallà un llegut* (TM₂₁).

Extremitat. (Antic). Situació extrema de necessitat o perill. *Lo dit añ', molta estrenitat de vivres* (TM₆).

Falaguer. Que produeix fàcilment, fèrtil (Mallorca). *Las viñas més falagueras féyan un pam* (TM₁₅).

Família. Dialectalment i vulgar, cadascun dels fills (Ripoll, Empordà, Alt Pallars, Maestrat). *Llurens Sariñana y Font \ se casà y/ tingué 8 famíliás[:] 3 miñons y 5 miñonas* (TM₆₅).

Fugir. La seva forma *fúger* ['fuʒə] està documentada pel DCVB al pirinenc oriental, Cadaqués, Tossa i Lloret de Mar. *Molts jenerals[:] condas y marquesus aguéran de fuja a Fransa* (GR₂).

Gropada (derivat de *grop*). Tempestat congriada sobtadament, cop de vent i d'aigua impetuós. *Lo mes de mars una grupada de mestral que fou mol de mal per las oliveras* (TM₁₁).

Guaire. (Adv.) Gaire [DCVB: dialectal (rossellonès, pallarès) i arcaic]. *El francès digué al amu si era guaira bella y s'i acercà més* (CT₄₁).

Haver (imp.). Aplicat al temps [el DCVB en recull un ús arcaic]. *Y abia 49 añs que no havia bingut a Llansà* (TM₅).

Llagostí. Dialectalment, llagost (Vilassar, Tortosa, Sueca, Cullera, Sanet, Vall de Gallinera, Biar, Calp, Crevillent). *La sacada que fou grosa y molts llagustín que fóran molt de mal* (TM₇₆).

Lo d'en + (nom de persona) < «allò d'en» = propietat rústica (Empordà). *Lo trobaren sota lo d'en Poc a-la Farella* (TM₄₀).

Mal, mala. (Adj.) L'accepció antiga de *maleït, salvatge, nociu*, és recollida pel DCVB en l'ús oral a Ripoll. *Una isla molt mala que tots hai-àn mort allà* (GR₂).

Malposar. Malmetre, posar en mal estat, [en aquest cas també

- persones]. *Malpusà molta de jen que se encontràban per defora* (TM₂).
- Màrbol*. Marbre (Campos, Mallorca). *Y la imache que hera de màrbol* (AM₆).
- Minyó*. [...] en el català continental, en sentit rigorós sol significar un noi de set fins a quinze anys, però en sentit ample es diu *minyó* als adolescents i joves de més edat, i en alguna regió (com la rossellonesa) ve a esser sinònim de *fadrí* o *solter*, és a dir, que diuen minyó a l'home fins que es casa. A *Culera el jubén matàran 2 miñons a gabinatadas* (TM₃).
- Murgó*. Sarment solidària d'una rabassa, que s'enterra perquè arrelli i doni un cep nou. [Terme recollit per Valls a Cotlliure i Portvendres. *He replantà 40 brevats del país y he fet 15 murgons* (TM₈₀).
- Never*. Nevada, tempestat de neu (Molló, Camprodon, Llanars). *Al febrer[,] un navé extraordinari* (TM₃₉).
- Opinionat*. Home partidari o que posseeix opinions determinades (Lluçanès, Pallars). *Un tal Salmerón[,] que als feya perseguí y als opanionats carlins* (AM₈).
- Pairar*. Deixar de fer una cosa, sia voluntàriament, sia per força (Pont de Suert, Vall de Ribes, Ripoll, Garrotxa, Gironès, Empordà, Plana de Vic). *Lo dit añ de fam y fret el blat arribà a 28 pasetas la curtera[,] Molta jent se pairàban de pa* (TM₃).
- Palaci*. Palau (Rosselló, Conflent, Vallespir, Capcir). *An Sagasta se agué de tancà y an Muret li cremàran part del palaci* (GR_[39]).
- Parpal* o *perpal*. Eina per a foradar els sols durs per plantar-hi vinya. [Terme documentat (VALLS) a Cotlliure, Banyuls i l'Alt Empordà]. *De Llansà se'n dugué molt mils mallols americans[,] cent aichadas[,] cent bigosos[,] cent parpals* (GR_[36]).
- Pastècum* (< PAX TECUM). Làmina de metall amb què es dóna la pau als fidels, en les esglésies (Menorca). *Se'n duguéran 3 calsas y 2 patenas y 2 pastècums* (TM₅).

Picassó. Destral més petita que la picassa (Rosselló, Conflent, Cerdanya, Alt Empordà). *Un homa que en una mà tenia San Pera y al altra un picasó* (AM₄).

Preparat. Abundant, ufanós [no apareix a les obres de consulta]. *La añada de las olivas[,] molt apraparada* (TM₄₂).

Recebre. Forma arcaica del verb *rebre* (el DCVB documenta [rə'seβrə] a Olot i [re'seβre] al Pallars i l'Urgell). *Cánobas y al rey se estiguéran 3 dias tancats per no recebra cap parta* (GR₁₈).

Rella. Reixa de galfó. *A-la Vila al carrer de la Riamera passaba aygua fins las rellas de las portas* (TM₁₀).

Ribera. Riu, corrent d'aigua permanent (Rosselló, Conflent, Ripollès, Empordà). *Lo ibern al mes janer à plogut molt que recs y riberas tot à corregut* (TM₆₄).

Rim (dial.). Raïm (pirinenc oriental, Blanes). [També utilitzat en forma plural]. *Lo añ 1853 els rims de Capderràs n'i he cullits 9 robas que àn pujat 12 pasetas 3 rals* (TM₉₄).

Rost. Terreny que té un pendent considerable, que hi fa de mal pujar (Vall de Ribes, Garrotxa, Empordà, Lluçanès, Plana de Vic, Vallès, Camp de Tarragona, Balears). *El pla de Llansà hera tot una mart de rost a rost* (TM₁₂).

Secada. Temporada llarga de no ploure, sequedat del camp. *Continua la sacada ab molts frets y se acaba lo añ ab sacada y frets* (TM₄₂).

Seti (ant.). Setge militar; envoltament d'un lloc per gent armada. *Als últim del mes pusàran seti a Jurona* (GR₁₀).

Sobres (prep.). Variant dialectal de *sobre*, especialment en l'accepció de l'assumpte o objecte on s'aplica l'atenció, la conversa, el discurs (or.). *Entrà en lo huspisci de Girona sobras de un mal que patia per espai de 12 anys* (TM₁₃₆).

Sòtol (ant.). Solar, porció de terreny pertanyent a una casa. *Se fóran fe una cassa a sotu al carrer de Sant Toríbio* (TM₆₅).

Trastejar. Anar i venir sovint. Caminar insistentment. *Y estàban 6 o 7 dias que no's podían trestajà* (TM₃₉).

Trencar. Sortir de mare un riu. *Als 13 jané la ribera trancà altre begada* (TM₁₄₄).

Venir. Tornar-se, convertir-se; passar d'un ésser o un estat a un altre (Empordà, Garrotxa). *Els brots dels sep se enblanquinàban y els rims binguéran blanhcs* (TM₆).

Ventar. Donar (un cop). *Se bentaba cops al cap* (TM₁₄₃).

Viures. Queviures, vitualles (Mallorca). *El blat a 22 passetas la curtera y tots los viures lo mateix* (TM₆).

Eix Vividor. On es pot viure, on hi ha bones condicions per a viure-hi bé [exclusivament aplicat als anys]. *Lo dit añ 73 lo ibern[,] molt bon tems[,] molt vividó* (TM₁₉).

Xemenera. Forma empordanesa de *xemeneia*, aquesta més general, en concurrència amb *ximenera* (Cadaqués, Capmany). *Se'n purtà moltas xamaneras* (TM₄₄).

ÍNDIX ONOMÀSTIC

Aquest índex pretén facilitar la recuperació de noms de persona que apareixen en els textos, citant la llibreta i el full corresponent en què estan citats. Com és lògic, obvio les entrades *Serinyana*, *Joan* i alguna altra que per la seva profusió en l'obra no farien més que carregar inútilment el llistat. Molts noms de personatges històrics (a partir de dades enciclopèdiques) i fins de ciutadans anònims (en el cens electoral de 1890) s'han pogut completar amb dades addicionals com nom i cognom quan no hi apareixia, així com la condició del personatge i les dates de naixement i mort. En el cas dels malnoms figura una doble referència: a partir del nom real i de l'àlies.

Alfons XII (monarca, 1857-1885): GR_{12, 13, 14, 19, [38]}

Alfons XIII (monarca, 1886-1941): GR_{19, 20, [43]}

Amadeu I de Savoia (monarca, 1845-1890): GR_{4, 5, 6, 21, [38]}

Ameller i Hisern, Josep Toribi (militar, 1842-1873): GR₉

Azcárraga Palmero, Marcelino (polític, 1832-1915): GR_[43]

Barbassà i Baserca, Bernat (gendre de Serinyana): TM_{112, 121, 122}

Basieras i Giralt, Jaume (propietari de Llançà): TM₁₄₆

Bassegoda, Sebastià (veí de Llançà): TM₆₆

Bassegoda i Jan, Josep (propietari de Llançà): TM₆

Bassó (vegeu *Bes i Xaubet, Joan*): TM₁₄₇

Baticoli (vegeu *Vidal i Labrús, Marian*): TM₆₇, AM₂

Bes i Xaubet, Joan (fuster de Llançà): TM₁₄₇

Bonavia (vegeu *Bassegoda i Jan, Josep*): TM₆

Bosch i Oliveres, Salvi (clergue, 1844-1917): AM_{7, 11}

- Cabrinetty i de Cladera, Josep* (militar, 1822-1873): GR_{8,9}
- Calsina [i Parés?], Pere* (veí de Llançà): AM₂
- Camprubí, Félix* (militar): GR₁₇
- Cánovas del Castillo, Antonio* (polític, 1828-1897): GR_{16,17,18,20,22,25,[38]}
- Carles Maria de Borbó* (pretendent, 1788-1855): GR₆
- Castelar Ripoll, Emilio* (polític, 1832-1899): GR_{7,9}
- Castells, Jordi* (veí de Llançà): GR_[37], AM₁₂
- Cebrià i Pellisser, Esteve* (gendre de Serinyana): TM₁₃₉
- Cervera i Granollers, Geroni* (mariner del Port de Llançà): AM₂
- Cervera y Topete, Pascual* (almirall, 1839-1909): GR_{[40],[41]}
- Cigala* (vegeu *Mateu i Moret, Francesc*, veí de Llançà): GR_[37], AM₁₁
- Clavé, José* (militar): AM₁₁
- Colom, Cristòfor* (navegant): AM₉
- Complisto* (Campistró?, vegeu *Parés*): AM₇
- Cotó i Cargol, Enric* (clergue, 1844-1890): TM_{27,28}, AM₇
- Dagall, Met* (vegeu *Basieras i Giralt, Jaume*): TM₁₄₆
- Dalfau* (veí de Llançà): TM₂₁
- Dalmau i Sala, Pere* (clergue, 1865-1928): AM₇
- Deu i Pujol, Joan* (veí de Llançà): GR₂
- Estruch i Ballesta, Narcís* (veí de Llançà): AM₂
- Felip V* (monarca, 1683-1746): GR₁₉
- Ferran VII* (monarca, 1784-1833): GR_{1,[36]}
- Ferrándiz Plaza, Ramón* (militar, 1830-1884): GR₁₈
- Ferrer i Casas, Ramon* (veí de Llançà): AM₂
- Figueras i de Moragas, Estanislau* (polític, 1819-1882): GR_{7,[38]}
- Forch i Resta, Geroni* (agrimensor de Llançà): TM₆₀
- Fulcarà, Pere* (àlies *Noi moro*, veí de Llançà): AM₄
- Gifre i Pérez, Agustí* (propietari de Llançà): TM₁₄₇

- Giralt i Heras, Joan* (propietari de Llançà): TM₁₄₃
- Giralt i Heras, Josep* (propietari de Llançà): AM₂
- Giralt i Salvà, Emili* (veí de Llançà): AM₂
- Gómez, Máximo* (militar cubà, 1836-1905): GR₂₆
- Gómez Toro, Francisco* (combatent cubà): GR₂₆
- Grill* (malnom d'un veí de Llançà): TM₂₁
- Guanter* (veïna de Llançà): AM₁₀
- Gubert* (veí de Llançà): GR₂
- Heras i Cortada, Miquel* (veí de Llançà): TM₁₁₅
- Horts i Boada, Ferriol* (veí de Llançà): AM₂
- Isabel II* (monarca, 1830-1904): GR_{2, 3, 12, 17, [36]}
- Iter, Josep* (veí de Llançà): GR_[37], AM₁₂
- Iter, Pere* (veí de Llançà): AM₂
- Laporta i Balló, Dídac* (veí de la Jonquera): TM₁₁₅
- Lleó XIII* (papa de Roma): AM₉
- Macari* (vegeu *Parés i Cervera, Eudald*): GR₂₁
- Maceo, Antonio* (militar cubà, 1845-1896): GR₂₆
- Maigí, Tomàs* (predicador jesuïta): AM₁
- Majuelo Montiel, Juan* (notari de Llançà): TM_{133, 139}
- Mallol* (germans de Llançà): TM₃
- Mallol, Pere* (àlies *Ratolí*, veí de Llançà): TM₂₁
- Marcer, Joan*: TM_{66, 67}
- Marcer i Grau, Serafina*: TM₈₁
- Marimon [i Puig, Joaquim?]* (veí de Colera): TM₂₀
- Martínez de Campos y Antón, Arsenio* (militar, 1831-1900):
TM₂₂, GR_{22, 26}
- Matas i Hortal, Joan* (polític): GR_[36]
- Mateu i Moret, Francesc* (pagès de Llançà): GR_[37]
- Minguet*: TM₁₁₂

- Mirasol, conde de*: GR₁₉
- Molins i Homs, Josep* (propietari de Llançà): TM₁₄₆
- Montpensier, duc de* (Orleans, Antonio de 1824-1890): GR_{5, 14}
- Morayta Sagrao, Miguel* (polític, 1834-1917): GR_[37]
- Moret Prendergast, Segismundo* (polític, 1833-1913): GR_{16, [39]}
- Napoleó III* (monarca, 1808-1873): GR₄
- Negre i Rastell, Baudili* (propietari de Llançà): AM₂
- Noé*: GR_[33]
- Noi moret* (vegu *Parés*): AM₄
- Noi moro* (vegu *Fulcarà, Pere*): AM₄
- Nouvilas de Vilar, Josep* (militar, 1856-1931): GR₁₀
- Oliva i Moncusí, Joan* (anarquista, 1855-1879): GR₁₄
- Oriol i Bosch, Francesc* (propietari de Llançà): AM₂
- Orleans, Antonio de* (duc de Montpensier, 1824-1890): GR_{5, 14}
- Otero González, Francisco* (anarquista, 1860-1880): GR₁₄
- Pacareu, Rafael*: TM₇₄, AM₂
- Pagès i Iglésies, Joan* (ermità de la capella del Port): AM₄
- Parés, Eudald* (veí de Llançà): GR₂₁
- Parés* (àlies *Complisto*, veí de Llançà): AM₇
- Parés* (àlies *Noi moret*, veí de Llançà): AM₄
- Passanante, Giovanni* (anarquista, 1849-1910): GR₁₄
- Paulí* (vegu *Giralt i Heras, Joan*): TM₁₄₀
- Pavía Rodríguez de Albuquerque, Manuel* (militar, 1827-1895): GR₂₁
- Pi i Margall, Francesc* (polític, 1824-1901): GR_{7, 24, 27, [43]}
- Pierrad, Fernando* (militar): GR₂
- Pius IX* (papa de Roma): AM₉
- Prim i Prats, Joan* (polític i militar, 1814-1870): GR_{1, 3, 4, 5, [38]}
- Poc* (veí de Llançà): TM₄₀

- Pujol*: TM₂₁
- Rastell, Baldiri* (veí de Llançà): TM_{65, 73}
- Ratolí* (vegeu *Mallol, Pere*): TM₂₁
- Resta* (vegeu *Forch i Resta, Geroni*): TM₆₀
- Riera* (veïna de Llançà): TM₁₄₀
- Riera, Joan* (veí de Llançà): AM₂
- Riera i Pau, Josep* (pagès de Llançà): AM₂
- Rodríguez i Pujol, Vicenç* (veí de Llançà): TM₂₂
- Ruiz Zorrilla, Manuel* (polític, 1833-1895): GR_{5, 6}
- Sagasta, Práxedes Mateo* (polític, 1827-1903): GR_{5, 6, 20, 22, 26, [38], [39], [41], [42], [43]}
- Salmerón Alonso, Nicolás* (polític, 1838-1908): GR₇, AM₈
- Sasu* (o *Jasu*, malnom d'un veí de Llançà): TM₅
- Savalls i Masot, Francesc* (militar, 1817-1886): GR_{8, 10}
- Serinyana i Mallol, Josep*: TM_{67, 75}
- Serinyana i Mallol, Maria*: TM_{68, 81}
- Serinyana i Mallol, Rosa*: TM₆₈
- Serinyana i Marcer, Anna*: TM₁₃₅
- Serinyana i Marcer, Paula*: TM₁₃₅
- Serinyana i Marcer, Rosa*: TM_{68, 136}
- Serradell i Fàbrega, Vicenç* (pagès de Llançà): AM₂
- Serradell, Lloransu* (vegeu *Molins i Homs, Josep*): TM₁₄₆
- Serrano y Domínguez, Francisco* (polític, 1810-1885): GR_{3, 5, 6}
- Silvela, Francisco* (polític, 1843-1905): GR_[42]
- Tarsis*: GR_[33]
- Trixet*: TM₂₂
- Tubal*: GR_[33]
- Vallmajó, Coloma*: TM₈₁
- Vaquer [i Massaguer, Benjamí?]* (veí de Llançà): GR_[36]

Velarde (militar): GR₁₉

Verdaguer i Llorella, Pere (pagès de Llançà): TM₁₃₃

Víctor Manuel II d'Itàlia (monarca, 1820-1878): GR₄

Vidal i Labrús, Marian (veí de Llançà): TM₆₇, AM₂

Vilallonga, Marian (polític): GR_{27, [42]}

Weyler, Valeriano (militar, 1836-1930): GR₂₂

Zapatero y Navas, Juan (militar, 1810-1881): GR_[32]

TRANSCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS

LIBRETA

DE

MEMORIAS DE

JUAN BATISTA SARIÑANA ESCRITA

LO AÑ 1852 Y CUVIADA LO

añ 1879

Esta escriptura constava de algunas notas

Primera de las temporadas bonas y malas

2° de los precios de los rinos blat y Oli

3° de lo que me passa ab mi y ma familia

4° de los rinos y Olibas Cullidas alas mebas pesas

5° en la nota 3° se encontraran muchas notas

La 1ª Pagina 63 la 2^a Pagina 67 la Tercera Pagina

69 la 4^a Pagina 73 la 5^a Pagina 77 la 6^a Pagina 80

La 7^a Pagina 81 ~ ~ ~ ~ ~

6° de los Casaments; Pagina 88 de los Batismas; Pajina

na 119 de las Confirmacions; Pajina del Muebles

orums; Pajina

ENDICE

1° de las temporadas bonas y malas

2° de los precios de los rinos blat y Oli

p 2 y 37

p 45

Sige

LIBRETA DE MEMÒRIAS DE JUAN BATISTA SARIÑANA[,] ESCRITA LO AÑ 1851 Y CUIPIADA LO AÑ 1879¹

Esta escriptura constarà de algunas notas[.]

Primera[.] de las tampuradas bonas y malas[.]

2º[.] dels preus dels rims[,] blat y oli[.]

3º[.] de la que me passà ab mi y ma família[.]

4º[.] dels rims y olibas cullidas a-las mebas pesas[.]

5º[.] en la nota 3º se encontraran muchas notas[.]

La 1º[,] pàgina 63[;] la 2º[,] pajna 67[;] la tercera[,] pàgina 69[;] la 4º[,] pàgina 73[;] la 5º[,] pàgina 77[;] la 6º[,] pàgina 80[;] la 7º[,] pàgina 84[.]

6º dels cassaments, pàgina 111[;] dels batismas, pàgina 119[;] de las confirmacions, pàgina [135][;] del murtuòdrums, pàgina [137][.]

Èndice

1º[.] de las tempuradas bonas y malas ²	p[.] 1º[,] 57 y 143
2º[.] dels preus dels rims[,] blat y oli	p[.] 45 / <i>sigè</i> \ // ³
3º[.] de las disputas que me passàran ab ma família	p[.] 65
4º[.] de terras pussaïdas per jo[,] J(o)an B(aptis)ta S(erinya)na	p[.] 73
5º[.] de actes y escripturas tretas per jo[,] J(oa)n B(aptist)a S(erinyan)a	p[.] 76
6º[.] de llejítimas pagadas per jo[,] J(oa)n B(aptist)a S(erinyan)a	p[.] 81
7º[.] de mobles cumprats per jo[,] J(o)an B(aptis)ta S(erinya)na	p[.] 85

¹ En la portada interior hi posa *Libre de Jaime Sariñana y Juan Batista Sariñana*, escrit per Jaume Serinyana, el fill.

² Es refereix a la part del dietari, separat en tres parts del llibre, amb les seqüències de pàgina inicial.

³ Pàgina següent sense numerar.

8º[:]	de gastus de hobras de ma cassa J(oan) B(aptista) S(erinyana)	p[.] 89
9º[:]	de rims cullits y olivas en mas pessas	p[.] 93
10[:]	de matrimonis	p[.] 111
11[:]	de batismas	p[.] 1[1]9
12[:]	de murtuòrums	p[.] 135

Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 32 añs[.]//₂

Notas dels tems des-de lo añ 1836 en aban[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de edat 32 añs[.]

Añ 1836

Lo dit añ 36 lo dia 5 de agost[,] Nostra Señora de las Neus[,] caigué una padragada al terma de Llansà que al tems de 9 minuts que hu esclafà tot y caiguéran pedras de 3 lliuras passadas y tot arreu éran cum unas pilotas[.] Hera cossa orrorosa el mal que fou[:] trencaba brancs com el dit gros dels peus[,] malpusà molta de jen que se encontràban per defora[,] se'n purtà la añada dels rims y olivas y al terma no's cullí vi per bèurer, y an caigué deu añs saguit y añs de 2 vegadas[.]

Añ 1840

Lo dit añ 40 lo dia 23 de dessembra caygué un aygat extraordinari ab una mart de llevan mol grossa que las dundadas pujàban més altas que el Castellà del Port⁴ y tirà cassas del //_{2bis} Port a ter\ra y se perdéran molts barcus[.] Se perdé un vergantí de rusus al playa del Port y se selvà tots[.] De cap-de-Creus a cap-de-Servera se'n perdéran molts y surtíran molta de jent morta o negada[.] La rivera esbandí el pla de Llansà que no se veia cap barda[.] Se anumena la mart de l'añ cura\n/ta[.]

Añ 1842

Lo dit añ 42 el sol esclipsa total que las albas del dia se bàran ponra y quedà part estrallat y la jen se espantàran molt que

⁴ Actualment l'illot del Castellar és un mirador unit al Port per un braç d'obra.

déyan que el món finaba[.]⁵ Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] hedat 23 añs[.]

Añ 43

Lo dit añ 43 el mes de maitj surtia \una estrella ab cua/ a-forma de una espassa al_laira y estaba de puntas a-la mu\n/ taña de Frància y el cap de un mes se cumensà la guerra de la Camància⁶[.]

Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] tinc recort que era del hedat 11 añs als 12 que el sol quant surtia y's <pu> punia estava 3 oras que no feya resplandó y hera ben serè y hera a culó de plom y déyan que abían degollat los fraras de Jesusalem {a} Jesusalem[.]//₃

Añ 46

Lo añ 46 fou de molta secado que los blats y llegums se secàran per los cams y purtàran la Mare-de-Déu del Port a-la Vila[.] Lo dit añ[,] de moltas desgràcias[,] moltas mors[.] A Castelló un miñó matà una miñona[,] a Paralada matàran

⁵ L'alarma social es disparava sempre que hi havia un fenomen astronòmic (Soler 1994: 42). Rafel d'Amat, baró de Maldà (1987: 69), explica que, en l'eclipsi total del 24 de juny de 1778 es van penjar avisos a tot Barcelona per «prevenir a la gent [que] depòsien tots vanos temors. Tot lo que [...] ho explica lo pronòstic i que no témien cosa d'estragos i malalties resultants d'això, pués res succeirà si Déu no ho vol». Finalment, s'encarregarà de desmentir i desacreditar els mals auguris: «Lluny de caure's les cases, com el *vulgo* se creia, i jo, com a tan aprensiu me temia un tal desastre i me vaig desenganyar de tal baboiada com corria, pués que eclipses de Sol i de Lluna són coses naturals, com lo fred en l'hivern i el calor en l'estiu.» Un any més tard s'explica un altre eclipsi, aquest potser parcial, dient que la causa era la mort dels frares de Jerusalem, una referència de l'imaginari religiós.

⁶ Quan parla de *guerra* interpreto que es refereix a l'aixecament republicà al castell de Figueres i no pas a la tercera bullanga de Barcelona, que va viure el moment àlgid el 2 de setembre de 1843. La denominació popular *camància* (deformació de *jalància*, mot derivat del verb caló *halar*) esdevé sinònim de *federalista*, i té l'origen en la consideració, per part dels sectors dirigents, que els revoltats, voluntaris del batalló de la brusa (format per obrers republicans) s'allistaven per menjar de gorra. L'ocupació del castell de Figueres, com es veurà a GR₁, va tenir presència llançanenca. La capitulació de la ciutat, on Abdó Terradas havia proclamat la República, el 10 de gener de 1844, va suposar la submissió definitiva a la centralització a ultrança que el govern de Madrid va emprendre des d'aleshores.

un homa a dins de una horta, y abans de arribà a-la Garriga matàran un home sota una figuera[,] a Figueras matàran un paisà un municipal[,] a Llansà al dia 5 de agost un jermà matà lo altre y héran uns tals Mallols[,] a Culera el jubén matàran 2 miñons a gabinatadas[.]

Lo dit añ 46 passà lo estiu mol culorós[.] Albres quedàran cens fullas y después la tardó[,] molta fret que glassà 15 dias saguits[;] no se podia treballà de glassat[.] Lo estañ⁷ se glassà y las boras del mart[.]

Añ 47

La dit añ 47 el dia 11 de janer caigué un aigat estreordinari que el pla de Llansà hera tot una mart de rost a rost y plugué quatre dias y quatre nits[.] La jent cridàban «bia fora aygua»[.] Lo dit añ de fam y fret el blat arribà // $\frac{4}{4}$ a 28 passetas la curtera[.] Molta jent se pairàban de pa[.] Se arribà que quant las criadas banían de la fleca los prenían el pa de las mans per los carrés y la farina dels carrus per los camins[.] Molts vivían de hervas cuitas[,] se rubàban moltas de cassas[,] el blat arribà a 6 durus la curtera[,] el journals de la terra a 5 rals y el vi a 7 passetas el vot[.] Lo estiu[,] culorós y saqué y de moltas padragadas[;] la añada dels rims[,] molt patita[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 28 anys[.]

Añ 1848

Lo dit añ 48 fou añ de moltas de plujas que plugué el janer[,] al febrer[,] el mars y el abril plugué 15 dias saguits y lo estiu[,] saqué[.] Jo[,] Juan Batista S(erinya)na[.]

Añ 49

Lo dit añ 49 lo ybern[,] molt de bon tems que no glasà mai[.] El janer se fóran axams y lo dia 7 de mars agafàran tuñinas a-la Selba y en Llansà[.]

La primabera y estiu[,] molt saqué però lo dia 22 de satembra caigué un aygat[,] cossa orro// $\frac{5}{5}$ rosa el mal que fou[.] Per los

⁷ Segons Francisco de Zamora: «En las inmediaciones de Llansá hay un pequeño estanque que llena el mar, inundando sus huertas» (Zamora, Francisco de. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial, p. 343).

rostus y plans fou focus a-la alsada de un homa[,] lo mateix per los carrés de la vila[.] A cassa de en Sasu⁸ se'n purtà 15 mallals de oli[.] Tutom cridaba «bia fora aygua»[.] La tardó[,] molta fret[.]

Añ 50

Lo dit añ 50 fou hatamparat[.]⁹ Lo dia 16 satembra plugué un aigat extraordinari[.] La añada dels rims[,] patita[;] la añada de las olibas[,] mediana[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 31 anys[.] Lo dit añ 50 el mes de juñ el señor bisbe bingué a confirmar a Llansà[.]

Añ 51

Lo dit añ 51 fou añ molt plujós[.] La añada dels rims[,] mediana[;] la de las olivas[,] molt grosa[.] Lo dit añ la missió bingué a Llansà[;] y abia 49 anys que no havia bingut a Llansà[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 32 anys[.]

Añ 52

Lo dit añ 52 fou molt vividó[,] molt abundant de oli de las olivas del añ abans[.] A mitj agost encara se fey\`a/ oli[.] La añada dels rims[,] molt patita entra la pedra y después en los rims una pesta que se secàran y quéyan //₆ per terra[.] Lo dit añ la añada de las olivas[,] mediana[.] Lo dit añ 52 lo dia 27 de satembra rubàran la yglésia de Llansà[;] se'n duguéran 3 calsas y 2 patenas y 2 pastècums[.] Jo[,] Juan Batista Sariña[.]

Añ 1853

Lo añ 52 al 20 nubembra cuménsan la carretera de Llansà, a Carmansó[.]

Lo dit añ 53 fou añ de moltas plujas[.] Los llegums y blat se muria de masa aygua[;] lo ybern[,] molt fret que glassà

⁸ També podria llegir-se *Jasu*.

⁹ L'any 1850 va començar amb temperatures molt baixes a l'Empordà, com registra el *Diari de Barcelona* del 3 de gener (pàg. 2): «En varios puntos del Principado el frio se ha hecho sentir de una manera extraordinaria, y cual no se habia experimentado de muchos años a esta parte. En el Ampurdan el termómetro ha bajado seis grados bajo cero, y el tiempo seguia muy seco habiéndose observado el fenómeno de helarse el rocío de la atmósfera, cayendo en pequeños copos estando el tiempo sumamente sereno y despejado.»

alguns dias[,] la aygua se glasà dins los cantis[,] per dins las cassas[.]

L'añ 53 se descubrí els brots dels sep se enblanquinàban¹⁰ y els rims binguéran blanhcs y después se secàban y n'i agué molts poch y se'n trejinàran ab sachs[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de Fané de lo d'en Bonabia en trajiné ab sachs y el preu a 20 passetas la¹¹[.]

Añ 54

Lo dit añ 54 lo ybern y primabera[,] molta de pluja[;] lo estiu y tardó[,] sech[.] Lo dit añ[,] molta estrenitat de viures[;] el blat a 22 passetas la curtera y tots los viures lo ma//₇teix[,] al vi a 6 durus al bot[.] Lo dit añ la cullita del blat[,] molt grosa[;] la dels rims[,] res[.] Segon añ de malura[;] la añada del oli[,] poch[.]

Lo dit añ el còlera en Barcelona[.] Ab un dia an múran 1.700[;] al dia 19 de agost en abían mort 4.180[.] Dels derrés de satembra el meu jermà me escrigué que ab tot al tems an muríran passat de 41.180¹²[.] El còlera hera per tota la España[,] a Fransa[.] Ha España en Barcelona[,] a Bilanoba y Jentrú[,] a Jirona[,] a Olot[,] a Figueras[,] a Castelló y cuassi per_tot poc o prou y poblacions que quedaren sens abitans[.]

Añ 55

Lo dit añ 55[,] de molta fam que part dels abitans de Llansà anàban a captà molt llun de aquí[,] altres a treballà per las carrateras y carré{s}[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] baix anà a-la Nobella[,] 40 hora dins Fransa[,] y això era la causa el mal blanch[.] Terser añ del mal que no se cullí res[.] La añada de las olivas[,] regular[.]

¹⁰ Es tractaria de l'òidi de la vinya.

¹¹ És possible que sigui *carga*. Els raïms podien mesurar-se en cargues, tot i que era més freqüent que la carga fos de vi. Segons una cartilla avaluatòria de Cadaqués del 1893, una carga de raïm equivalia a 125 quilos (Arxiu Municipal de Cadaqués, còpia de la *Cartilla de amirallamiento especial para viñedo con cepas americanas, remitida al Instituto Agrícola Catalán de S[aj]n Isidro en junio de 1893*).

¹² Per l'envergadura de la dada em decanto a pensar que es tracta de 4.180 i que hi ha afegit un 1 per descuit.

Añ 56

Lo dit añ 56 lo ybern y primabera[,] molts plujas[;] lo estiu colorós[.] Lo dit añ las cullitas[;] la del //₈ blat[,] molt patita[,] la del oli[,] mediana[;] la del rims[,] poch[s]. La fam aumentà més que lo añ abans[;] la mitat de la jent aguéram de marxar de Llansà[.]

Añ 1857

Lo dit añ 57[,] de molta missèria que matà jent[.] 4 añs de què dura la missèria y 5 añs que dura la mal blanch[.] 2 añs fa que se à encont\r/at el remei del sofrà[.] La añada dels blats[,] molt grosa[;] la añada dels rims[,] poch[s];] la añada de las olibas[,] molt grosa[.]

Lo dit añ el mes de nubembra fóram el sementiri nou[.] Jo[,] Juan Batista Sari<na>ñana[,] de hedat 38 añs[.]

Añ 58

Lo dit añ 58[,] molt vividó[;] lo ybern y primabera[,] molta pluja[.] Lo dit añ la añada dels rims[,] poch[s] però bonichs[.] 6 añs tenim lo mal blanch però à calmat gran part[;] aquest añ se à sufrat molt[.] La añada de las olivas[,] pocas y curcadas[.] Lo dit añ el mes de juñ se cullí_an olivas del añ abans y el mes de satembra encara se feia oli[.]//₉

Lo dit añ el mes de satembra se veyà al vespra y al matí una estrella ab una cua molt llarga[.]

Lo dit añ el mes de nubembra fóran la font de la plassa[.]

Añ 59

Lo dit añ 59 lo ybern y primabera se'n aguéran de fé pregàrias per la pluja[.] Lo estiu y tardó[,] molt colorós[.] La cullita del blat[,] patita[;] la dels rims[,] poch[s] però bonics[;] la añada de las olibas[,] molt patita[.] Ara parlarem del mal blanch[.] Al terma de Llansà matà de cuatra pars tres dels seps y sort del sofrà 2 añs[.]

Añ 60

Lo dit añ 60 lo ybern[,] molt fret[;] el mes de febr{er} y part del mars[,] grupadas \de/ tremuntana ab unas grupadas y glasadas grosas[;] lo ybern[,] de molta fam[;] la primabera[.]

atamparada[;] la añada dels rims[;] molt grosa[;] la de las olivas[;] bonas[;] la del blat[;] bona[;]

Añ 61

Lo dit añ 61 fou molt vividó[;] lo ybern[;] bon tems[;] molt plujós[;] Als 24 de mars un aygat extraordinari que fou molt de mal[;]//₁₀ Se'n purtà plans de oliberas[;] molts de cams[;] viñas[;] A·la Vila al carrer de la Riamera passaba aygua fins las rellas de las portas[;] Se'n purtà molt de oli de las cassas[;] La primabera[;] bont tems[;] lo estiu[;] culorós[;] 9º añ del mal blanc[;] La añada dels rims[;] mol patita[;] las olivas[;] cap[;] Lo dit añ als 8 de octubre[;] altre aygat extraordinari que el pla de Llansà hera tot una mart[;] A Castelló la Muga se'n purtà 21 cassa[;] a Bañuls fou d'estragos[;] a Girona lo mateix[;] Als 12 de disiembre altre aygat extraordinari[;] En la rivera Menol la aygua se'n purtà una cotcha y se negàran 9 famílias[;] una miñona de Llansà[;]¹³

Lo dit añ 61 als primés de juñ marcàran el carril[;]

Añ 1862

Lo dit añ 62 lo ybern[;] primé molt bon tems[;] después al febrer dels 8 als 11 unas glassadas extraordinaris que matà moltas oliveras[;] los llegums[;] las ortalisas y las boras del mart //₁₁ se glassàran[;] La primabera als 14 de abril fou un aragant de mestral que fou molt de mal[;] Se'n purtà a sentas cargas de rims y per las boras del mart hu cremà tot[;] Lo estiu[;] atamparat[;] la añada del blat[;] mediana[;] la tardó[;] primé bon tems[;] la añada dels rims[;] mol patita[;] después la de las olivas[;] pocas y curcadas[;] Per Tot Sans plugué un aygat que la rivera esbandí el pla de Llansà[;] Lo dit añ lo dia 16 de juñ a Capderràs¹⁴ agàfan una vellenà viva que feya 95 pams de llarc del cap de la cua al cap del morru[;] tenia lo cap pla y feya 9 pams de ampla[;] El ram de la cua feya 12 pams de ampla[;]

¹³ En la premsa d'aquell dia (*El Ampurdanés*, 22/12/1864, p. 4) s'explica que quatre dones i un nombre d'homes indeterminat van morir quan el cotxe de passatgers, a causa d'un descuit del conductor, va bolcar i va ser arrossegat pel corrent. L'accident va posar encara més de manifest la necessitat de construir ponts per travessar el Manol quan el nivell del riu pujava a conseqüència de les pluges.

¹⁴ Es refereix a cap Ras.

Els ossos de la cua[,] las de las barras héran cum el cos de un home[,] la espinada era cum una viga[,] de ventra al sim de la esquena 24 pams[.] Los ossos se'ls vengueren en Barcelona per pussà al musseo[.]¹⁵ Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 43 aña[s].]

Añ 63

Lo dit añ 63 lo ybern[,] atamparat[;] lo mes de mars una grupada de mestral que fou mol de mal per las oliveras[;] ne arrabassà moltas[.] La primabera[,] moltas de plujas[;] lo estiu[,] molt culorós[;] la añada del blat[,] grosa[;] la tardó <la>//₁₂ la añada dels rims[,] y agué termas grosa[,] altres que el mal blanc se hu menjà tot[.] El mes de octubre passàran mol de aygats[.] En el carril se negàran 135 personas ab 2 jermanas de Llansà[.] A Bic un carrer de cassas[,] jent y tot[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 44 aña[s].]

Añ 1864

Lo dit añ 64 lo ybern[,] molta fret[.] Als primés de janer[,] unas glasadas estraordinàrias que lo estañ se glassà y las peñas del mart, y nevà també[.] Als derrés de febrer caygué un

¹⁵ S'ha consultat documentació (Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà: fons Ajuntament de Figueres; administració general, correspondència, caps 1.594; Arxiu Municipal de Llançà: fons Ajuntament de Llançà; sèrie correspondència, 1862, i *El Ampurdanés* 22/6/1862) sobre el procés de venda de l'estructura de la balena a la Universitat de Barcelona. Salvador Filella (1989: 6) assegura que Llançà és la localitat de la Costa Brava que ha vist més embarrancaments de rorquals, fins a tres, en 125 anys, i el descrit aquí és el primer. La balena va viure un dia atrapada entre dos penyals i un cop morta el cadàver va estar més d'una setmana en estat de descomposició a la platja on va ser remolcada, mentre duraven les negociacions amb la Universitat per pactar el preu de compra. Julià Casaña, comissionat del rector, va anar a Llançà el 28 de juny per tancar la transacció, que va pujar a la suma de 3.500 rals. Resta, però, la incògnita de quin procés de transport i tractament es va seguir amb l'estructura de la balena, exposada primer al museu Martorell i posteriorment al de zoologia de Barcelona (Filella 1989: 7). L'esquelet avui presideix la sala de la balena del Museu de Ciències Naturals, amb una nota explicativa dels anys vint: «Aquest esquelet de balena de 16,87 m pertany a un rorqual comú que embarrancà el 1863 a la platja de Llançà. Poc després, l'esquelet fou donat al Museu de Zoologia, del qual forma part presidint la sala d'exposicions temporals». Dacosta i Pagès (p. 30-31) documenten aquest passatge en l'obra *Balenes i dofins a la Costa Brava*.

navé de pam per_tot, la primabera als 28 de mars un aragan de mestral que fou mol de mal[;] lo estiu[,] culorós[.] Lo dit añ[,] molt saqué que matà molts de albres y seps y moltas fonts se axugàran[.] La añada dels rims[,] regular[.] 12 añs fa que tenim el mal blanc[.] La tardó[,] el nubembra y aygat y después un altres que el pla de Llansà hera tot una mart de rost a rost[.] No se veyà cap barda[.] Se'n purtà molt de oli y vi del carrer de la Riamera y de car//₁₃rer de Mart[.]

Lo dit añ 64 cumensaren al carril[:] als primés de mars al coll de Canellas¹⁶ y después al nubembra cumensàran a Garvet[,] Culera y Porbou[.]

Lo dit añ[,] lo dit mes nubembra al señor bisbe bingué a Llansà[.] Jo[,] Juan Babbita Sariñana[.]

Añ 65

Lo dit añ 65 el mes de janer[,] molt bon tems[:] el febrer[,] molt mal tems[,] molt de bent y glasadas que de 2 dias no se pugué treballà[.] El mal tems durà tot el mars[.] La primabera[,] atamparada[:] lo estiu[,] culorós[:] la tardó[,] la añada dels rims[,] mediana[:] la añada de las olibas[,] pocas y curcadas[.]

Lo dit añ 65 el mes de agost el còlera en Barcelona[,] València[,] Vich[,] Madrid[,] Marcella[.] A Barcelona la jent dessempraràn la ciutat[.]

Añ 66

Lo dit añ 66[,] añ de secada[:] lo ybern y primabera no plugué[.] Mai ba sé tanta la secada que no se cullí res[,] una fam molt //₁₄ grossa[.] Lo estiu aumentà la fam y la secada[.] La tardó la añada dels rims[,] patita[:] las olivas[,] pocas y curcadas[.] Estigué passat de un añ que no plugué may[.]

Lo dit añ 66 el mes de abril plegàran el carril[.]

Añ 1867

Lo dit añ 67 lo ybern[,] atamparat[:] plugué el febrer y el mars[.] La primabera[,] freda y glassadas[.] Después grans pedragadas a España y en Fransa[.] A Llansà se'n purtà Pujalà y Mas-de-l'Astela[.] La fam aumentà molt y la secada[.] Cuassi tutom anaba a-la fleca al pa de lliura en lliura[.] Al juliol[.]

¹⁶ *Canyelles*

padragadas[;] als últims de agost[,] padragadas a Garbet y part de Capderràs[;] als últims de satembra[,] una mastralada que trencà molts de albres y mols de rims y molta jen aguéran de plagà de bremas[.] La tardó la añada dels rims[,] patita[.] 15 añs fa que tenim el mal blanch de las viñas[.] Las olivas[,] pocas y curcadas que no pegàban el treball de cullí-las[.] Aumenta la fam y sacada[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana de hedat 48 añs[.]//₁₅

Añ 68

Lo dit añ 68 lo ybern[,] molt fret y de molt de bent y continua la secada[.] Els pous dels trulls quedàran sens aygua[,] la font de la plassa se axugà y matà molt seps[.] No se abia bist mai tanta missèria[.] Molts pobres menjàban pa de segon y funolls sens pa y sens oli y los abían de anà a cassà molt lluñ[;] a Carmansó y a Grimau[.] La secada era per tot España y se féyan pregàrias[.] Per tot el mes de mars passajàran el San-Cristu de Peralada y lo dit mes purtàran la Mare-de-Déu del Port a la Vila y a-la ygléssia y no y pudían quebra[;] y abia molta jent furastera[.] Salebràran un ofici ab gran pompa y a-la tarde pregàrias y sermó y la profeso y abia 125 atchas y algunas de Culera y la Selva y la Mare-de-Déu a la Vila se y estigué 2 messus[.] Al mes de maij la turnàran al Port a-la ermita sens aver plogut[.] Continua la secada y la fam y sempre grupadas de bent[.] La añada del blat[,] la mitat no pugué neixa[,] altre part no pugué espigà que el féian arrancà[.] Las viñas més falagueras féyan un pam[,] altras una mà[,] altras no puguéran brutà[.] El mes de juñ dunàran la entrada el blat estranjé y <fou>//₁₆ fou molta baixa[.] Al derrés de agost plugué molt y el blat se pusà a 15 passetas, el mes de satembra las oliveras florían y tota clasa de fruita[.] La añada dels rims[,] molt patita[.] Al octubre se cullíran cireras dolsas[,] pomas y prunas y al mes de nubembra plugué que la ribera esbandí el pla de Llansà[.] La farina se puss a 14 passetas[.]

Lo dit añ 68 traguéran las festas de anà a misa y cuatra de presepta y pussàran S(a)n Narcís[.] Las de anà a misa so 18[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 49 añs[.]

Añ 1869

Lo dit añ 69 lo ybern[,] molt bon tems[.] En primé el mes de mars[,] fret y jeladas que matàran els plans de viñas y pedregadas que fóran molt de mal[.] Al mes de maij y abril[,] molt bon tems[.] La añada del blat[,] molt grosa[;] la dels rims[,] patita[.] El blat el mes de maij era a 13 passetas la curtera y el mes de juñ era a 12 p(essete)s[.] Lo dit añ 69 de moltas cremas horrorosas que sucsaíran[.] En Castelló de Empúrias als 17 de agost a-las 2 de la tarde se cremà una hera que judicàban //₁₇ sobre 2.000 curteras entra un gra y altre que se cremà y después el dia 20 se'n cremàran 3 y después de las heras prengué a-las cassas y se'n cremàran 10 y 4 que en tiràran a terra[.] Después a Bañolas cremàran una hera y cremàran el mas Jitanu[,] a Palau un pallé y no se ha sebut el autor[.] Lo dit añ 69 als primés de juliol el sol cuan hexia y punia no feia resplandó y hera ben serè[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Añ 70

Lo dit añ 70 lo ybern[,] molt fret[.] Als 12 janer un nabé molt gros[.] En jeneral aquí el pla 2 pams y a-la plana a butó de carru y a la neu matà jen y animals[.] Al Purtús quedà un cotcha enterrat de neu però se selvà tuton del cotche y per lo camí de Bañuls se afugà un oma de Castelló y en Bañuls abia de treura la neu dels carrés per fer pas[.] El febrer[,] mars y abril plugué bastan[.] El estiu als derrés de juliol[,] moltas padragadas ab moltas pars y lo dia 5 de agost[,] una padragada molt grosa[.]

Lo dit añ 70 plantàran lo albre de la Libertat[.]

Lo dit añ pusàran la llei del matrimoni sibil y se tragué lo //₁₈ añ 74[.]¹⁷

Lo dit añ 70 el còlera en Barcelona y a Llansà la pigota y muríran molta jen[,] molta mainada[.] Y agué dia de 5 mors y gue cassas de 5 famílias la jent molt espantats[.] Passat de 4 messus que no tucàran campanas y per cap de añ an abían mors 155 y de albats 105 y de cossus 50[.]

¹⁷ La llei del matrimoni civil (de 18 de juny de 1870) va ser derogada per decret del Ministerio de Gracia y Justicia, publicat a la *Gaceta de Madrid* el 10 de febrer de 1875.

Lo dit añ surtia de la part de Frància una gran bermalla que parexia foc y déyan que era la aurora reural[.]

Lo dit añ 70 la añada dels rims[,] patita[;] la de las olivas[,] pocas y curcadas[.]

Añ 1871

Lo dit añ 71 lo ybern[,] molta fret que fins el pous se glassàran y trubàran jent morta de fret[.] La primabera[,] frada y sequera que no se cullí cap clase de lleguns[.] La añada del blat[,] patita[;] lo estiu[,] culoràs que cremà una gran partida de rims y pasàran moltas pedragadas y una grupada de aygua[.] Al terma de Fané no deixà terra per las viñas[.] La añada dels rims[,] mediana[.]//₁₉

Añ 72

Lo dit añ 72 lo ybern[,] moltas plujas que la ribera trencà y la primabera[,] molta pluja[;] lo estiu[,] padragadas y molta pluja[.] La añada dels rims[,] mediana y la de las olivas[,] mediana[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de hedat 53 anys[.]

Añ 73

Lo dit añ 73 lo ybern[,] molt bon tems[,] molt vividó[.] La primabera per lo mateix[;] lo estiu[,] culoràs[;] la añada del blat[,] mediana[;] la dels rims[,] regular[;] las olivas[,] pocas y curcadas[.] La tardó[,] sequera[.]

Añ 74

Lo dit añ 74 lo ybern[,] atamparat[.] Los jornals de la terra ay-à 2 anys que se guañan 9 rals que abans no se'n guañabas més que 5[.] La primabera els llegums y blat murí sens gra y después[,] padragadas[.] Lo estiu[,] culorós[,] saqué y per las bremas moltas plujas que se perdé un ters de rims[.] No se pusquia cullí per falta de animals y guañaban 3 durus[.] La añada de las olivas[,] pocas y curcadas[.]

Lo dit añ 74 al 4 de abril a Culera sucсаí en una cassa que un padastra matà la seba dona y una //₂₀ miñona que se habia de cassà ab al fill de la seba dona y después se degollà ell mateix y la miñona hera preñada y de aquesta manera y agué 4 mors y el dit se anumena un tal Marimon[.]

Lo dit añ 74 el mes de maij turnàran a treballà al carril[;] fa 9 anys que no y abían treballat[.]

Añ 1875

Lo dit añ 75 lo ybern[,] molt bon tems[;] la primabera al mes de abril[,] pluja[;] als jornals de la terra[,] 9 y 10 rals per jornal[.] La añada del blat[,] bona[.] Tot lo estiu plugué y después al rims un gam que se secàban y quéyan y se anumenaba el mal roitj[.] La añada dels rims[,] patita[.] La añada de las olibas[,] mediana y la fret las matà de cuatra pars tres[.]

Añ 76

Lo dit añ 76 lo ybern[,] primé fret[,] después molta pluja[;] el febrer y mars[,] molt bon tems que las viñas se abansàran molt[.] Als 18 de mars un huracan de vent que ba durà 8 horas que fou molt //₂₁ de mal[:] se'n purtà molts de rims[,] abucà carrus[,] cotches y per los camins tiraba la jen per terra que no se podia treballà[.] Después lo dia 20 de dit mes un navé que quedà tot blanch y matà moltas viñas[,] totas las que héran surtidas[.] El abril[,] pluja[.] Als 14 de maij[,] una mart que diu de llam que anàran molts lleguts a trabés[,] se negàran molta jent[.] A Llansà se estallà un llegut[,] se negà un homa y un noy[:] an Pera Mallol[,] àlias Ratulí[.] La neu y la fret à sigut per tot Cataluña[.] Lo estiu[,] culorós y saqué y de moltas malalties[.] A la Manxa las llagostas hu deboràban tot¹⁸[.] La añada del blat[,] groseta[;] la dels rims tabé groseta però mal replagada a causa de un aygat[,] cosa orrorosa que no sé com esplicar-u[.] Ba cumensà lo dia 17 de octubre una grupada a-la nit y al 18 al matí y después a-la nit la aygua cosa orrorosa[.] El cam del Grill era bultat de paret y se umplí de aygua y rebentà y después rebentà el hort d'en Pujol y después rebentà el orta d'en Dalfau y des//₂₂pués rebentà per altre part y això fou el Mardisó y después la ribera grossa se'n purtà 2 casas[:] a casa d'en Rodrigas y a casa d'en Trixet[.] Al carrer de la Riamera y

¹⁸ El 1875 la llagosta, que havia estat present a l'Estat de forma puntual, durant la primera part del segle XIX va estendre's àmpliament per moltes províncies espanyoles. L'any 1876 les províncies afectades per la plaga eren divuit i la superfície superava les 350.000 ha. Vegeu: Azcárate Luxán, Isabel (1997). *Plagas agrícolas y forestales en España (siglos XVIII y XIX)*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (p. 68 i següents); i Buj Buj, Antonio. "Control de las plagas de langosta y modernización agrícola de la España de la segunda mitad del siglo XIX". En: *GEOcrítica*, núm. 25.

carrer de Mart¹⁹ la aygua a cubrí als rebols de las portas[.] Se'n dugué molt de oli y de vi y molts de mobles de tota clasa[.] La jent se aguéran de salvà nadan[.] Se'n purtà un cu'r/ral[.] bastià y tot[;] 3 batigas de roba[.] una fleca y farina[.] 2 cafès que no salbàran res y altres establiments per lo mateix y per los plans semblaba que el món era capjirat y per las muntañas lo mateix[.] Y abia hemes bells se recordàban del aygat de Sant Jeroni y dey que aqueix fou pitjor el aygat de San Lluç[.]

Lo dit añ 76 a los deu de juliol una entrevista al carril la junta española y francesa[.] el capità jeneral de Barcelona Martinas Campus y el jeneral francès[.] Dit dia furadàran de France a España[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de hedat 57 anys[.]//₂₃

Añ 1877

Lo dit añ 77 lo ybern[.] saqué y fret[;] la primabera[.] grans tempurals de ben[;] el estiu[.] gran pedragadas[;] el juliol plugué[;] als derrés de agost se feya oli de las olivas del añ abans[.] La añada del blat[.] patita[;] la dels rims[.] patita[;] la de las olivas[.] pocas y curcadas[.] Continua la secada[;] 14 mesus que las deus no àn rebingut[.]

Lo dit añ 77 el mes de agost acabàran las furadades de carril[;] y muríran molta jent y molts de esgarrats y en quedàran de siegos[.] altres cens bras[.] altres cens dits[.] sens mà[.] altres que abían de anà ab crosas y enbían de anà a captà[.] El mes de dicimbra muntàran tot los pons de ferru y el pon de Culera cuan lo tinguéran dal caigué²⁰[.]

Añ 78

Lo dit añ 78 lo ybern[.] fret y continua la secada[;] la primabera[.] tempurals y continua la secada[;] lo estiu[.] gran malicnitat de las viñas[;] primé los escarbats a cuca negra[.] altra part cuca blanca[;] altra[.] llagosta que fou molt de mal

¹⁹ Avui és el carrer Rafael Estela.

²⁰ En el lloc web de l'Ajuntament de Colera (www.ajcolera.org) es pot llegir, en l'apartat d'efemèrides i curiositats: «Tot i que el desembre de 1877 la tramuntana havia enderrocat les vies del pont de Colera la inauguració del pont del ferrocarril de Tarragona-Barcelona-França, que travessa la població de Colera, va tenir lloc a Portbou el dia 20 de gener de 1878, amb l'assistència de nombroses autoritats civils i militars, espanyoles i franceses, que fou recollit per tota la premsa nacional.»

a-los rims[.] Después en Fransa[.] una plaga que //₂₄ mataba los seps se anumena la filucsera y diuen que se cunagué lo añ 1868²¹ y abui se diu que és 4 horas de la fruntera y el gubern español à manat que se arrànquian tots los seps del riu de Basera a-la fruntera de Frància y això hera el mes de juñ y aguéran de anà una comició de tots los pobles aqueixos en Madrit que héran 123 pobles y jenerals se y pusàran per calmar aqueix òrdrer[.] Se anumenaba la filucsera[.] n'i abia de dos clases[:] balatiu y no bolatiu[.]²² La primera de cuart de milímetro y el bolatiu de milímetru[.]

Lo dit añ 78 als 8 de janer la màquina del carril bingué en Llansà la estació, \y/ lo dia 20 bingué el primer tren ab al capità jeneral y el señor bisba per las festas del carril y lo dia 23 passà el tren de pasatjés[.] 23 de janer de 1878. Lo añ 1864 lo comensàran[.] lo añ 66 lo plegàran, y lo añ 74 tornà a treballà y lo añ 78 passà la màquina[.]

Continua la secada[.] La añada dels rims[.] patita[;] las olivas[.] cap[.] La secada ba sé tanta que estigué 2 anys y 3 mesus[.]//₂₅

Añ 1879

Lo ibe\r/n al janer y febrer[.] pluja[;] el mars la ribera currí fins a mart[.] Primabera el abril també molta pluja[.] Als 13 el matí de Pacua una jelada que matà mols de plans[.] se'n dugué a sentas cargas de rims[.] Tot el mes de abril y el maitg[.] tempurals[.] molt fret[.] Als 12 de maitg un nabé que Racasens quedà blanch[.] Estiu molt culorós y saqué[.] La añada del blat[.] regular[.] Tardó la añ\a/da dels rims[.] patita[.] Aquest añ la filucsera a Rabós[.] La añada de las olibas[.] regular bonas[.]

Lo dit añ els 11 nobembra la misció bingué a Llansà y el señor bisba lo dia 19 bingué a confirmà[.] Y abia 28 añ que no abia bingut la misció; y al señor bisba y abia set o buit anys[.]

²¹ A Europa els dos primers focus, localitzats al departament francès del Gard i prop de Londres respectivament, van detectar-se el 1863.

²² Es tracta de dues de les diverses fases del cicle vital del paràsit: en estat volatiu (o alat) atacava les fulles; en estat no volatiu (o àpter) atacava les arrels. La fil·loxera (*Peritymbia vitifolii*) és un hemípter amb un cicle biològic complex (i variant segons si la vinya és americana o europea). Podeu veure'n una descripció detallada a Azcárate (1997:195-196).

Después el mes de disiembra[,] molta fret[.] 11 d{ies} glasà ab tremuntana fredas[.] Después[,] 15 dias de jeladas[.]

Añ 80

Lo ybern el mes de janer continúan las jeladas fins als 22[.] Después plugué al bril y el mai{tg}[.] La primabera[,] grassa ab molta pluja[.] Ara turnem parlar de la filucsera[.] En lo Empurdà altre vegada lo govern mandà arrancar las viñas y gràcias <a>//₂₆ a una cumició de tots los pobles de Empurdà que ho detinguéran²³[.]

Lo estiu[,] molt culorós y de moltas padragadas[.] Lo dia 23 agost[,] una padragada que se'n purtà tot Garvet de dal baix[,] tot Madres[,] Terré[,] Billurdí[,] las Aiguas[,] Buqué[,] Grifeu fins mart[,] rim y olivas[.] La añada del blat[,] regular[;] la tardó[,] seca[;] la añada dels rims[,] pocs[;] la de las olibas[,] mediana però curcadas que no an trabían res[;] ni a mitch no anàban[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] hedat 62 añs[.]

Añ 1881

Lo dit añ 81 lo ybern[,] molta pluja[;] al janer[,] febrer y mars la rivera grosa trancà[.] La primabera lo mes abril plugué y lo mes de maig la filucsera se descubrí ab moltas pars de Llansà[.] Los llegums se àn pardut de masa aygua y los blats se àn secat que no se à cullit un quart de añada[.]

Lo dit añ 81 al mes de juñ y part del juliol surtia una estrella al bespra y matí ab una gran cua y sercuña el nort[.]

Lo estiu el mes de juliol y lo agost[,] un calor que no se pot víurer[.] Arriva \el/ calor a 52 grados de fenòmetro²⁴[.] Molts albres àn quedat cens fullas y altres //₂₇ morts y continua la secada[.]

La tardó. Ara parlarem de la filucxera que se à descubert ab moltas viñas y nostre señor sacristà Enric Cutó²⁵ la va malaf

²³ Possiblement aquí Serinyana es deu referir a la comissió de defensa contra la fil-loxera de l'Empordà, constituïda el 9 d'agost de 1880, després del motí de Llers contra les brigades antifil-loxèriques dirigides per Joan Miret.

²⁴ Per *termòmetre*.

²⁵ Enric Cotó i Cargol, natural de Figueres, va arribar a la parròquia de Llançà procedent de Verges el 1878 (Arxiu Diocesà de Girona, llibre D-496, full f 149) i va ser traslladat a Banyoles el 1889 (llibre D-498, full f 282).

per todas las \pessas/ de un lo demanàban[.] Y agué matí que seguí 30 viñas y después se fou una nubena[.] Al 18 de satembra anàram a beu Nostra Señora del Port ab gran pompa y ab molta lluminari[.] Y abia 125 atchas y altras tans ciris que purtàban las donas[.] Después se fou la nubena ab un pardicadó jessuïta y después al cap de la nubena que era als 26 de dit mes a-las 8 del matí surtí la prufasó al Quintans a banaí al terma ab la mateixa pompa y la mateixa lluminari[.] Después a-las 3 de la tarda después de-la funció turnàram Nostra Señora del Port a-la sua santa capella[.] Lo nostre señor rector no bolia cap interès[.] sols volia se resés lo san rosari y santificar las festas y fora la blafèmia y se dictà la horació de Nostra Señora del Port[.]

Oració a Nostre Señora del Port

¡Oh Soberana Reyna de cel y terra, Inmaculada Verge Maria[.] filla del Etern Pare, mare del Fill de Déu, y esposa del Esperit Sant: a vós que en \a/queixa vila de Llansà, y sa comarca, honrem ab especial devoció, baix lo títol de Nostre Señora del Port, y tantas vegadas habem esp\e/rimentat vostre poderós patrocini, alcansan remey en nostres necessitats, acu//²⁸ dim ara sumament afligits, y humilment postrats devant de vós, ab un gran dolor y pesar de haber ofès a Déu Nostre Senyor, y ab un ferm propòsit de confessar-nos y esmenar la nostra vida, pues estem certs que los nostres pecats són la causa dels càstichs que Déu nos envià[.] Vos demanem ab tot lo afecte del nostre cor, que pues sou mare de pietat y de misericòrdia l'useu ab nosaltres, intercedint ab vostre santíssim fill, per alcansar-nos remey en la present tribulació. Una espantosa misèria nos amenaça, si la filoxera destrueix las viñas. Recordeu-vos de que may han estat abandonats de vós los que vos han invocat ab tota confiança y nosaltres, después de Déu en vós posem tota la nostre esperansa. Oïu, pues, las nostres súplicas y alcanseu-nos remey en la present calamitat, a fi de que sia per mayor honra y glòria de Déu y vostre, per lo augment de la devoció envers vós, y per millor conseguir la nostre salvació[.] Amén[.]

Lo Excelentísim Ilustrísim s(enyo)r bisbe de Girona concedeix 40 dias de indulgència a tots los que resin devotament la oració procedent devant de una imatge de la Santíssima Verge Maria[.]

Lo s(enyo)r rector ho sacristà Enric Cutó la dictà y la presentà al s(enyo)r bisbe de Girona[,] que la enriqué de indulgèncias[.] Jo[,] Juan Babtista Sariñana[,] hedat 63 años[.]/₂₉

Continua la secada[.] La añada dels rims[,] regular y la añada \de/ las olibas[,] pocas y dulentas[.]

Añ 1882

Lo ybern[,] molt bon tems y plugué molt pac[.] Lo dia de S(a)n Jusep en Portbou fóran grans festas y la primera misa el bisbe de Girona y digué el ofici y el capità general de Barcelona també y hera[.] La primabera als últims de mars[,] un aragant de bents del nort que durà sis dias que se'n purtà centas cargas²⁶ raïms[.] Continua la secada y la filaxera aumentà en gran manera que se descobra cada dia a-las biñas[.] La secada és tant gran que abui hay-à catorse messus que las deus no àn rebingut[.] Lo estiu[,] colorós[;] continua la secada y la filoxera[.] Al dia 4 setembra plugué y el dit mes plugué un dia par altre[.] La tardó[,] molt bon tems[;] la añada dels rims[,] mediana[;] la pluja à desperascut[.]

Lo dit añ als últims de satembra surtia una estrella ab una cua llarga y blanca molt diferent de la del añ 81 y surtia al matí a punta de alva y se perdé als últims nubembra y al alva venia per mix dia[.] Lo dit añ la añada dels rims[,] mediana y de las olivas[,] també mediana[;] el oli[,] poch preu[.] Aquest añ las viñas {fan?} un pam y no més[.]/₃₀

1883

Lo dit añ 83 marxàran mo\l/ta gen fora de Llansà a causa de la filuxera[.]²⁷ El ybern al janer plugué molt[.]

Nota

Ara parlarem de las causas que mos debóran[.] Aquet añ 83 se-à descubert als tosinos o porchs un mal que se diu la triquina[,] que causa molt mal a-la jent que an ménjan fins

²⁶ Com s'ha dit abans, una carga de raïm equivalia a 125 kg.

²⁷ Cinc anys després la gent continuava marxant, com es desprèn de l'acta municipal del 12 de maig de 1888 (Clavaguera 1986: 128), en què se sollicitava una reducció de les contribucions. La causa, però, no es limitava a la fil-loxera, sinó també al retorn de moltes famílies de treballadors ferroviaris quan la línia va entrar en funcionament.

hocasionar-les la mort y la triquina és un animal tant pitit que se ha mesnester un telescòpio per vèurer-lo[.] La carn del tocino fa uns granets y dintre aquells granets i-à un cuch y eix fa el mal[.] Ara parlem de filuxera als seps[.] També és un animal tant pitit que també se ha menester un telescòpio per vèurer-lo y comensa per las arels més patitas dels seps y los mata[.] Ara parlem del mal blanch que se presentà lo añ 1853 ab ràbia[.] aqueix mal que als 3 añs primés en Llansà no se cullia vi per bèurer[.]

Lo dit añ 83 als 7 de mars[.] un nabé que quedà blanch[.] El dia 8 també nebà y el dia 9 redublà que fins los carrés y taulats tot neu[.]//₃₁ Después al dia 10 y 11 y 12[.] unas glasadas estraordinàrias que se'n purtà la mitat de la añada del rims y la mitat dels llegums y lo dia 13 també glasà[.] Als homas més bells no hu abían bist may[.] No se podia treballà de glasat[.] Unas frets estraordinaris[.] La neu ba assé en general per tot España[.] En Barcelona suseíran desgràcias[.] \Los/ terrats[.] plens de neu[.] La tiràban dal baix y suseíran desgràcias ab la jent y después a-la yglésia de Santa Maria[.]

Lo dit añ 83 la primabera[.] molt grasa[.] Plugué molt al abril[.] al maig y juny[.] A_queix mes la rivera encara corria[.]

Lo dit añ al mes juñ y juliol pintàram la yglésia de Llansà[.]

Lo estiu[.] atamparat[;] la añada del blat[.] molt grosa[.] Èm turnat lo escasès de la pluja[.] La filuxera à anbastit molt[.] Molta jent plàntan seps amaricans de 2 clasas[;] raparias y chaquets²⁸[.] Als primés los cumpràban 10 durus al cent[.] La añada dels \rims/[.] mediana[.] \La fret matà moltas viñas/[.] La tardó plugué bastan[.] La añada de las olivas molt dulenta que no se trebía res del oli[.] La añada del blat[.] molt bona[;] per lo agost hera a 17 passetas masura nob y als derrés del añ fou a 16 pasetas[.]//₃₂

²⁸ Es refereix a les varietats *Riparia* i *Jacquez*. L'anomenat *Jacquez*, de fruit negre, va ser de gran difusió al Migdia de França, on va ser prohibit el 1935 per haver-se-li detectat substàncies cancerígenes. El seu grau de resistència a la fil·loxera (García de los Salmones 1893:46) era de 13 sobre 20. Per la seva banda, les *Riparia*, d'alta resistència (19 sobre 20), van ser plantades per França i Catalunya.

Añ 1884

Lo dit añ 84 se plantàran mols mallols amaricans anumenats raparias y altres xaqués y los purtàban de Frància y hera contrabàndul molt fort[.]

Lo dit añ 84 lo ybern[.] molta pluja[.] Al mes de mars als últims plugué part de cuatra dias y nits una saó extreordinària que se deya abia més de set anys no abia plogut tant com aquest de mil buit-cens 84[.] La primabera al mes abril plugué catorsa dias sagits que cada dia plugué més o menos y de lo añ 1853 ansà no abia plogut tan, que fou al primer añ del mal blanch o malura que detriorà molt la añada[.]

Nota

Lo dit añ als últims de abril purtàram la Mare de Déu del Port a-la yglésia de la Vila y fóram la nobena y fóram la festa de Sant Toríbio[.] tot plagat com lo añ 1881[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

El dit añ al mes de maig al brotar de las viñas se descobrà la filuxera en grant manera per_tot[:] és un càstig de \Déu/[.] En un llibret de cassa se y troverà que lo añ 46 la Mare de Déu surtí ab dos pastures y los \digu²⁹/ tot lo dit, y conte tot lo que à bingut[.]³⁰ Cuatra //₃₃ anys i-à que tenim la filuxera a nostres terras[.]

Lo dit añ 84 el mes de maig plugué tant com al mes abril[.] Entra al maig y jun plugué 8 dias[.] Tinch present que als últims del 83 al matí al alva a mart semblaba el cel ensès fins que el sol surtia y al bespra per lo mateix y lo mes de juñ pasà un malaira[:] matà part de Empurdà[.] matà seps[.] ortalisas a

²⁹ *Digué*

³⁰ Serinyana relaciona l'epidèmia de la fil-loxera amb el testimoni de Mélanie Calvat i Maxime Giraud, de 14 i 11 anys, que sostenien haver vist la Verge Maria el 19 de setembre del 1846 a La Salette, prop de Grenoble, quan cercaven els ramats extraviats. Segons els nens, la dona, amb el vestit folklòric de la seva regió, els va profetitzar, en el patuès local, severes calamitats futures, entre les quals la destrucció de les collites de raïm. <http://www.france-secret.com/maria_art1.htm>. El Vaticà va reconèixer el miracle, no pas exempt de polèmica entre alguns càrrecs eclesiàstics del bisbat de Grenoble, que sostenien que es tractava d'una impostora, Constance Lamerlière, una jove del poble que es feia passar per la Verge Maria. La «revelació» va ser publicada a l'*Osservatore Romano* el 1852.

Rosas[,] Pau[,] Palau y a Garrigella y a Girona y al pla del dit Girona y de Castelló[,] Girona no fou res y aquestas pars matà seps y rims[.]

Lo dit añ 84 als últim\\$/ de juñ se presentà al còlera en Frància[.] En Portbou pusàran curdó a-la ralla y los que benían de Frància los féyan fé curantena[.] Segons periòdichs el còlera hera per totas las capitals de Frància fins abui[.] Lo dit añ als primés satembra el còlera a España a Alacan y ab altres tres capitals[,] a cap-de-partit[.] En Frància pusàran curdó y els espanyols abían de fé curantena a Cervera[.] Al de Fransa no fou més que tres dias[.]

Lo dit añ 84 lo estiu[,] culorós y al satembra plugué bastan[.] La añada del blat[,] molt patita[;] la dels r{ims}[,] molt grosa però la mitat quedàran bermells y después per la plana y a-la muntaña quedàran tots blanchs[.]

Lo dit añ 84 al octubre cremàran la yglésia de la Mare de Déu del Por cum se truverà a-la llibreta dels mapas[.] Lo dit añ 84 als últims del añ unas frets estreordinàrias que matà las olivas[,] que no balían res[.]//³⁴

Añ 1885

Aquest añ se plàntan moltas mils seps americans[.] Tenim la entrada franca y los mallols 10 rals cent[.] Lo dit añ de molts terremotos a Andalucia[.] Lo yvernt[,] molta de pluja y pasà una tampurada de molta fret[.] Turnem parlar dels terremotus[.] Al jener de 1885 en Màlaga se esplombàron alguns dificis y los beïns o abitans abandonàran las casas[;] surtíran for\ a/ la població[.] En Otívar se àn esplombat vàrias casas y las demás[,] qui la mitat[,] altres un tros y la jent fujíran[.] An muríran quatre y tres de farits[.] En Albuqueros de Granada se àn anfosat més de la mitat de las casas de dita vila[.] En Alhama[,] pobla de la província de Granada[,] se àn anfonstat totas las ~~casas~~ edificis del terremoto y als mors àn sigut tres-cens[.] En Albuñuelas la població s'à destruïda[,] sa calcula a mil mors[.] En Torrox y altras puns seguéixan als tamblors de terra, notícias a última hora[.] En Alhama[,] cap de partit[,] té 7.500 abitans[,] se àn anfunstat dos-centas casas[.] Sa descuneix al número de mors[.] Última notícia[:] 94 cadàvars y un gran número de farits és[.] En Albuñuelas [-]als abitans arriban 2.000 allí[-] à desparagut al pobla[:] àn quedat no més qu

ruïnas[.]///³⁵ Resulta que àn mort més de la mitat del abitans[.] En Periana ab tres segundos bastàran par quedà la poblaci3n en ruias³¹ y no murí molta jen[.] féyan una festivitiat y la jent se encontràban per los carrés, y la jen curríran a socorra als farits[.] Un angiñé los digué que con la aygua de las fons surtia tèrbula era señal de terramotos[.] Antes de ay fujíran unas cién famílias[:] se refujiàran en Comares[.] Viñuela y Rigordo[.] En Periana sólo han quedat las famílias més poderosas[.] El poble de Jayena el terremoto esplombà una casa y causà una mort y un farit[.] En Huelma en una casa habia más de 200 personas presenciando una rifa el hora de terremoto[.] Al fuji aquestos la casa se anfonàs sens causà cap desgràcia y la jen fujíran a-la yglésia a damanà misaricòrdia però la terra fou al muïment[.] Tots fujíran de aquell sagrat racinto y surtir als derrés caygué al campanà y un muru cens tucà a dingú[.] Són moltas las famílias acampadas abitaban ab tendas y barracas[.] Vingué la nit del 12 de aquest mes[.] nit cruel y angútia per als pobras de aquella cumarca[.] Mitcha hora bans de ponra-se al sol al cel hera molt cerè[.] Al mument sa prasantà una gran nubulada tan oscura que paraxia que el món finava[.] ab grans llams y trons y tot ayxò acompanyat de una gran pluja atròs[.] Als homas[.] donas[.] //³⁶ tutom fujia asustat[;] no sabían a-un arramblar-sa[.] Después bingué un uracan de ben que atarrà las pocas casas que habían quedat[.] Luego caygué una nevada de tres pams que acabà la vida a infinitat de personas que desparaxéran de fret[.] Las muntañas despadían pedras a gran distància[.] En una montaña frenta a Granada ha surtit un cañó de aygua calenta que aparaxia un bulcan[.] En Cuebagur se à aubert una grita 1.000 metrus de profundidad[.] En Armas del Rey se à aubert una fosa cuadrada de 20 metros de ampla que y àn tirat a centenars de cordas y no se ha contrat al fondu[.] Aquesta escritura se à contrat un papé[.] Juan Bautista Seriana[.] de edad 66 ams[.]

Lo dit añ 85 la primabera lo mes de maitj[.] molta fret[;] las viñas quedàran mortas del tot[.] De cada 500 vessanas no se'n cabà una vessana[.] Lo estiu[.] molt culorós y de molta secada y molt de còlera en España[.] En totas las províncias el còlera fou

³¹ Ruïnes

estragos[.] En aquesta de Jirona és en Tarruella de Mangrí y fa estragos[.]³² Se'n cóntan cosas altas ab molts punts[.] La tardó[.] molta pluja[:] al nubembra plugué 12 dias saguits[.] Als 10 dias caygué una ansuciada al carril que esclafà 9 bagons y hera al desmon de Grifeu[.]//₃₇

Nota

Lo añ 1883[.] bayén que la filuxera mataba las viñas[.] bingué el determini de plantà seps americans[.] que n'i abia de 2 clasas[:] chaqués y raparias[.]³³ Los chaqués los primers se pagàban a 10 durus cent y las raparias[.] 10 passeta cent[.] Lo añ 1884 los seps americans costàban 6 y 7 passetas cent y hera un contrabàndul fort[.] Lo añ 1885 se'n plantàran molts mils[;] y abia entrada y anàban 10 rals cent y aquest añ se'n cumensaren de empeltà[.]

Añ 1885[:] al dia 20 de dit mes \nubembra/ a las 3 del matí hera un tren de carga que bania de Porbou y se'n sucià al desmon de Grifeu y quedaren 2 vagons enterrats[.] Lo dit añ 85 no se cullí cab rim[;] no se féu bi per vèurer[.] Al que an tingué als vangué a 9 durus la carga[.]

Lo añ 1886 de seps amaricans se'nt plantàran molts mils y aquest añ n'i abia de molts preus[:] de 5 rals 100, de 6 rals de 9, y fins de 10 rals y aquest añ també se'nt empaltàran molts[.]

Lo añ 87 se plantàran mols mils sep\s/ americans[;] n'i ha guts de mol{ts} preus[:] de 31 quartu 100, de paseta[.] de paseta y 4 quartus[.] de 5 rals[.] de 6 rals y de 7 als més grusés y aquest añ se'n àn empeltats molts[.] Al prim{er} añ de plantar-se fou l'añ 84, y de empaltà l'añ 85[.] J(oa)n B(aptist)a S(erinyan)a[.] edad 68 aña[.]//₃₈

³² Torroella de Montgrí i l'Estartit –els habitants de marina es van establir en tendes de campanya a la rodalia i van abandonar completament el poble– van ser, efectivament, les poblacions més atacades pel còlera. Molts habitants van haver de marxar a poblacions més ben preparades sanitàriament, com Figueres. L'epidèmia va arribar a Girona a mitjan agost del 1885, en què es van detectar set casos i tres morts en un sol dia, i en molts llocs es va barrejar també amb la diftèria. De Llançà en concret no hi ha dades massa fiables, tot i que és cert que el poble va prevenir amb molt de zel l'entrada de forasters i la circulació de vilatans. Martí Poch, l'alcalde, va ordenar que se suspengués la festa major d'aquell any.

³³ Es van plantar ceps nord-americans per obtenir peus americans adequats als tipus de sòl local per empeltar-los amb varietats europees.

Añ 1886

Lo ybern[,] molt fret y molt plujós y de molta gana[.] Aqest añ se àn plantat molts mallols americans y també se'n àn empaltats molts[.]

Als 12 de maitg entra 6 y 7 de la tarda y un aragan de ben en Madrit que fou mols estragos y espans als habitants de Madrit[:] molts hadificis per terra[,] albres truncats[,] carruatchas[,] trenvias volcats[,] portas[,] balcones bolàvan al-laira a trasus[,] las bidrieras truncadas ab grans crits de doló y espan dels abitans y ay-à agut nuranta mors y cerca 400 farits y és imposeble pugué cuntà las pèrduas[.] La yglésia de Sant Jeroni quedà molt destrusada[,] un rentadó lo tirà a terra[.] Una tenda al capdellà del carrer de Estocha la tirà a terra[.] En una montañeta se y encantràban 140 personas[:] 70 quedan lucionadas[.] En el veý poble de Carabanchel als dañs àn sigut més grosus que a Madrit[.] Molts dificis àn anat per terra[,] casi tots recentits[,] y molt poch veïns se àn librats de sé farits[.] Un periòdic hu porta[.]

La primavera[,] atamparada y molt plujosa[.] Al mes de juñ plugué set dias saguits cada dia[.]

Lo dit añ 86 Corpus hera al dia de San Juan als 24 juñ[:] y abia 146 \años/ que no s'i abia escaigut[.]

Lo estiu[,] molta sacada y molt colorós que no se pot bíurer[.]//₃₉ Ba-sé tanta la caló que se jiràran uns mals que ab tres dias \n'i agué/ de 60 a 70 y aquestus vissitats dels metches[,] uns als altres que no'ls visitàran y hell mal era de aquesta manera[:] un mal de bentra inaguantable[,] còlic{.} per al y per baix y estàban 6 o 7 dias que no's podían trestajà y éran 3 metches y te{nían} gran feina. Lo dit añ la tardó[,] primé bon tems y sec y als últims del añ[,] molta fret[.] La aña-dels rims[,] molt patita[:] la de las olivas[,] mitchana[:] la del blat[,] també mitchana[.] Las viñas la filuxera ho quebà[.]

Añ 1887

Lo ybern[,] molt fret y plujós[;] al febrer[,] un navé extraordinari[.]³⁴ Al dia 7 fou al primer dia y al dia 11 fou el últim dia y aixís nevà 5 dias però als 3 últims fou més gros[.] Als redosus n'í abia la alsada de un homa[.] Al 17 ancara y abia neu per las bagas[,] la Roca y Banture[.] Después als 15 de mars també nebà per las muntañas[;] se despedí ab pluhas y frets[.]

La primavera[,] molta pluja y fret[.] Als 17 abril glasà que matà de tres pars duas dels mallols maricans y de tres pars duas dels ampels[.] El maitg[,] pluja y fret que'ls més vells no hu abían bist may[.]

Lo estiu[,] molt colorós y molt saqué[;] la añada del blat[,] bona[.] Añ de moltas padragadas[.] Lo dia cu\ a/tra de satembra a Llansà[,] una padragada que fou molt de mal las oliberas[,] seps y hortalisas pels hors y també passà a Espolla y Vilamaniscla[.] Lo dia 7 en Barcelona[,] pedra ab un aragan de ben que ~~abr~~ arrancà albres[,] trancà portas de astabliments[,] abucà carrus per als //₄₀ camín y carrateras[,] cosa horrorosa[.]

La tardó los rim[,] no'm parlem[;] la filuxera s'ú a acabat de matà tot[.] Set anys y-à que tenim la filuxera dels seps americans y cuatro añ fa de plantà ceps americans y tres que ampaltem[.] La añada de las olivas[,] mediana; y als primés desembra plugué molt y als últims[,] unas frets y glasadas que se perdéran mota feina[.]

Añ 1888

Lo ybern[,] al janer molta pluja[.] Èm comensat lo añ ab molta misèria[.] Los empels americans de tres pars duas se àn mort[.] No y-à un jornal[,] tutom crida fam y als últims de dit mes unas glasadas extraordinàrias[.] Continúan las frets y glasadas tot al mes febrer y part del mars[.]

³⁴ D'aquesta nevada també en deixa constància el garrotxí Joan Cros, masover de Toralles, en una carta al propietari Miquel Coll, de Roses (Arxiu Municipal de Roses, fons patrimonial Coll Carig, correspondència patrimonial), de data 17 de febrer de 1887: «[...] la presente serveix per donar-li conexam[ent] dels apuros que estem atrebesan del gran nabé que estem ab un estad perillós per no quedar-nos meno del bastià de llana». Entre altres coses, afirma que el territori de la Pineda és cobert per dos pams de neu i que ha de donar gra al bestiar oví per evitar que se li mori.

Nota[.] Al 5 mars se explotà ho ensendià la fàbrica de dinamitra de Fugueras[.]³⁵ Part de ella se explotà y muríran 12 personas[.] Al dia 8 de dit mes trubàran un jove mort que ell se abia mo\r/t ab un rebolbe y lo trobaren sota lo d'en Poc a-la Farella y tenia el rebolbe al custat y no \se/ sabé de ha-on hera ni si hera español[.]//₄₁

Lo dit añ la primabera[.] molt plujosa[.] la añada del llegums[.] regular[.] Lo estiu al mes de juliol[.] moltas padragadas que pasà ab moltas parts y moltas plujas y molt fresch que quasi tot al mes passà núbol[.] La añada del blat[.] grosa però mal replagada que al blat se grillà per las garberas[.] El mes de agost[.] plujós y frech que no fou caló de tot lo estiu[.]

La tardó[.] molt bon temps[.] molta pluja[.] Al 15 diciembre[.] un aygat extraordinari que al pla de Llansà hera tot una mart de rost a rost[.] no se véyan més que al sim de las bardas[.] Se'n purtà moltas parets dels horts[.] En fou molt de mal[.] Cumansà al dia 13 y acabà al dia 17 y del añ 1876 ansà que no an-bia plagut cap més \aygat/ y abia 12 añs y lo dit añ se despedí ab plujas[.] Jo[.] Juan Bautis Sariñana[.] hedat 70 añs[.]

Añ 1889

Lo ybern al janer continúan las plujas[.] Al dia 5 al bespra y al dia 6 matí y tarda un ay_gat extraordinari com el 15 diciembre[.] Al febrer[.] grupadas de bent que també se àn pardut mols jornals y tot al mars també grupadas que perdéran mols barcus[.] Se negà mols marinés de Cadaqués[.] Y agué grupada que durà 5 dias[.] Als 16 de mars glasà[.] Un ybern //₄₂ de fam[.] de molta misèria que no y agué cap oliba ni un jornal[.] La primabera continuà al bent[.] Als últims de mars[.] una grupada extraordinari de 7 dias que no se podia trestajà que la mart sempra un fum[.] Al mes abril sempra bent mastral[.] Als últim de maitg[.] pluja[.] Al juñ[.] plujas[.] Lo estiu[.] molt culurós y saqué que no plugué mai[.] La tardó continua no

³⁵ La fàbrica on es va produir l'explosió, oberta el 1880, era al terme de Cabanes. S'hi fabricava nitroglicèrina i hi havia diversos dipòsits de dinamita. En el moment de l'incident hi treballaven 36 operaris: onze persones van morir, deu de les quals eren noies d'entre 18 i 26 anys, i catorze més van resultar ferides. Immediatament es va obrir una subscripció popular per a l'auxili de les víctimes, en què es va recaptar en pocs dies la suma de 10.753 pessetes.

ploura[.] La añada de las olivas[.] molt apraparada[.] Continua la sacada ab moltas frets y se acaba lo añ ab sacada y frets[.]

Nota

Lo dit añ 89 se pusà un mal per als seps y més per los plans que se sacàban las fullas y rims y se anumena al mildet[.]³⁶ Lo añ abans 88 fou poca cosa[;] aques\ t/ añ aumentat molt y fan un remey del sulfato de cobre y cals y tot són càstics de Déu y después a-la jent[.] uns mals que als metjes no'ls conexían y per las capitals més y se anumenaba al dengua y el brancaso[.]³⁷

Añ 1890

Lo dit añ 90 entrà ab moltas plujas[.] Cumansà lo primer dia de cap-de-añ fins lo dia 4 a-la nit y fou un aygat que la ribera trancà y fou mol de mal ab plan\ s/ y curagadas[.] Al mes de jané cumansà ab aygat abax y acabà ab temporal[.] Al trenta y 31[.] un aragan de mastral que fou molt de mal[.] arrancà \arbres/[.]//₄₃ an trancà a Parbou al dipòsit de màquinas y al curtel de carrabinés los arruïnà[.] Al Port de la Selva[.] 3 barcus a picu[.] Ayxò dunà al dit sifló[.] Al mes de febrer[.] molta pluja y frets ab unas glasadas al últim feb\ r/er comensa al primer de mars mu\ l/tiblicà al dos[.] També se acabat lo ybern ab f\ r/ets y mo\ l/tas plujas[.] Als últims plugé 6 dias sag{uits}[.]

Nota del dit añ 90

Continúan als dits mals[.] al dengua y brancaso[.] y un altre que se diu rayo que a Madrit matà molta jen y en Barcelona lo mateix[.] Al juliol el còlera a Balència[.]

La primavera al mes de abril[.] moltas de plujas[.] Als llegums se moríran de masa humitat[.] Después als deu de maitg una

³⁶ La malaltia del mildiu (*Plasmopara viticola*) es desenvolupa òptimament en temperatures superiors als 12 graus. Potser és per aquest motiu que el 1888, no havent fet calor en tot l'estiu, no va fer els mateixos estralls que l'any següent, de molta sequera.

³⁷ El *dengue*, també conegut com *trancozo* o *quebrantahuesos*, és una malaltia viral que va arribar a Espanya procedent d'entorns de clima humit i calorós, i que es transmetia amb la picada del mosquit Aeres. És una malaltia bàsicament urbana, que va afectar Barcelona i Madrid especialment, a causa de la deficient canalització, que comportava un augment de temperatura de l'aigua estancada, i per tant una disminució del temps d'incubació.

b{en}tada gargal ab una mart grosa que cremà las boras del mart[.] Al estiu[.] mols llegustins que fóran molt de mal per las viñas y tanbé al mildet y moltas grupadas de mestral y per al present[.] molta sacada[.] Aquest añ no ay-à agut tanta misèria com lo abans perquè la añada de las olibas ha estat molt grosa; però aquest añ molt mal apraparada[.] La sacada à estat tot lo estiu[.] Als últims de satembra plugué una sahareta[;] no se cullíran gairas terdancias[.] La tardó[.] moltas f\`r/ets y plujas y se à acabat l'añ ab molta misèr{ia}[.]

Añ 1891

Lo di añ 91 entrà ab plujas y moltas frets y extraordinaris que glasà 5 dias del 7 de janer als 12 unas glasadas extra//⁴⁴ordinaras[.] La rivera se glasà[.] las boras del mart[.] \la/ aygua per dins las casas matà las hortalisas[.] als llegums[.] Y abia bora de 29 añs que no abia estat tan grosa[:] era lo añ 62[.] Después als 15 un aragan de mastral hestraordinari o siflon que fou mol de mal[.] Se'n purtà moltas xamaneras[.] branas de tarrats, y a Set_casas part de una teulada, y molts abres, y a-la carga ariaba als bagons murí un oma esclafat, y después a-la nit un nabé. Después al dia 16 de dit mes de jener nevà que quedà tot blanc[.] Al 17 aumentà la fret[.] al 18 y 19 la aygua se-glasà per dins las casas asta per dins los cantis[.] Fins y agué pous dels hors que se glasàran[.] Al dia 21 anà ma mullé al ort del Estañ y trobàran la aygua dels 2 pous glasada[.] Al dia 20 se desglasà per dins las casas[.] al 21 també desglasà y al 22 plugué y desglasà pertot[.] Al febrer[.] atamparat[;] al mars[.] bens oracanats punents[.] Lo ybern[.] de molta fam y fret que matà al tarongés y figeras de moru[.] La primabera[.] atamparada[;] també plugué bastan[.] Lo estiu[.] molta caló y de moltas pedragas fora de Llansà[.] La añada de las olivas[.] molt aprapa\`ra/da[.] La tardó als últims de satembra[.] un aigat en la província de Màlaga[.] En Almaria[.] població de mil casas[.] se'n purtà set-sentas[.] jent y tot cuntaba 2.000 abitans negats[.] Las 300 resta ascardadas las cabàran de tirà terra[.] Ara se pasará a-la pàgina 57 per acabar-se de referi lo añ 91[.]//⁴⁵

Notas dels preus dels rims y blat y oli escrit per mans pròpias de jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de edat 28 añs[.]

Lo añ 1835 preu dels rims del custat de Garvet a 4 passetas la carga[,] del custat de Banture y la Roca a 10 rals la carga y el vi arriba a 15 passetas[.]

Lo añ 1849 el preu dels rims del custat de Garvet a 10 passetas la carga[,] del custat de la Roca y Banture a 4 passetas la carga[.]

Lo añ 50 el preu dels rims a 11 passetas la carga y del altre part a 10 passetas la carga[.]

Lo añ 51 el preu dels rim a 11 passetas la carga tot arreu[.]

Lo añ 52 el preu dels rims a 10 passetas la carga tot arreu[.] Jo[,] Juan B(aptis)ta Sariñana[,] hedat 33[.]

Lo añ 53 el preu dels rims a 20 passetas la carga tot arreu[.] Jo[,] Juan Babtist Sariñana[,] 34 añs[.]/46

Lo añ 1854 el preu dels rims a 8 durus la carga y això hera per la melura que no se'n cullían y el blat a 22 passetas la curtera[.]

Lo añ 55 el preu dels rims a 23 passetas la carga[,] el blat a 22 passetas la curtera[.] Jo[,] Juan B(aptis)ta Sariñana[.]

Lo añ 56 el preu dels rims a 8 durus la carga[,] el preu del blat a 25 passetas la curtera[.]

Lo añ 57 el preu dels rims a 5 durus la carga[,] el blat a 22 passetas la curtera[.]

Lo añ 58 el preu dels rims a 4 durus la carga[,] el preu del blat a 13 passetas la curtera[.]

Lo añ 59 el preu dels rims a 27 passetas la carga[,] el preu del blat a 4 durus la carga[.]

Lo añ 60 el preu dels rims a 5 durus la carga[,] el preu del blat 18 passetas la curtera[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de edat 41 añ[.]/47

L'añ 61 el preu dels rims a 21 passeta la carga y a 22 y el preu més saguit a 24 passetas[,] el preu del blat a 20 passetas la curtera[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallo[.]

Lo añ 62 el preu dels rims el custat de Garbet a 4 durus la carga y del altre custat a 18 y 17 passetas la carga[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 63 el preu dels rims el custat de Garbet a 22 passetas la carga y del altre custat a 18 y 14 passetas la carga[.]

Lo añ 64 el preu dels rims el custat de Garbet a 16 passetas la carga y del altre custat a 14 y 13 passetas[.]

Lo añ 65 el preu dels rims a 13 y 12 passetas la carga y el preu del blat a 13 passetas la curtera[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de hedat 46 añs[.]

Lo añ 66 el preu dels rims a 16 y 15 passetas la carga y el preu del blat a 13 passetas la curtera[.]

Lo añ 67 el preu dels rims a 15 passetas la carga[.] el preu del blat a 24 passetas la curtera[.]//₄₈

Lo añ 1868 el preu dels rims a 17 passetas la carga y el preu del blat a 5 durus la curtera y per lo agost estava a 15 passetas la curtera[.]

Lo añ 69 el preu dels rims a 17 passetas la carga y el blat a 13 passetas la curtera[.]

Lo añ 70 el preu dels rims a 12 passetas la carga y del altra part a 10 passetas y el preu del blat a 13 passetas la curtera[.]

Lo añ 71 el preu dels rims a 15 passetas la carga y del altre part a 13 passetas y el preu del blat a 17 passetas la curtera[.]

Lo añ 72 el preu dels rims a 19 passetas la carga y del altra part a 17 passetas[;] el preu del blat 16 passetas la curtera[.]

Lo añ 73 el preu dels rims a 18 y 19 y después a 20 passetas la carga y el blat a 16 passetas masura noba[.]//₄₉

Lo añ 74 el preu del blat a 21 passetas la curtera[;] el preu dels rims a 16 y después a 15 passetas la carga[;] el preu del oli a 8 passetas el mallal[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.]

Lo añ 75 el preu del blat a 15 passetas la curtera[;] el preu dels rims a 14 passetas la carga y el preu de oli a 10 passetas al mallal[.] Jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 76 el preu del blat a 17 passetas la curtera y el preu dels rims a 15 y después a 13 passetas la carga[;] el preu del oli a 12 passetas el mallal[.]

Lo añ 77 el preu del blat a primé a 20 y después a 24 passetas la curtera[;] el preu dels rims a 20 passetas la carga[;] el preu del oli a 12 passetas al mallal[.]

Lo añ 78 el preu del blat a 22 y 23 passetas la curtera[;] el preu dels rims a 21 passeta la carga[;] el preu del oli a 14 passetas el mallal[.]

Lo añ 79 el preu dels rims del custat de Garvet 5 durus la carga[;] del altra part a 22 passetas 2 rals la carga[;] el oli cum lo añ abans y el blat a³⁸//₅₀

Añ 1880[.] El preu dels rims a 32 passetas y 32 y mitja la carga, y el oli a 9 passetas 2 rals y el blat a 16 y 17 passetas la curtera[.]

Añ 1881[.] El preu dels rims més saguits 32 passetas la carga[;] el vi als derrés del añ a 26 passetas al bot[.] El oli a 8 passetas 2 rals el mallal[.] El blat a 23 passetas la curtera y la farina 20 passetas el quintà[.]

Añ 82[.] El preu dels rims en Llansà fóran a 27 passetas la carga[,] a Culera a 6 durus[,] a-la Celva a 6 durus[,] a Vilajuïga a 6 dures[.] Per_tot anàran més cars que en Llansà[.] El oli a 9 passetas al mallal[.] El blat a 23 pasetas la curtera[,] la farina a 20 pasetas el quintà[.]

Añ 83[.] Als primés del añ el oli a 7 pasetas 2 rals el mallal[.] Lo dit añ als derrés de juliol el blat se pagaba a 16 passetas la curtera[;] el preu dels rims 31 pasetas curte[,] la farina la flo a 16 passetas al quintà[.]//₅₁

Añ 84[.] Al preu del oli a 9 passetas[,] al preu del blat a 16 y 17, la farina a 15 passetas quintà[,] al preu dels rims a 24 y 2{5} passetas la carga al preu més currén aquest añ[.] La añada de las olivas[,] molt grossa[.] Al mes nubembra y diciembra[,] unas frets que matà todas las olivas que no se'n travia res[.]

Añ 85[.] Al preu del oli com lo añ anterior, al preu \del blat/ a 15 passetas y 15 y 2 r(als), la farina com lo añ anterior, al preu dels rims a 8 durus a {8} y 10 rals[.] Al preu més saguit a 9 durus la carga[.] N'i à agut a 9 durus 10 rals, y un 6 cargas a 10 durus la carga y se va de{-} hera una comició del bisba de Girona[.] La añada dels rims[.]

Añ 86[.] Al preu del oli a 8 paetas[,] al preu del blat a 14 a 15 y 16, la farina a 15 pacetas al quintà[,] als dels rims a 37 a 40 y 45 pacetas la carga[.] Al preu més currén, a 40 pacetas[.] La añada de las olivas[,] rígula y todas corcadas com los demás añs[.]

Añ 87[.] La añada del blat tal-cual groseta[,] el preu al prase{nt} a 13 y 14 passetas la curtera[.] Dels rims re{:} la filucsera hu à menjat tot que à mort todas las viñas[.] rostus y

³⁸ Frase incompleta.

part dels plans y al preu dels rims a 6 y 6 y mitg y a 7 durus la carga[.] La añada de las olivas[.] groseta el p{...}[.]//₅₂

Añ 1888[.] La añada del \blat/[.] grosa[;] al preu a 14 y a 15 p(essetes)[;] la añada de las olivas[.] regular[;] el oli al últims del añ a 10 pasetas al mallal[.] La dels rim no an parlem[;] poch[s].] Algun dels empels al preu a 6 y 7 durus la carga[.]

Añ 89[.] La añada de las olivas[.] molt y molt patita[;] al preu del oli a nou p(essetes) y mitcha[.] La añada del blat[.] mediana[;] al preu a 14 y a 15 passetas[.] La del rims[.] puquets[;] dels empels al preus molts a 6 durus a 6 y mitx[.] a 7[.] a 8 y 8 y mitx la carga[.]

Añ 90[.] Al preu del oli al juliol és a 11 passetas al mallal[.] al blat a 15 y setsa pasetas la curtera[;] la añada de las olivas[.] gruseta[;] la del blat[.] mediana[;] la dels rims[.] puquets a causa de la sacada del estiu que estigué 4 mesus sens ploura[.] y de llegustins fóran molt de mal[.] Al preu dels rims a 26 pasetas[.] a 28 y pocs a 6 durus la carga[.]

Añ 91[.] La añada de las olivas[.] molt patita[;] éran nadas del añ 90[.] Al p\reu del oli a 11 pasetas y al mes de mars era a 12 passetas 2 rals[.] En aquest añ se àn pujat tots als viuras[.] tots als grans y farinas[.] La añada de blat[.] mediana al preu de 17 amont[.]//₅₃

Lo dit añ 91 la añada dels rim[.] regular[.] Al preu més current a 22 pasetas la carga[.] N'i agué a 24[.] a 28[.] a 20 y molts preus[.] La añada de las olivas[.] moltas[.]

Añ 92[.] La añada de las olivas[.] molt grosa que tutom guañaba, y éran nadas del añ 91, però al dit añ de olivas[.] cap[;] al llegum[.] molt poc[;] al blat[.] poc[.] Aquí un cuntàban 20 curteras n'i \a/gué 10[.] La fruita[.] re[.] La añada dels rims[.] tal cual groseta[.] Els de la vila a 16, a 17 y 18 à estat al preu més current[;] al furastés n'àn dunat qui 20 y 22[.]

Añ 93[.] Añ molt dulent[.] La añada de las olivas[.] cap res[;] la dels llegums[.] pocs[;] la del blat[.] no guaira[.] Ara parlarem del vi de l'añ pasat[.] Al vi no té preu[.] dingo ben fora a-la manuda[.] Ay-à cerca 2 anys que al vi no té entrada en Frància[.] Aquest añ la añada dels rims[.] pocs[.] molt menus que lo añ abans y àn tingut molt preus[;] a 9 passetas[.] a 10 y a 11, y a 12[.] a 13 y als més saguits a 14 passetas y pocs a 15[.] a 16 y

algun a 17[.] La añada bingué un mes més adalantada[.] per San Miquel no y abia cap rim a cullí[.]

Añ 94[.] La añada de las olivas[.] molt apraparada[.] la dels llegums[.] regular[.] la del blat[.] madiana[.] Al preu de las farinas primé a 16 pasetas al quintà[.] al juliol la mateixa farina fou a 14 pasetas y al satem\bra/ la mateixa farina a 13 p(essete)s //₅₄ 2 rals quintà y al mes satembra y octubre a 12 pasetas quintà y al blat de la terra 11 pasetas la curtera[.] Al oli a 11 p(essetes) 2 rals mallal[.] La añada dels rims[.] més patita que lo añ abans y als preus a 15[.] a 16 y alguns a 17 p(essete)s[.] Al més saguit a 15 pasetas[.]

Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 76 anys[.]

Añ 1895[.] La añada de las olibas del añ abans[.] mediana però poc oli[.] un poc més de mix y al preu al prent añ[.] 10 pasetas mallal[.] La añada dels rims[.] mediana[.]³⁹ Al preu més segit[.] a 15 pasetas la carga[.] Al blat[.] a 12 pasetas la curtera[.] la farina[.] com lo añ abans[.]

Añ 1896[.] La añada de las olivas del añ passat[.] mediana y de oli an dunà poc més de mix las primeras y al preu las primera[.] 7 p(essete)s 2 r(al)s[.] La farina bona[.] 12 p(essete)s 2 r(al)s quintà y al derés abril la mateixa farina anaba a 15 pasetas[.] Los llegums se muríran mols de la sacada[.] als blats[.] pacs[.]

Añ 1897[.] La añada de las olivas del añ 96[.] cap y-se'n culliren 3 cuartàs per samal y no sabían què era y pudent y als trulls //₅₅ na an bolían desfé, y al oli al més jané al preu 12 paseta 1 ral mallal[.] La farina[.] a 17 pasetas quintà y las olibas[.] 4 pasetas la curtera[.] La añada dels rims[.] molt curta[.] Al preu

³⁹ Abans de la ventada que va malmetre les vinyes el 19 de maig de 1895, la comarca no donava crèdit a l'arribada d'uns especuladors francesos que compraven grans quantitats de vi, «que hasta ahora se habían visto obligados á guardar en sus bodegas por esa extraña anomalia que nadie se explica de que el vino puro, bueno y barato no halle salida y se espenda el falsificado y nocivo a precios inconcebibles.» *El Ampurdanés* del 26 de setembre afegia que la collita de raïm ja havia superat l'impacte de la fil·loxera: «Este año, la cosecha de uvas en Llansà promete ser regular en cantidad y muy superior en calidad. Se considera que se dará principio a la recolección el día 28 del corriente.»

més curent[,] a 20 passetas carga y als nubembra al blat[,] a 22 pasetas[.]

Añ 98[.] La añada de las olivas[,] pocas[.] al preu[,] a 12 y un ral la mallal[.] De llegums de ybern ni cols no n'i à que als aygats se hu àn dut tot[.] Blats[.] el blat[,] 22 passetas[.] la farina la més baratu[,] 19 passetas[.] Añ de molta fam[.] Al primé diume\n/ja de juñ o dijous al blat a Figueras[,] a 23 pasetas curtera[.] la farina[,] a 24 pasetas quintà[.] La añada dels rims[,] molt pocs[.] Al preu més saguit[,] a 26 passetas la carga[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] edad 80 anys[.]

Lo añ 99 la añada de las olibas del añ 98 culledas cullidas est añ[,] molt grosa[.] La farina se à baixat molt[.] El preu del oli[,] a nou menus hu[.] La añada dels rims[,] grasa[.] Al preu més saguit[,] a 17 pasetas carga[.]

Lo añ 1<0>900 l'añada de las olibas[,] grosa[.] Al del añ 99 //₅₆

Añ 2[.] 1902[.] Al preu dels rims[,] a 22 y 23 pasetas[.] La añada de las olibas[,] mediana y al preu del oli a 9 y a 10 pasetas[.]

Añ 3[.] 1903[.] La añada dels rims[,] mol grosa y al preus dels rims a 20[,] 21[,] 22[,] 23 y 24 y la añada de las olibas[,] mol grosa y mol bonas[.]//₅₇

2a nota de las temporadas s'à acabat al 44

Añ 1891

Al octubre repatíran als aygats en Almaria[.] Als últims de dit mes en Ampurdà la Muga trancà per dos pars[.] a Bilanoba se véyan negats[.] Después als últims de octubre en Frància trancà al camí de fe\r/ru ab moltas pars, y a Narvona 2 carrés de casas[.] Als últims de nobembra[,] altra aygat que a-la estació de Flasà al tren del bespra se béian negats que l'aiga matà al foc de la màquina[.] Se à acabat lo añ ab grans plujas[.] La añada de las olivas[,] molt grosa[.] Y agué oliveras que aguéran de puntalà brancas[.] J(o)a(n) B(aptista) S(erinyan)a[.] hedad 73 anys[.]

Añ 1892

Lo dit añ 92 lo ybern als 26 janer un \ar/agan de mestral que fou molt mal[.] Als bagons esclafàran un homa en Porbou y un

altre que murí dins de un bagó[.] Después al febrer al no\ u/
 un altre aragant més fort[.] Después als 13 un altra y durà als
 bens fins als 20 y als restan del mes[.] plujas y al mes de mars[.]
 plujas y bens que andararí molta feina[.] La primavera al mes
 abril[.] primé pluja[.] después mastral[.] Al dia 20 de dit mes
 un siflon o aragant que fou molt de mal[.] A-las boras de mart
 hu cremà tot[.] Después al mes de maitg fins als 15 durà als
 bens que matà als llagums, y no plogut de tot al mes[.] Al mes
 de juñ part sacada[:] de olivas[.] cap[.] Lo estiu[.] culorós y de
 moltas padragadas que se'n pur/<tà>\//₅₈tà molts de termes[:]
 ja al blat[.] después als rims[.] Als 4 de juliol se'n purtà part
 de Culera[.] tot Portbou y tot Cervera[.] Después als 21 de dit
 mes[.] un aragant o siflon de mastral que fou molt de mal[.] Tirà
 molta fruita per terra[.] molts de rims[.] Al mes de agost[.] molt
 de siflons[.] Antrem al satembra[.] Al dia 8 y al 10 un aragan
 extraordinari que fou molt de mal y aumentà la sacada[.] Se
 à acabat lo estiu[.] La tardó[.] pluga molt[.] se cullit las pocas
 olibas y curcadas[.] N'i aguts que las àn entarradas[.]

Añ 1893

Lo ybern[.] molta de fret que no podia trastegà y se perdéran
 molts jornals, y de secada y la seca\da/ ba sé <tan>tanta que
 pasà de tres mesus[.] La primabera la pluja fou del 29 y 30 y 31
 plugué part de 3 dias y era al mes de mars y la pluja patita que
 no plugué cap ruxada forta[:] plugué una saoreta[.] Después
 al mes abril cumensà al primés fins al dia 26 un gran sols ab
 molta caló[.] Y abia parsonas de 85 y n'ò abían bist may[.] Al dia
 27 se pusà boyra a-la nit[.] Plugué al 28 tota la tarda[.] Lo estiu[.]
 molt saqué que part del juñ y juliol plugué molt pac[.] Semp\ra/
 grupada de mastral[.] Moltas padragadas[:] //₅₉ a Fransa y en
 España y agué punts que hu esclafà tot[.] Al mes de agost[.] uns
 sols extraordinaris[.] unas calós extraordinàrisas[.] Después al
 dia 29 y als 30 plugué en gran manera[.]

Nota

Cosa qu'és ni als bells no hu abían santit a di ja may qu
 tolas las fruita an-al madurà se curcàban[:] pomas[.] peras[.]
 présacs[.] cuan los obrían[.] plens de cucs y lo mateix las

fiagas⁴⁰[.] Lo dit añ 93 als darrés de agost cumansàran la carratera del Port ho la adresàran[.]

Lo dit añ 93 la tardó[.] molta pluja[.] S'à acabat lo añ ab molta misèria[.] Las olivas[.] cap y dulentas[;] al vi no té cap preu ni dingú diu per-què al tenim[.]

Nota

Lo dit añ 94 als primés de febrer se crema la mdraba de las tuñinas y tres lleguts que tot era dins al magatsem y y-calàran foc y hera al aseguro de 5 mil 500 durus y no an cubrà la maitat y al mes de abril hu repartir y tucara 2 pasetas per duru y aquesta madraba ba sé muntada lo añ 1826[.] Jo[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 75 añs[.]//₆₀ Turnan parlà de la madraba y abia 4 o 5 añs que un tal Forc o Resta y abia pusat dos mil durus y a-la cumpañia del insendi y se digué per cubrir aiqueixos dos mil durus y abia pegat foc[.]

Añ 1894

Añ de molta misèria[;] no y abia cop jornal[.] no se venia bi y als viuras[.] mol cars[.] Lo ybern[.] molta pluja[.] La primavera[.] al mars y abril[.] molta pluja y padragadas y al maitg[.] molta pluja[.] Lo estiu[.] molt colorós y saqué[.] Las fruitas anàran mal[.]

Nota

Lo dit añ 94 al mes satembra fóran lo altà de \la/ capella fonda nou[.] Lo dit añ també encarnàran al San Cristu y déyan y trubàran que y abia part de 3 sigles que existia[.] La tardó cotinua la sacada[.] se prepara un ybern de fam[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 76 añs[.]

Añ 1895

Lo ybern entrà ab molta fret y neus al mes de janer[.] Cumansà las neus al dia 6 un poc al matí[.] después al 7 més y al 8 multiblicà un navé gros (del añ 87 no abíam bist tanta neu)[.] Al cumensà a fòndrer <al> al dia 9 y als \12/ no n'ia gota[.] A Fransa aguéran de parà als trens y fou molt de mal[.] Se digué que en una població quedà no més que una //₆₁ casa[.]

⁴⁰ *Figues*

que todas se esplombàran[.] Después als últims del mes[.] unas glasadas estraordinaris que sa-glasà la ribera[.] tota las boras del mart, l'aigua per dins las casas[.] Tot lo dit mes[.] unas frets que no se podia trestajà fora de las 10 a-las 2, y asasà als 3 y 4 febrer ab grans boiras[.] de lo añ 91 ansà no abíam bisto tanta fret, y después uns grans mals que y abia casa que y abia 4 malals[.] la mitat de las casas y abia malals[.] Se anumena el brancasu[.] Tot al mes febrer multiblicà al fret y malalties la mainada al catru y aigüé alguns mors[.] Después al mars al dia 6 nebà que quedà tot blanch[.] De lo añ 83 al-mars no abíam bist neu y fou al dia 7[.] Lo ybern se-ha cabat de molta fam[.] fret y mal tems[.]

Nota

Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 76 añs[.] junt ab ma mullé Rosa Marcer[.] de hedad 74 añs[.] los 2 tenim 51 \añs/ de matrimoni[.] Jo[.] J(o)a(n) B(aptist)a S(erinyan)a[.] abui 20 de febrer fa 2 añs que pateixo de doló[.]

Lo dit añ la primavera entrà ab bon tems però al mes de maitg[.] lo andamà de San Asidro un aragan de tremuntana que fou molt de mal[.]⁴¹ Se'n dugué a sentas cargas de rims y agué viñas que las desgracià y s'i cullí poca-cosa[.] Al **maij-mo** y maitg plugué molt[.] Lo estiu presentà molta caló[.] Al juliol y agost mo\l/ta caló //₆₂ y mo\l/tlas grupadas y padragadas[.] Al 24 de agost[.] San Bartumeu[.] un aygat astraordinari[.] A Figueras as bey nagats y agué botiga que perdéran per balor de cent durus, se digué, y en Madrit als papés purtàran que dit

⁴¹ L'edició del *Diari de Girona* del 19 de maig de 1895 dóna fe dels estralls causats a les vinyes llançanenques per aquella ventada: «Una verdadera desgracia ha asolado los términos de algunos pueblos del Ampurdán vecinos á la costa. Culera, Llansá, Fuerte de la Selva y Selva de Mar, cuyos nuevos viñedos, reconstituídos á fuerza de grandes sacrificios presentaban una lozanía hermosa y exhuberante han sufrido estos días las horriboras consecuencias de un vendabal espantoso que ha destruido por completo la cosecha en muchos puntos, causando tales daños en las plantas que no solo es difícil den fruto alguno, en la cosecha próxima sino que nada de estraño seria murieran por efecto del estado en que aquel los ha dejado. Una persona llegada de aquel punto nos contaba ayer que en Llansá eran muchas las familias que derramaban abundantes lágrimas ante el imponente espectáculo que ofrecía aquel viento devastador que les arrebatava con el pan, la esperanza y el fruto de su honrado trabajo.»

dia y caygué pedra 3 horas saguidas que cubrí las portas dels establiments[.] Se à acabat lo estiu ab caló y sacada. La tardó als últims de satembra y primés de octubra[.] grans aigats que trancà ab moltas pars al carril y als últims[.] una padragada en Granullés que durà 4 oras saguidas[.] Se à acabat lo añ de moltas padragadas[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 77 añs[.]

Añ 1896

Lo ybern[.] atamparat y un pac saqué, y molt bon tems[.] La primavera entrà ab gran temporal[.] gran secada als 13 de abril un gran aragan que fou molt de mal y al dia 16 encara dúran als temporals y sacada que la maitat dels llegums san secs y molta de fret que se perdéran jornals de f\|r/et[.] Tot al mes abril no à plogut[.] fora al últim[.] que ha plogut poc y continua al temporal[.] Se pasará al atra pàgina[.]

Nota

Lo dit \añ/ 96 al mes de febrer en Madrit caigué un fenòmeno ho un cometa y fou de aquesta manera[.] Se presentà una bruma ho núbol patit però molt bermell que aperexia foch y se anà fen gros y <des>//₆₃ después se raventà ab grans lla\ma/radas[.] Del foch y del estruendo trancà moltas bidrieras de Madrit y caygué fora y trubàran un ferru de 15 ho 16 gramas[.]⁴²

Entrem al maitj ab sacada y als mateixos temporals[.] La farina aqueix mes abril se à pujat[:] la de 12 y mitja ba a 15 i àn assasat als temporals y al dia 10 de maitj un grop

⁴² El meteorit va caure, en un únic fragment, el dia 10 de febrer i pesava 18,5 grams. Actualment està exposat a la col·lecció de geologia del Museo Nacional de Ciencias Naturales de Madrid (Muñoz-Espadas, M.J.; Martínez-Frías, J.; Lunar, R. [et al.]. “The meteorite collection of the National Museum of Natural Sciences, Madrid, Spain [en línia]: an updated catalog”. *Meteoritics & Planetary Science* 37 (Supplement, december 2002). <<http://www.uark.edu/meteor>>). Tanmateix, esdeveniments naturals d'aquesta mena apareixen molt freqüentment en els llibres de família, com al llibre de notes dels hereus de can Torres, de Matadepera (J.B. Galí i Barba, citat per Soler 1994: 42), referent a la caiguda d'un aeròlit, i gairebé sempre associats a la superstició religiosa: «Se veyhé un senyal al cel molt escarrifós y espantós, que no.l vayé ninguna persona cristiana que no tingués gran por y susto de Déu Nostre Senyor».

estrahordinari que un llam farí en-la yglésia y entrà per la campana del rellotche y seguí la carda y al atrupellà y baixà y entrà en la sacristia y a-la capella del Rusé al retaula de santa Llúcia[,] molta pols; y después lo endemà dilluns plugué molt que y abia <una> una tanró gruseta[.] Al mes de abril y maitx[,] grant temporals de mestral[.] Al mes de juñ[,] algunas plogudas y padragadas[.] Lo estiu al mes aumenta la sacada y si plou són padragadas[.] En España y Fransa a mix juliol a Saragosa y entorns la pedra ho plenà tot[.] Als últims en Barcelona[,] una trompa de aigua y pedra que y abia corré que aguera de muntà a sagon pis y al últim plugué y a Jirona[,] aygua y pedra[.] Al mes de agost[,] al tres padragada a Madrit y al mes de juñ en Madrit tres horas sagidas pedra seca y dit mes de agost al 5 en Sarbera y continua al temporal y sacada[.] Abem acabat al istiu[.] La tardà[,] ab sacada que fins als pous se aixúgan[.] Después al 26 satem{bra}[,] un siflon ho aragan que fou molt de mal[:] arrancà molts fruités[,] an trancà[,] totas las fruitas per terra[,] las hortalisas[,] per la casas las chimineyas pars als rims[.] En Partbou se'n purtà al taulat de la /*sigue*\ //₆₄ duana y an quedàran 4 ho 5 de farits que al ben los prangué[,] los arrabatà[.] N'i abia de molt mal pusats[.] En Frància[,] diuen al papés[,] al pla del Rusalló arrancà molts albras[:] matà un homa a París[,] fou mols estragos en España[,] a Biscaya als homas més bells no hu abían bist may que tirà adificis per terra[.] Se acabat lo añ 96 ab grans temporals y sacada y gana[.]

Añ 1897

Lo ybern al mes janer à plogut molt que recs y riberas tot à corregut[.] La primabera tot al mes de mars[,] molta caló que las viñas se abansàran molt[.] Al mes abril[,] moltas padragadas[.] Al primé a Espolla[,] que fou molt de mal[:] al dia 2 a Llansà ab un tampural que entra la pedra y ben fou molt de mal[:] al dia cuatra a Paralada[.] Se-à acabat la primabera ab molta sacada[:] 2 <me>mesus que no à plogut[.] Lo estiu als primés als últims de juñ de Figueras amon plugué en gran manera y moltas padragadas[.] Per_tot tenían saó fora aquesta costa[.] Als primé de juliol[,] gran padragada en Fransa que queya pedras de 20 unsas[.] Después en Fransa mateix un aigat que se'n dugué una població gran[,] casadas

y jent[.] Altras puns una sacada extraordinària[.] En Llansà y tata la costa[.] pous y fons axutas[.] Ara se pasará la pàgina 143[.]//₆₅

Notas de las disputas que me pessàran a mi ab ma família[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de hedat 26 aña[s].

L'añ 1817 com se truberà al Llibre ho pàginas del cassamens que el meu para[.] Llurens Sariñana y Font \se casà y/ tingué 8 famílias[.] 3 miñons y 5 miñonas[.] y li donàran de llejítima 2 pessas de terra[.] la una de 6 vessanas el Garvet[.] la altre de 4 en Buqué y se fóran fe una cassa a sotu al carrer de Sant Toríbio[.] un bosch de 15 vessanas a-la Roca y un ort al Port[.] Jo[.] Juan Bautista Sariñana[.]

Añ 1853

Lo dit añ 53 lo meu para[.] Llurens Sariñana[.] cambiàran un tros de terra viña de la Roca 5 vessanas ab un tros de Capderràs de 3 vessanas ab an Baldiri Restell cum consta ab escriptura[.] Jo[.] J(oa)n B(aptist)a S(erinyan)a[.]

Lo añ 1843 prengué estat de matrimoni jo[.] Juan Batista Sariñana y Mallal[.] y tinguéram 6 famílias[.] 5 miñonas y un miñó[.] cum se trubarà a-las pàginas del batismas[.] Al cap de un añ que fóram cassats aguéram de dessuní dels meus paras sobre bàrias disputas y mos //₆₆ uníram ab ma sogra y cuñada[.]

Lo añ 1844 mos huníram ab mo sogra y cuñada assén ma mullé pubilla deixada ab testament de son difunt para[.] Juan Marcer, y cum mos cassàram a disgust de totas pars mos passàran los cassos següens[.]

Añ 46[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana y Mallol[.] y ma mullé[.] Rosa Marcer y Ballmajó[.] y ma família mos dessuníram de ma sogra y cuñada sobra bàrias disputas[.]

Lo dit añ 46 jo[.] Juan Bartista Sariñana y ma mullé[.] Rosa Marcer[.] fóram un cambi de la cassa del carrer de la Muralla anumenat de poc ab an Sebastià Bassagoda ab la cass del carrer de Santa Llúcia fen-ma to\r/nas 150 lliuras que las agué de dunà a-ma sogra[.] Ma mullé hera pubilla de una cassa y una biña de 3 vessanas en Capderràs y un bosch a Capdelladró

y después lo añ 1854 me hagué de biendra la mitat de la cassa[.]//⁶⁷

Lo añ 1855 murí mon para[,] Llurens Sariñana[,] y no fou testament y ma mara quedà miserable cens recursos[.] Me digué que cuidés y quedé jo[,] Juan B(aptis)ta Sariñana[,] a puesto de amo y lo dit \añ/ 55 mos banguéram lo restan de la cassa del carrer de Santa Llúcia per preu de 120 lliuras que àn serbit per víurer y treballà las pessas de mon difunt para[.] Tan com los dinés duràra\n/ bé[,] ac\à/bat los dinés se acabà tot[.] La meba mara marxà en Barcelona y fou baní mos jermans y me citàran en justícia y me dunàran la mitat de la cassa del carrer de Sant Toribi y la pessa de Capderàs com con\s/ta ab escriptura y ma mara marxà en Barcelona y s'u arrendà tot[,] y això hera lo añ 1856 y ma mara turnà al cap dels 2 anys y se estigué sola 16 anys y después se cassà ab an Baticoli de motiu y hera lo añ 1872 y cuan se cassà me dunà de paraula la Roca y la cassa y al cap de l'añ me hu prangué tot y el cap de 3 anys me turnà la Roca y hera lo añ 1875[.] Lo añ 1877 als 16 de octubre se dessuní de son marit[,] Marianu Vidal[,] y el mes de dessembra murí ma mara y fou testamén y als últims del añ bingué mon jermà Jusep ab <un> //⁶⁸ un pudé de las mebas jermanas y \no/ puguéram partí a causa dels menors y tinguéram un judici ab mos jermans[.] Jo me encarragué de la mitat de la cassa y de Buqué[,] y mon jermà se encarregà de Jarvet y la Roca cumpran la part a-la jermana Rosa y jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] cumpré la part de ma jermà Maria cum constà ab judici[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 59 anys y això hera als últims del añ 1877[.]⁴³

⁴³ A l'octubre de 1883 (Arxiu Municipal de Llançà: jutjat de pau, judicis de faltes 1881-1884), ell i la seva dona, Rosa Marcer, van ser citats a una vista verbal a instàncies de la cunyada, que els reclamava un deute de quaranta pessetes com a complement dels drets lligitimarís paterns. La reclamació era improcedent, com es va poder comprovar en presentar el matrimoni una època de dot del 1855 segons la qual Serafina Marcer i el seu difunt marit, Antoni Sabater, donaven el deute per cancel·lat. La jugada, doncs, que havien emprès Serafina i el segon marit, Narcís Batlle, segurament per obtenir diners –segons Serinyana era una demanda capciosa i mancada de fonament– els va sortir tan malament que no només es van veure obligats a retirar la demanda sinó que van haver de satisfer les costes del judici.

Lo añ 1885 mos abem partit los béns de mon difunt para[,] Llurens Sariñana[,] y me ha tocat 2 vesanas de oliveras a Garvet y la mitat de la Roca, y la mitat de la casa y el ort del Port ma mara[,] Anna Mallol[,] me dexà hereu ab testament[,] Juan Bautista Sariñana[,] de hedat 66 añs[,] Consta la escritura 2 febrer de 1885.//₆₉₋₇₁

Nota de deutas y gastus de la mort de mon difun para[,] Llurens Sariñana[,] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 35 añs[.]

Lo añ 1855 al 29 de abril pagu 9 pasetas 3 rals per lo oficis de enterru de mon difunt para[,] Ll(oreñç) S(erinyana)[.] Lo dit dia jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] pagu 4 pasetas 27 quartus per ciris y candelas del dit enteru[.]

Lo dit añ als 13 de maij pagu 9 pasetas per la caixa de mon difunt para[,] Ll(oreñç) S(erinyana)[.]

Lo dia 20 de maij pagu 9 pasetas 7 quartus per dos oficis de onras[.] Tot_al puja 35 pasetas[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Deutas de mon difunt para

Lo añ 1856 al 2 febrer j(o)[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] pagu 5 durus a Jusep Sariñana y Picó[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[.]

Lo añ 1881 al mes de octubre jo[,] Juan Batista Sariñana[,] he fet di 2 funerals de enterru y honras per la ànima de ma mare[,] Anna Mallol y Palou[,] y per ma filla Rosa Sariñana y Marcer[.]//₇₂₋₇₃

Notas de terras pusaïdas per jo[,] Juan Batista Sariñana[.]

Añ 1851

Lo dit añ 51 jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[,] baij assansà el ort del Estañ[,] territori de Guanter[,] pagan-na 10 pasetas 22 quartus cada añ[.] Lo añ 54 me desfé de la mitat del ort y ara pagu 5 pasetas 11 quartus cada añ[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] de hedat 32 añs[.]

Añ 53

Lo dit añ 53 lo meu para[,] Llurens Sariñana[,] cambiàran un tros de viña 5 vessanas ab 3 de Capderrà y hera de Baldiri Restell[.]

Añ 56

Lo dit añ 56 els meus jermans junt ab ma mara me dunàran la mitad de la cassa y la viña de Capderràs[:] 3 vesanas y 3 que n'i té ma mullé[.]

Añ 61

Lo dit añ 61 assenso la pessa anumenada el Mas-de-l'Astela 5 vesanas pagan un quità de rims y 2 passetas per vessana[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]//₇₄

Añ 1864

Lo dit añ 64 compré 2 vesanas de terra a-la Roca[,] que hera de Rafael Pacareu[,] el preu de 40 durus la vessana[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[.]

Añ 77

Lo dit añ 77 me pusse en pussació de las pessas de mon difunt para[.] Ditas pessas[,] la mitad de la cassa y Buqué y el ort que ma mara me lo deixà ab testament y com consta ab judici[.]

Añ 1885

Lo dit añ 85 als primés febrer mos partíram los béns de mon difunt pare[,] Llurens Sariñana[,] y me à tocat 2 vessanas en Garvet y la mitad de la Roca, y la mitad de la casa y el ort del Port és per al dot de la mare que me deixà[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de hedat 66 anys[.]

Lo dit añ 85 he plantat 5 cens mallols maricans al preu de 10 rals al cent y los he plantats a Capderràs y al ort del Estañ y part a-la Roca Sulana[.] Cualitats de mallols[:] 400 raparias y 100 jaqués[.] Entra Cabderràs y el hort me'n àn biscut 124 y la Roca Sulana 11[.] Total 135[.]//₇₅

Lo añ 1840 sambré los surus de la Roca y lo añ 1880 al meu jermà Jusep[,] cum hera apuderat de la dita pesa[,] los arrabàsà als del cim[.]

Lo añ 1886 jo[,] Juan B(aptis)ta Sariñana[,] he sembrat los amatllés del Mas-de-l'Astela y los de la Roca Baga, y l'añ 89 los resambré[.]

Lo añ 1886 he plantat 2.100 mallols americans entra Cabderràs[,] als hors[,] la Roca Sulana y a Capderràs \8 o 10 cens/ mallols[.] Al mes de mars he empaltat y me'n àn biscut 4[.]

Añ 1887

Lo dit 87 he plantat a cap a 4.000 mallols americans[.] Me àn custat a cap a 10 durus y hem empaltat[.] A Capderràs n'i abem fets cap 160 y a-la Roca Sulana[,] 55 que fan 215[,] y me'n àn biscut cab a 100 y de mallols no guaira-més de-la mitat[.]

Añ 1888

Lo dit añ 88[,] tersé añ de plantà americans y los he plantat dels meus farà 400[.] Lo dit añ segon de empaltà[:] entra la Roca Sulana y Capderràs[,] 734[:] la Roca[,] 42 y als altras a Capderràs[.] Total són 800[.]//₇₆

Añ 1888

Lo dit añ 88 en Llansà se àn empaltat mols mils mallols y és a quint añ de empaltà[.] Jo[,] J(o)an B(aptis)ta S(erinya)na[,] segon añ de empaltà y entra la Roca Sulana y Capderràs[,] passats de 800[.]

Añ 1889

Lo dit añ 89[,] cuart añ de plantà americans y he plantat molts de brabats[.] La Roca Sulana plantà y replantà[,] la Baga plantà y replantà[,] Capderràs replantà[,] al Mas-de-l'Astela replantà y part plantà[.] Lo dit añ[,] terser de empaltà a Capderàs y a-la Roca Sulana y primer añ al Mas-de-l'Astela y la Roca Baga[.]

Añ 1890

Lo dit añ 90[,] quint añ de plantà y de replantà[,] tots brabats, y cuart añ de empaltà a Capderàs y a-la Roca Sulana, y segon añ de empaltà al Mas-de-l'Astela, y la Roca Baga[.] Aquest añ se àn mort mols mallols y ampaltadas y asta als peus a causa de la sacada que fou grosa y molts llagustín que fóran molt de mal[.] Ara se pasará la pàgina 79[.]//₇₇

Notas de escrituras pagadas y de actas escrituras tretas per jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[.]

Lo añ 1845 un testament del meu sogra Juan Marcer[,] 13 pasetas[.]

Lo añ 1846 un acte de permuta de las cassas[,] preu 6 durus[.]

Lo añ 1850 una àpuga en favor de jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] preu 6 pasetas[.]

Lo añ 1851 una àpuga en favor de jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] preu 7 pasetas[.]

Lo añ 1856 una concòrdia entra jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] y los meus jermans[,] preu 8 pasetas[.]

Lo añ 1876 un acta de \la/ pessa Sulana de la Roca[,] preu 43 pasetas[.]

Lo añ 1877 una còpia de un judici entra jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] y meus jermans[,] preu 9 p(esetes) 2 rals[.]

Lo añ 1878 el testament de ma mara[,] Anna Sariña ho Mallol y Palou[,] preu 24 pasetas[.]//₇₈

Lo añ 1881 lo acta del ort del Port[,] preu quatre durus[.]

Lo añ 1881 lo acta de la casa[,] p\r/eu 14 pasetas[.]

Lo dit añ 81 lo acta de establiment del Mas-de-l'Astela[,] 14 durus[.] Aquestus actes juns ab los del \ort del/ Port anàran ab la causa a Madrit, y era la causa del meu fill Jayma quinto[.]

Lo añ 1883 una àpuga del dot de ma cuñada Sarafina Marcer en favor de jo[,] Juan B(aptis)ta Sariñana[,] preu 3 durus[.]

Lo añ 1885 una còpia de la escriptura de la repartició dels béns de mon difunt para[,] 18 pasetas[.]//₇₉

Lo añ 1891[,] sisè añ de plantà americans a Capderràs y la Sulana Roca y la Baga y Mas-de-l'Astela[.] No'n he tinguts per plantà ni raplantà[.] Quin añ de empeltà a Capderàs y Sulana de la Roca y tersé añ de empeltà la Baga y Mas-de-l'Astela[:] a Capderràs[,] pasat de 1.500; a-la Roca Sulana[,] pasat de 400; al Mas-de-l'Astela[,] 140; a-la Roca Baga[,] 50[.] Los èm fets jo y ma mullé[,] jo de edad 72 anys y ma mellé[,] 71[.] Juan Bautista Sariñana[,] edad 72 anys[,] al quint añ de empaltà a Capderàs he cullit 10 cargassos de rims[.]

Lo añ 92[,] setè añ de replantà americans, y he replantat 130 empels y he replantà 40 brevats del país y he fet 15 murgons[.] Lo dit añ 92[,] sisè añ de empaltà Capderàs y la Roca Sulana[.]

quin añ de empaltà Mas-de-l'Astela y Roca Baga[.] Als de Capderàs cum als demás añs y als de Roca Sulana y Baga y als del Mas-de-l'Astela de cada cent no'n àn surtit deu y tots als que se àn fet del mars allà se àn esgorrat[.] Al sisè añ de empaltà a Capderràs y he cullit 20 cargas de rims y la Roca Sulana[.] 10 arrobas[.]

Lo añ 93[.] satè añ de empaltà Capderràs y la Roca Sulana[.] Al Mas-de-l'Astela lo he deyxat dit añ de molta sacada que las fruitas[.] plenas de cucs[.]//₈₀₋₈₁

Nota de llítimas⁴⁴ pagadas per mans pròpias de jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 1846 al 5 de abril jo[.] Juan Batista Sariñana[.] pagu a ma sogra[.] Culoma Ballmajó, el dot[.] que és la suma de 150 lliuras[.]

Lo añ 1854 a 25 de janer jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] pagu a ma cuñada Sarafina Marcer el dot[.] que és la suma de 60 lliuras[.]

Lo añ 1872 a 2 desiembr jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] pagu a ma cuñada Sarafina Marcer una porció del dot del creix⁴⁵ de ma sogra[.] que és la suma de 45 lliuras[.]

Lo añ 1877 als 27 disiembra jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] pagu a ma jermana Maria Sariñana el dot de 25 lliuras que li deixà ma mara[.] Anna Mallol[.] ab testament y después 65 lliuras cumprà la part que li tocaba dels béns de mon difunt para[.] Llurens Sariñana[.] que fan la suma de 90 lliuras[.] Jo[.] Juan B(aptista) Sariñana[.] edat 60[.]

Lo añ 1885 al primés febrer mos partíram los béns de difunt para[.] Llurens Sariñana[.]//₈₂₋₈₅

Nota de mobles cumprat per mans de jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 1873 una taula pastera[.] 18 passetas[.]

Lo añ 1876 dos parells de samals[.] 18 passetas[.]

⁴⁴ *Legítimes*

⁴⁵ *Escreix*

Lo añ 1876 una bota de cuatro[,] 4 durus y un caratell de carga[,] 13 passetas[,] Jo[,] Juan B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 1877 un parell de samals[,] 9 passetas y un carratell de bot[,] 8 passetas y un carratell[,] un duru de dos mallals[,] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] de edat 58 añs[.]

Lo añ 1878 un parell de samals[,] 9 passetas[.]

Lo añ 1879 un parell de samals[,] 8 passetas[.]

Lo añ 1881 un parell de samals cescladas de ferru[,] 10 passetas[.]

Lo añ 1883 una tremuja de pusà a-las botas[,] 8 {p}[.]

Lo añ 1887 una bota bella de 18 bots[,] 23 passetas[.]//₈₆

Lo añ 1901 un parell de camals y una bota de carga[,] 20 pacetas[,] J(oan) S(erinyana)[.]//₈₇₋₈₉

Nota de hobras fetas en ma cassa[,] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana) y M(allol)[.]

Lo añ 1876 dos ambans per dos cuartos[,] la xemineya[,] 3 jornals y mitj de mestra de cassas[,] tot_al puja 6 durus[,] Jo[,] Juan B(aptista) Sariñana[,] de edat 57 a(nys)[.]

Lo añ 1880 el forn y un ermari cantuné[,] tot_al puja 14 durus[,] Juan Bautista Sariñana[,] hedad 61 añs[.]

L'añ 1882 al octubre de obras la mitat de la porta y enrejulà la cuina[,] tot_al són 6 durus[,] Juan Bautistas Sariñana[,] hedat 64 añs[.]

Lo añ 1883 las hobras lo meu quartu[,] fugons y taulat custà 9 durus[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] hedat 65 añs[.]

Lo añ 1884 de rafé la barraca de Capderràs me custà 18 durus[,] Juan Bautista Sariñana[,] de hedat 66 añs[.]

Lo añ 1887 una bota de 18 bella[,] 23 pasetas[.]

Lo añ 1897 de rebatra al dins de la cassa y alguna llexa à custat 8 durus 3 passetas 1 ral[,] Juan Batista Sariñana[,] edad 78 añs[.]//₉₀₋₉₃

Notas dels rims y olibas cullit en mebas propietats y terras arrendadas y el baló de ells[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de edat 27 anys[.]

Lo añ 1846 als rims cullits a Capderràs[:] 9 cargas a 12 passetas la carga[,] la cantitat puja 21 duru 3 pissetas[.]

Lo añ 47 la pedra se hu ba purtà tot[.]

Lo añ 48 los rims cullits a Capderràs[:] 5 cargas al preu de 7 passetas la carga[,] puja 7 durus[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 49 los rims cullits a Capderràs[:] 12 cargas a 5 passetas la carga[,] puja 12 durus 4 passetas[.]

Lo añ 50 los rims cullits a Capderràs[:] 9 cargas a 11 passetas la carga[,] puja 19 durus 3 p(essetes)[.]

Lo añ 51 los rims cullits a Capderràs[:] 15 cargas a 11 passetas la carga[,] puja 34 durus 2 rals[.]

Lo añ 52 cullits a Capderràs[:] 5 cargas a 10 passetas la carga[,] puja 50 passetas[.] J(o)[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]//₉₄

Lo añ 1853 els rims de Capderràs n'i he cullits 9 robas que àn pujat 12 passetas 3 rals[.] <El mal> el mal blanch se hu à menjat tot[.] Jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 54 y 55 y 56 y 57 y 58 y 59 y 60 res no y cullit[.] Después hu baix arrabasà y baix púsar-u al ampla y hu baix sembrà 4 o 5 anys de blat y ordi y cullia poca cossa[.] A-la pessa de \ma/ mara de Garbet y cullit de \rims de/ ma part me àn balgut 16 durus[,] 10 rals[,] 18 quartus[.] Las olibas[:] 15 samals[,] 6 mallals de oli[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de hedat 41[.]

Lo añ 61 y 62 y 63 ha Capderràs no y he cullit res[.] En la viña de Garvet de ma mara els rims me àn balgut 29 durus una passeta y las olivas 25 samals 20 mallals de oli me àn balgut 42 durus[.] Lo dit añ 63 al olivar de Guanter 10 mallals de oli de ma part[.] Jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Lo añ 64 a Capderràs he cullit una carga de rims que me ha balgut 16 pas//₉₅setas[.] Lo añ 62 ho comansé de plantà y lo añ 61 hu comansé de llaurà que mai no hu agué llaurat y lo añ 64 me deixé de llaurà[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.]

Lo añ 65 he cullit a Capderràs 2 cargas de rims que me àn balgut 7 durus[.] Jo[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] de edat 46 anys[.]

Lo añ 66 ha Capderràs els rims de àn sigut bermells que no me àn balgut cap quartu[.]

Lo añ 67[,] dos cargas de rims que me àn balgut 28 passetas y lo añ 68 una carga[.]

Lo añ 69 els rims de Capderràs[:] 4 cargas a 17 passetas la carga que me àn balgut 14 durus 2 rals[.] Els rims del Mas-de-l'Astela[:] 6 cargas a 16 passetas la carga[,] que à pujat 9 durus una passeta[.]

Lo añ 70 els rims de Capderràs[:] 6 cargas el preu de 11 passetas la carga que me àn balgut 14 durus[.] Lo dit añ els rims del Mas-de-l'Astela[:] 9 cargas que me àn balgut 24 durus[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[.]//₉₆

Lo añ 1871 els rims de Capderràs[:] 16 cargas pasat a 14 passetas la carga que me àn balgut 44 durus[.] Als rims del Mas-de-l'Astela[:] 6 cargas el preu de 12 passetas la carga àn balgut[,] pagat lo amo[,] 10 durus[,] que tot puja 54 durus[.]

Lo añ 72 els rims de Capderràs[:] 7 cargas el preu de 16 passetas 2 rals la carga que ha pujat 25 durus 4 passetas y 2 cargas per mi[.] Lo dit añ el rims del Mas-de-l'Astela[:] 10 cargas a 17 y a 18 passeta[,] pagat lo amu[,] me ha balgut 30 durus 4 passet[.] Tot_al à pujat 56 durus 4 passetas[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] de edat 53 àns[.]

Lo añ 73 els rims de Capderràs[:] 18 cargas 16 cargas al preu de 18 passetas que me àn balgut 56 durus y 2 cargas per mi[.] Lo dit añ els rim del Mas-de-l'Astela[:] 18 cargas a 17 passetas 2 rals que[,] pagat lo amo[,] me han balgut 50 durus 10 rals y dos cargas de rims[.] Dit añ els rims de la Roca[:] 2 cargas al preu de 18 passetas me àn balgut 7 durus <que> //₉₇ que tot_al me ha bolgut 114 durus y 4 cargas de rims per mi[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[.]

Lo añ 74 els rim de Capderràs la \pedra/ se'n hu ba du tot que hu pelà tot, y lo endemà de San Miquel las cabras y entràran y se'n fóran 18 durus de estima[.] Lo dit añ els rims del Mas-de-l'Astela[:] 14 cargas el preu de 16 passetas[.] Pegat lo amo[,] me han quedat 42 durus 3 passetas[.] Lo dit añ los rims de la Roca[:] 2 cargas que me'n he fet bi[.]

Lo añ 75 els rims de Capderràs[:] 11 cargas a 13 passetas[.] Lo dit añ els rims del Mas-de-l'Astela[:] 16 cargas a 13 passetas[.] Lo dit añ els rims de la Roca[:] 2 cargas a 13 passetas[.] Tot_al me àn balgut 72 durus y me àn qudat 5 cargas[.]

Lo añ 76 els rims de Capderràs[:] 40 cargas a 3 durus la carga que àn balgut 115 durus y àn subrat 2 cargas de rims[.] La Roca de Sulana[,] 2 cargas[:] la Roca Baga[:] 11 cargas[.] N'è pegada 5 a'n Muntiel[.] El Mas-de-l'Astela[:] 8 cargas[.] Me'n he banuts 5 de burru[.] Tot_al me àn balgut 132 durus y me he fet bi per beure[.]//₉₈

Añ 1877

Lo dit añ 77 els rims de Capderràs[:] 16 cargas al preu de 20 passetas la carga que són 62 durus y me'n quédan per mi 3 custals[.] Els rim de la Roca Sulana[:] 3 cargas[,] 2 banudas[,] 8 durus[.] Els rims de la Roca Baga[:] 6 cargas[,] 3 lo amu[.] Els rims del Mas-de-l'Astela[:] 20 cargas banudas a 19 passetas[.] Entra lo amu y las que me he quedats per mi[,] tret això me àn balgut 38 durus y algunas 12 cargas que m'é fet bi y tot_al són 120 durus 3 passetas[.] Jo[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.]

Añ 78

Lo dit añ 78 els rims de Capderràs[:] 23 cargas[,] 20 banudas a 21 passetas la carga[,] que són 84 durus[.] Els rims del Mas-de-l'Astela[:] 15 cargas[,] 10 banudas al preu de 21 passeta la carga[,] que són 42 durus[.] La Roca Sulana[:] 2 cargas[,] 1 banuda el preu 4 durus[.] La Roca Baga[:] 9 cargas[,] 4 per lo amu y las altres per mi algunas 12 cargas[.] Tot_al el las suma de 130 durus[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de edats 59 anys[.]//₉₉

Añ 79

Lo dit añ 79 el rims de Capderràs són 34 cargas[,] 24 banudas a 5 durus la carga[,] que són 120 durus[.] Els rims del Mas-de-l'Astela[,] pagat lo amu[,] 9 cargas que banuts a 22 passetas 2 rals la carga són 40 durus[.] Els rims de la Roca Baga[,] pagat lo amu[,] 4 cargas[,] una de banuda à balgut 4 durus[.] La Roca Sulana[:] 2 cargas[.] Entra tot són 49 cargas[:] pagats los mals[,] 15 cargas[.] Me-n'he fet bi y 34 banudas que àn balgut 164 durus[.]

Añ 80

Lo dit añ 80 los rims de Capderràs són 23 cargas[,] 10 banudas a 32 passetas la carga[,] àn balgut 62 durus[.] Els rims de la Roca Sulana[:] 2 cargots[.] La Roca Baga[:] 6 cargas[,] 3 banudas[.] Els

rims del Mas-de-l'Astela són 15 cargas[,] 13 banudas entra la Roca Sulana y Baga 18 y 1 quintà àn balgut 119 durus[,] aquestus banuts a 6 durus y mitj la carga[.] Las cargas banudas són 28 poc més y las altres me n'è fet vi[.] Tot_al me àn balgut 180 durus[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de edat 61 anys[.]//₁₀₀

Añ 1881

Lo dit añ 81 los rims de la Roca[:] 4 cargas so és pasat de 2 cargas \banudas a 6 durus la carga són/ 13 du(rus) 4 r(als)[.] Los rims de Capderràs[:] 28 cargas[,] 27 banudas a 32 pasetas la carga[,] que àn balgut 169 durus[.] Los rims del Mas-de-l'Astela[:] 13 cargas[,] 2 banudas a 32 pasetas la carga àn balgu 12 durus 10 rals[.] Tot_al los rims són 45 cargas, banudas 31, tot_al fan la suma 194 durus 3 pasetas 2 rals[.]

Añ 82

Lo dit añ 82 los rims de Capderràs són 26 cargas 2 quintàs las 25 y 2 quintàs banuts a 6 durus a Culera àn balgut 154 durus 10 rals[.] Los rim de la Roca[:] 2 cargas[.] Los rims del Mas-de-l'Astela són 14 cargas[,] 3 banudas a 27 pasetas la carga són 16 durus una paseta[.] Tot_al àn balgut 170 durus 3 pasetas[.] 12 cargas me'n he fet bi per mi y banut 8 bots de vi a 22 pasetas[.] Tot_al són 35 durus una paseta[.] Entra el rims y vi suma 205 durus 4 pasetas[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de hedat 64 anys[.]//₁₀₁

Añ 83

Lo dit añ 83 los rims de Capderràs[:] 29 cargas[,] las 26 y 2 quintàs banudas a 31 pasetas la carga[,] àn balgut 165 durus una paseta 2 rals[.] Los rims de la Roca[:] una carga sis arrobas[.] La neu m'u ba matà[.] Los rims del Mas-de-l'Astela[:] 5 cargas 6 arrobas[.] La neu m'u-ba matà[.]

Añ 84

Lo dit añ 84 los rims de Capderràs[:] 33 cargas[,] las 22 banudas part a 5 durus[,] altres a 24 pasetas[,] que àn balgut 108 du{rus} y las 11 me he fet vi[.] Los rims de la Roca[:] 6 cargas[,] las 4 banudas a 5 durus[,] àn balgut 20 durus[.] Los rim del Mas-de-l'Astela[:] 12 cargas[,] las 6 banudas a 5 durus àn balgut 30 durus[.] Tot_al àn balgut 158[.] Tot_al los rims són 51 cargas[,] banudas 32[,] las 19 entra vi per mi y la tasca[.] Lo

dit añ 84 al Mas-de-l'Astela à quedat de tres-pars dos mort de la filuxer\ a/ y Capderràs la tercera par y la Roca Sulana un gran tros[.] Lo añ 1885 he plantat a Capderràs 400 maricanus entr al hort del Estañ y la Roca Sulana 100 y de est //₁₀₂ 400 reparias y 100 chaqués[.] Juan B(aptis)t(a) Sariñana[.] de hedat 66 añs[.]

Lo añ 1884 al holiberal de Buqué he cullit 16 samals olivas[.] Las he desfetas l'añ 85 y he tret mix oli y el oli no té cap preu[.] a 7 pasetas[.]

Lo añ 85 als rim de Capderràs[:] 14 cargas[.] la 12 banudas a 9 durus la carga[.] La Roca Sulana[:] una carga 9 durus[.] Tot_ al són 117[.] La Roca ~~Sulana~~ Baga[:] 9 robas[:] al Mas-de-l'Astela[:] 6 robas[.]

Lo añ 1886 he plantat 2.100 maricanos entra Capderrà[:] al hors tot dos y dos Rocas[.]

Lo añ 86 las olivas de Garvet[:] 8 samals oliva[.] 6 mallals de oli[.] Als rims de Capderràs[:] 19 cargas passadas[.] 17 y mitcha banudas y una y mitcha bers[.] Las 8 banudas a 8 durus y las 9 y mitcha banudas a 7 durus 10 rals que àn balgut 03 130 durus[.]

Añ 1887 he plantat 4.000 mallols[:] me àn cos\tat/ cap 10 dirus[.]//₁₀₃

Añ 1887[.] Lo dit añ las olibas de Garvet[:] 5 samals 4 mallals pasats[.] Lo dit añ als rims de Capderràs[:] 7 cargas banudas part a 31 paseta y l'altra a 7 durus[.] Total són 46 durus 3 rals[.]

Añ 1888[.] Las olivas de Garbet[:] 7 samals 5 mallals pasats de oli[.] Lo dit añ los rims de Capderàs[:] 6 cargas[.] poc més[.] banuts a 7 durus la carga[.] que àn balgut 44 durus 6 rals[.]

Añ 1889[.] Las olivas de Garbet purtat a cassa un mallal y mig de oli[.] Als rims de Capderràs[:] 9 cargas bons y dolens[.] als banuts a 32 pasetas[.] Àn pujat 52 durus 6 pasetas ho 53 d(uros) 1 p(esseta)[.]

Añ 1890[.] Las olivas de Garvet[:] 8 samals 6 mallals de oli pasats[.] A-la vora de 7 mallals éran nadas del 89[.] Als rims de Capderrà[:] 5 cargas 7 arrobas bons banuts a 28 p{a}setas àn balgut 31 duru 10 rals[.] Aqust añ de molta sacada[:] en lo estiu 4 mesus cens plou{re} y de molts llegustins que fóran molt de mal[.]

Añ 91[.] Las olivas de Garvet[:] mixa samal 4 cuartàs de oli[.] Añ 91 he plantat 26 ballanés a-la Roca Baga[.]//₁₀₄

Añ 1891[.] Als rims de Capde\r{r}às[:] 10 cargas las 9 y 7 robas banudas a 24 pasetas la carga[.] àn valgut 45 durus 4 pasetas 30

cèntims[.] Als de la Roca Sulana[.] un quintà[.] Mas-de-l'Astela[.] un sistell[.]

Añ 92[.] Als rims de Capderràs[.] 20 cargas[.] las 16 y un quintà banudas a 19 passetas àn balgut 63 durus[.] las restantas bermells me'n he fet bi[.] A-la Roca Sulana[.] deu robas poc sà poc llà[.] També ne he fet vi[.] Las olivas de Garbet[.] 8 samals[.] 7 mallals y 4 cuar[.]

Añ 93[.] Als rims de Capderràs[.] 15 cargas[.] las 13 y un quintà banudas a 13 passetas àn balgut 36 durus 4 passetas[.] Las restantas me'n he fet bi[.] A-la Roca Sulana[.] com lo añ abans[.] també me'n he fet bi[.] Las olibas de Garbet[.] cap res[.] Aquest añ he deixat al Mas-de-l'Astela[.] Juan B(aptista) Sariñana[.] de edad 75 años[.]

Añ 94[.] Als rims de Capderràs[.] 11 cargas[.] las 9 banudas a 16 pasetas àn balgut 29 durus y alguna passeta[.] A-la Roca[.] una carga patita[.] Las olivas de Garbet[.] cap[.] Aquest añ èm arrendad un olibà a tersus[.] J(oa)n B(aptista) S(erinyan)a[.] edad 76 años[.]

Añ 95[.] Las olibas del Paradet[.] 3 diadas 51 samals[.] Me àn tucat 23 mallals de oli per mi y las olivas del añ 94 las primeras al oli a 10 pasetas y al maitg a 9 menus hu[.]//₁₀₅

Añ 95[.] Als rims de Capderàs són 17 cargas[.] 13 y micha de banudas a 15 passetas que són 40 durus 10 rals[.] La Roca Sulana[.] una carga y micha[.]

Añ 96[.] Las olivas del Paradet[.] 3 diadas 10 samals[.] Me àn tucat 24 mallals de oli per mi y el oli a 7 p(essete)s 2 r(al)s[.] Las olivas del 95 aquest añ no ay-à res[.] Als rims de Capderràs són 16 cargas[.] las 10 y 6 robas banudas a 17 pasetas la carga que són 35 durus 3 passetas[.]

A<a>ñ 97[.] Las olivas del Paradet[.] res[.] 3 samals[.] Me àn tucat 11 quartàs de oli y 2 pasetas de las piñulada[.] Als rims de Capderàs[.] 10 bons[.] un custal de bers[.] Las 8 ban a 4 durus[.] que àn balgut 32 durus 4 paset[.] Juan Bautista Sañana[.] de edat 79 años[.]

Añ 98[.] Las olibas del Paradet[.] 11 pramsadas[.] me àn tucat entra primé y \ara/ 8 mallals de oli[.] Als rims de Capderrà[.] 11 cargas a 26 passetas 2 rals[.] Las 8 banudas són 41 duru 4 pasetas 45 cèntims[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 80 años[.]

Añ 99[.] Las olibas del Paradet[.] 4 diadas a 11 mallals per diada[.] Als rims de Capderràs[.] 22 cargas[.] La Ra[.] 3 cargas[.]//₁₀₆

Lo añ 1899 als rims de Capderràs[:] cap a 25 cargas poc més ho menus[,] 21 banudas al preu de 17 pasetas carga àn balgut 64 durus 4 paseta[.] Ju(an) B(aptis)ta Sa(riña)n(a)[,] de edad 80 añs[.]

Lo añ 1<0>900 als rims de Capderràs[,] cap a 29 cargas[,] poc més[,] Las 23 al preu de 15 pasetas que àn bolgut 68 durus poc més o menos[.] De l'altras restan mos èm fet vi y de la Roca[:] cuatra cargas de burro que en feia 63 tres de macho[.] Ju(an) B(aptis)t(a) Sariñana[,] de edad 81 añs[.]

Lo añ 1901 als rims de Capderràs[:] 28 cargas[.]

Lo añ 1902 als rims de Capderàs[:] 16 cargas[.]

Lo-añ 1903 als rims de Capderàs[:] 29 cargas[,] 26 banudas a 24 pacetas que àn balgut[.]///₁₀₇₋₁₁₁

Pàginas de matrimonis de jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[,] de hedat 25 añs[.]

Añ 1817

Lo dit añ 17 celebrà matrimoni Llurens Sariñana y Font ab Anna Mallol y Palou[.] Lo dit Llurens y Anna tinguéran buit famílias[:] tres miñons y sinch miñonas[.]

Añ 1843

Lo dit añ 43 celebrà matrimoni jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol ab Rosa Marcer y Ballmajó⁴⁶[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 25 añs[,] fill primé de Llurens Sariñana y de Anna Mallol[,] y la dita Rosa Marcer[,] filla y primera de Juan Marcer[,] difu{n}[,] y de Culoma Ballmajó[.] Jo[,] la dita Rosa Marcer[,] de hedat 22 añs[.]///₁₁₂

Añ 1865

Lo dit añ 65 prengué estat de matrimoni ma filla Culoma Sariñana y Marcer[,] de hedat 21 añ, ab Esteba Sabrià y Pallisé[,] afillat a Girona[.]⁴⁷

⁴⁶ En una acta del jutjat de pau el segon cognom de la seva dona és *Grau* i no *Vallmajó*. Un dels dos cognoms deu ser nom de família o nom de la casa pairal de la mare, arrossegat com a malnom.

⁴⁷ Esteve Cebrià exercia d'infermer a Llançà, segons acredita un protocol del notari Juan Majuelo (Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Notaria de Llançà. *Protocolo de los instrumentos públicos* del notari Joan Majuelo de l'any 1878, núm. 3).

Añ † 1872

Lo di añ 72 se cassà ma mara viuda[,] Anna Mallol y Palou[,] viuda de mon para[,] Llurens Sariñana[.] Ma mara de hedat 73 años y se cassà ab an Marianu Vidal[,] àlias Minget[,] de 68 años[.]

Añ 1875

Lo dit añ 75 al mes de juñ se cassà ma filla Sarafina Sariñana y Marcer[,] de hedat 25 años[.] Se cassà ab Bernat Barbassà[,] de hedat 22 años[,] francès de 100 oras llun, del departamén de Tarbas[,] Parineus Als[,] del poble de San Ramon[.]⁴⁸

Añ 1893

Lo dit añ 93 prengué estat de matrimoni Jauma Sariñana y Mar\c/er ab Francisca Granullés y Gubert[.] Lo dit Jaume de hedat 32 años, fill de Juan Babtista Sariñana y de Rosa Marcer[.] La F\r/ancisca de hedat 25 años[,] filla de \Rafel/ Granullés[,] di//₁₁₅funt[,] y de Carment Gubert viuda[.]

Añ 1917

Prengé estat de <matri>matrimoni Rosa Serinanya y Granollés a la edad de 18 años[.] Diego Laporta y Balló⁴⁹[,] edad 27 años[,] fill de la Junquera[,] abitante en Port-Bou[.] La dita Rosa[,] filla de Jaume Sariñana y Marcé y de Francisca Granollés y Gubert[.]

Añ 1920

Prengé estat de matrimoni Carma Serinanya Granollés a la adad de 25 años, ad Miquel Heras y Curtada[,] fill de Llansà[.]//₁₁₆₋₁₁₉

⁴⁸ Es tracta de Saint-Arroman, poble del departament d'Hautes Pyrénées, al sud-oest de Tarbes. El 1875, Bernat Barbassà va provar d'obrir un establiment de vins i aiguardents al carrer de la Selva número 2, tot i que sembla que el negoci no va prosperar, ja que els anys següents ja no figura al padró de l'impost industrial. Sí que consta que Serafina Serinyana va regentar un cafè a la vila, i que el seu pare la va ajudar amb importants sumes de diners (dues-centes cinquanta pessetes, en concepte dels drets legitimaris).

⁴⁹ Un germà d'aquest, Francesc Laporta i Balló, també resident a Portbou, figura com a membre de les lògies maçòniques *Luz de Figueras* i *Progreso Portbouense* (Clara 1988:151).

Pàginas de batismas de jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[,] y escrita per mis mans pròpias[.]

Añ 1818

Lo dit añ 18 lo dia 15 de diciembre nasqué jo[,] Juan Babtista Sariñana y Mallol[,] fill de Llurens Sariñana y Font y de Anna Mallol y Palou y padrins Juan Sariñana y Paula Palou[.]

Añ 1844

Lo dit añ 44 lo dia 20 de maig a-las 6 del matí nasqué Culoma Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó y padrins Llurens Sariñana y Culoma Ballmajó[.]//₁₂₀

Añ † 1847

Lo dit añ 47 lo dia 27 de janer a-las 3 del motí nasqué Paula Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó y padrins Jusep Sariñana y Picó y Anna Mallol y Palou[.]

Añ 1849

Lo dit añ 49 lo dia 18 de desembra a-las 3 del mat nasqué Sarafina Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó y padrins Llurens Sariñana y Mallo y Sarafina Marcer y Ballmajó[.]

Añ † 1852

Lo dit añ 52 lo dia 15 de satembra a-las 6 del matí nasqué Rosa Sariñana y Marer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marer y Ballmajó y padrins Jusep Sariñana y Mallol y Rosa Sariñana y Mallol[.] Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedat 34 anys[.]//₁₂₁

Añ 1861

Lo dit añ 61 lo dia 6 de juliol entra set y buit del bespra naqué Jauma Sariñana[,] fill de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó y padrins Jaume Marcer y Huyé y Culoma Sariñana y Marcer[.]

Añ † 1863

Lo dit añ 65 lo dia 5 de abril a-las 6 del matí nasqué Anna

Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Ros Marcer y Ballmajó y padrins Sarafina Sariñana y Marcer fou padrina y padrí[.]

†

Lo añ 1876 al mes de mars nasqué/ Culoma Barbasà y Sariñana[,] filla de Barnat Barbasà y de Sarafina Sariñana y padrins Esteba Sabrià y Culoma Sariñana[.]

Lo añ 1877 murí la dita Culoma Barbassà y Sariña[.] Lo añ 1877 als 17 de octubre fou batejada Culoma Barbasà y Sariñana[,] filla de Barnat Barbasà y de Sarafina Sariñana y padrins Juan Batista Sariñana y Culoma Sariñana[.]//₁₂₂

Lo añ 1879 als 20 de satembra fou batejat Juan Batista Barbasà⁵⁰[.] fill de Barnat Barbasà y de Sarafina Sariñana y padrins Juan Batista Sariñana y Rosa Marcer[.]

Lo añ 1881 al satembra fou batejat en Bañuls Ernestu Barbasà[,] full de Barnat Barbasà y de Sarafina Sariñana y als padrins no'ls cunech[.]

Lo añ 1883 als 21 nubembra fou batejada Rosa Barbasà[,] filla de Barnat Barbasà y de Safina Sariñana y padrins <J>Esteba Sabrià y Rosa Marcer[.] † Murí a Fransa[.]

Añ 1893

Lo dit añ 93 nasqué als 6 de octubre y fou batejada als 11 Carma Sariñana y Granullés[,] filla de Jaume Serinyana y Marcer y de Francisca Granullés y Gubert y padrins Juan Bautista Sariñana y Mallol y Carmen Gubert y Balló[.]//₁₂₃

Añ 1897 †

Lo dit añ 97 nasqué als 11 abril y fou batejada als 18 Rosa Sariñana y Granullés[,] filla de Jauma Sariñana y Marcer, y de Francisca Granullés y Gubert y padrins Simon Granullés y Gubert y padrina Culoma Sariñana y Marcer per Rosa Marcer sa mara[.] Jo[,] Juan Babtist Sariñana[,] de hedat 78 anys †[.]

⁵⁰ Joan Baptista Barbassà i Serinyana va marxar de jove a França. Als 20 anys residia a la ciutat occitana de Llemotges, des d'on adreça una carta (Arxiu Municipal de Llança, correspondència 1900) en francès a l'alcalde de Llança en què li comunica la pèrdua del certificat de naixement i li demana que n'hi faci arribar una còpia.

Añ 1899

Lo dit añ 99 nasqué als 11 octubre y fou batejada al 22 de dit mes Rosa Sariñana y Granullés[,] filla de Jaume Sariñana y Marcer y de Fancisca Granullés y Gubert y padrins Juan Granullés y Gubert y padrins Culoma Sariñana y Marcer[.] Jo[.] Juan Bautis Sariñana[.] de hedad 81 añs[.]

Añ 1903

Lo dit añ 3 nasqué als 29 de juñ y fou batejada al dia 12 de juliol Laureano Serriñana y Granullés y padrins Juaquín Granullés y Cristina Gariga[.] Jo[.] Jaime Serriñana dihu[¿?]/124-133

Pàginas de confirma

Lo añ 1850 fou confirmada Culoma y Sarafina Sariñana y Marcer y padrins Pera Bardaguer y Paula Pujol[.]

Lo añ 1856 fou confirmada Rosa Sariñana y Marcer y padrins Pera Tulsanas y Tuneta Dalfau[.]

Lo añ 1864 fou confirmat Jauma Sariñana y Marcer y padrins Juan Déu y Pujol y Dolores Mar{..}[.]

Lo añ 1895 als 6 nubembra fou confirmada Carma Sariñana y Granullés, y padrins Francisco Ballesta y doña Maria Ba\daguer de Clabé[.]

Lo añ 1897 als 10 octubra fou confirmada Rosa Sariñana y Granullés y padrins Juan Maguelo⁵¹ y doña Maria Bardeguer[.] Juan Bautis Sariñana[.] de hedat 79 añs[.]//134-135

⁵¹ Juan Majuelo Montiel era el notari de la vila, i estava domiciliat al carrer de Migdia, 9, segons consta a la matrícula de l'impost industrial (Arxiu Municipal de Llançà). Segons la informació aportada per Èrika Serna, Majuelo, amb títol de notari expedit amb data 28 de març de 1866, va ocupar la notaria de Llançà del 1866 fins al setembre de 1894, en què es va traslladar a Reus, però la mort li va arribar abans de poder fer efectiu el canvi. Tampoc no es va cobrir la plaça vacant de Llançà, per la qual cosa Majuelo va ser l'últim notari de Llançà, on havia succeït Josep Tauler, que només va ostentar el càrrec durant quatre anys.

Pàgines de murtuòrums de la família de jo[,] Juan Batista Sariñana y Mallol[.]

Añ † 1848

El dit añ 48 lo dia 28 de satembr a-la 12 de la nit el hedat de 20 messus murí Paula Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batista Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó[.]

Añ † 1855

El dit añ 55 als 18 de janer a-las 2 del matí al hedat de 68 añs murí mon para[,] Llurens Sariñana y Font[.]

Añ 1866

El dit añ 66 al dia 15 de majj a-las 2 de la tarde al hedat de 15 mesus murí Anna Sariñana y Marcer[,] filla de Juan Batist Sariñana y Mallol y de Rosa Marcer y Ballmajó[.]//¹³⁶

Lo añ 1876 als 17 de febrer Rosa Sariñana y Marcer entrà en lo huspisci de Girona sobras de un mal que patia per espai de 12 añs y hera mal de San Pau⁵² y de Girona pas en Barcelona en Sant Boy⁵³[.]

Lo añ 1877 als 3 de desembra a-las 12 de la nit murí Anna Mallol y Palou al hedat 79 añs †[.]

Lo añ 1877 al primé desembra murí Rossa Sariñana y Marcer de hedat 25 añs[,] filla de Juan Btista Sariñana y de Rosa Marcer y Ballmajó y murí en Sant Boy de Barcelona †[.]

Lo añ 1881 al mes octubre jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] fou di 2 funerals de enterro y onras per la ànima de ma mare[.]

⁵² Epilèpsia

⁵³ Rosa Serinyana devia ingressar primer a una dependència de l'Hospital de Santa Caterina expressa per a malalts mentals, atès que el Manicomi de Salt no va ser inaugurat fins al 1892. Quan va ser traslladada al Manicomi de Sant Boi de Llobregat, el 1876, aquest centre privat, poc després d'una important fallida econòmica, havia passat de ser una institució que només rebia persones amb capacitat per pagar-se l'estada i tractament, a acollir una allau de malalts pobres procedents dels serveis públics de beneficència. Això va suposar, ultra les «pèssimes condicions higièniques, d'alimentació i d'assistència, [...] un augment escandalós de les defuncions» (Jubert 2007:68). Cal pensar que fins després de 1885, any en què el centre va ser atacat per una epidèmia de còlera, no s'hi va instal·lar el clavegueram i noves canalitzacions d'aigua.

Anna Mallol[,] y de ma filla Rosa Serriñana \cual suma de 9 durus/[.]

Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de edat 63 anys[.]//₁₃₉

Lo añ 1881 als 16 de octubre jo[,] Juan Bautista Sariñana y ma mullé Rosa Marcer fóram testament en Llansà en puder de d(on) Juan Maguelo[.]

Lo añ 1889

Lo dit añ 89 als 25 de octubre murí Esteba Sabrià[,] espòs de Culoma Sariñana[,] Tenia ofici de mistaira⁵⁴ y murí a-la hedad de 45 anys[,] fill de Figueras †[.]

Añ 1897

Lo dit 97 als 26 de maitg a-las 5 de la tarda murí ma mullé Rosa Marcé y Ballmajó[,] de hedad 76 \años/ ab 53 anys de matrimoni[.]† Jo[,] Juan Batista Sariñana[,] de hedad 78 anys †[.]

Añ 1898

Lo dit añ 98 als 10 de agost al hedad de 16 mesus murí Rosa Sariñana y Granullés[,] filla de Jaume Sariñana y de Francisca Granullés †[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de hedat 79 anys[.]//₁₄₀

† Añ 1903

Lo dit añ als 20 de nubenbre a-las 4 de-la tarda murí a-la hedat de 85 añ⁵⁵ Juan Bautista Sariñana Mallol[,] fill de Llurens Sariñana y de Anna Mallol[.] Escrit per mi mateix lo añ 1900 al mes de enoro[.] Juan B(aptis)ta Sarina[,] de hedad 81 anys[.]

Añ † 1915

Jaime Serriñana Marcé à mor a l'a_dad de 53 años[.] 1 de abril de 1915[,] fill de Juan B(aptis)ta S<e>ariñana y de Rosa Marcé Ballmajó[.]⁵⁶

⁵⁴ Venedor de mistos. A GR_[32] ens parlarà que de l'«añ 1830 als 40 construíran los mistos y sarillas». Potser aquesta dada guarda relació amb l'ofici del seu gendre.

⁵⁵ Serinyana va deixar espais en blanc per als números de dia, hora i edat, completats potser pel seu fill. Encara no havia complert els 85 anys quan va morir.

⁵⁶ Després hi ha cinc esqueles més, redactades per familiars recents.

Nota dels tems

\Se acabat al ble/

Lo dit añ 1897 als 13 de juliol[,] gran desgràcias[.] En Llansà an Paulí se anà a matà y no pugué[.] Se mataba ab un roc però se mal_pusà[.] Se bentaba cops al cap[,] después cuan lo curàban al seu fill arribà y pensan-sa que la jent que y abia li abían fet \ al mal/ se \jirà/ a gabiñatadas ab las donas y an mal_pusà que aguéran de anà a mexa⁵⁷ la Riera una gabinatada al cap y la noya del sereno 3 gabinatadas y al dit noy lo pusàran pres[.] Después al para se bentà un cop de pudall al coll que se pensàban que era mort[,] lo purtàban al sementiri y bejéran que hera biu[.] Li cusíran al coll y lo potàran al ospital y lo aguéran de lligà y dos homas lo betllàban nit y dia y se tragé al cosit y al buit dias \murí/[.] Para y fill éran boits[.]⁵⁸ En dita samana sucsaíran mols casus[.] En Figueras se matà un suldat[;] en Rosas ab una barca y anab 8 homas y se'n nagàran 5[.]

Turnem al tems del añ 97[.] Al mes de juliol no à plogut mai[,] ab un calós sofogans[.] Se-à acabat al mes de agost[.] À plogut poc ab grans padragadas[.] Als seps àn fet mol pac y als présacs així que macral se pudria[,] tots plens de cucs[.] Al mes de satembra à plagut[.] Als 30 a-la nit[,] una gran tempestat de trons y llams[,] pluja y pedra que en Barcelona fou molt de mal[.] Se béyan nagat que als bum-bés coriren tota la nit y aquí plluqué[.]//¹⁴⁴

Lo di añ 97 de moltas desgràcias[,] moltas mors[.] En diferentas pars se suïcidàban[.] En Bilaguïga al octubre 2 jobes lo un matà lo altre[.]⁵⁹

Lo dit añ 97 al nubembra[,] grans plujas[.] Cumensà al dia 2 y cada dia fins al dia 13[.] Cosa horrorosa[,] no sé com explicar-

⁵⁷ *Metge?*

⁵⁸ El *Diari de Girona* del 17 de juliol de 1897 reproduëix l'aparató succés, protagonitzat per Joan Giralt Heras (àlies *Paulí?*), de seixanta anys i afectat d'una malaltia crònica, i el seu fill. El rotatiu assegura que ja va arribar moribund a l'hospital, i desmenteix el rumor segons el qual hauria quedat ferit de mort barallant-se amb el seu propi fill.

⁵⁹ Entre octubre i novembre del 1897, un veí de Vilajuïga en va matar un altre en una baralla a causa d'un deute de deu cèntims. La notícia (*El Ampurdanés*, 4-XI-1897, pàg. 3) esmenta només que la víctima era casada i que l'assassí era vidu, però amb tota seguretat es tracta dels joves referits en el text.

o[.] Dia San Estanislao de Koska a-la nit⁶⁰[.] grans crupadas de aygua[.] A-las 7 del matí la ribera trancà y de las 10 a-la una, una màniga de aygua que al pla de Llansà hera una mart de rost a rost[.] Al carrer de li Riamera y de mart abían de sa\l/bà la jent ab taulons y perdé al vi de las botas y el oli de las jerras[.]⁶¹ Ara anem a-la plana[.] lo mateix[.] Al mas Llop se-negàran tots[.] una dona y 2 criaturas[.] A Bilajuïga al mas Bidal se'n la'n purtà[.] no se'n sa\l/bàran no_més que 2[.] Al pla de Llansà no quedà cap barda[.] En Parbou se'n dugué al mas Carañana[.] Al cureu estigué tres dias y al quart anaba a peu[.] Lo dit añ 97 se acabat[.] añ molt cruel ab tot[.] Per als hors per cap-de-añ no s'i podia fer res[.] J(o)a(n) B(aptis)ta S(eri)ñ(ana)[.] hedat 79 a(nys)[.]

Añ 1898

Jo[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 79 añs[.] Lo dit añ 98 se ha cumensat ab las mateixas plujas[.] Als 13 jané la ribera

⁶⁰ Sant Estanislau de Kostka, el 13 de novembre, va caure aquell any en dissabte.

⁶¹ Laiguat va deixar la població completament negada, com es pot llegir en el *Correo de Gerona* (15/11/1897, p. 1): «En Llansá quedó en pocos momentos aquel llano convertido en un inmenso lago, siendo de muchísima consideración los daños y desperfectos causados por el temporal, habiendo quedado la mayor parte de aquellos vecinos en la más triste miseria.» Tant va ser així que l'Ajuntament va haver de decretar mesures extraordinàries amb caràcter d'urgència l'endemà mateix (Clavaguera 1986:137): «Se da cuenta de la horrorosa tormenta caída sobre la villa. Tanta agua ha caído que la situación es grave para muchas familias. Se acuerda: 1º Convocar a todos los vecinos para determinar los procedimientos en vista de la grave inundación. 2º Dirigirse al Gobierno Civil para pedir auxilio, en vista del agua caída durante siete horas de fuertes lluvias, que ha convertido el Valle en un auténtico lago. 3º Se prohíbe sacar piedra de la ribera y desviar el agua de sus terrenos con empalizadas o paredes.» El darrer acord evidència la modificació a què devien sotmetre sistemàticament la riera els propietaris quan hi havia pluges per tal de desviar el curs de l'aigua lluny de les seves terres de conreu. Pel que sembla, la zona catastròfica no es va reduir a Llançà, sinó que va afectar en menor o major mesura, tot el país. Tal com denunciaven alguns mitjans, el problema no era conjuntural, sinó de fons (*Campana de Gràcia*, 20/11/1897, p. 2): «Inundacions per tot'Espanya: arrasament de camps y d'edificis: pérduas de interessos: gent ofegada. L'Estat no gasta un céntim en repoblar los boscos y canalisar las corrents, y está clar, venen los grans ayguats que tot ho devastan después de las grans sequias que tot ho agostan. La nació está perdida, arruinada, empobrida, y en tals moments de angustia ni'ls núvols del Cel se'n compadeixen. May ab mes rahó que ara podém dir qu'en nostra infortunada nació "está plovant sobre mullat".»

trancà altre begada[.] cuarta //₁₄₅ dias y 5 nits que sempra à plagut no sols aquí[.] Als papés purtàban[.] a Girona[.] a Barcelona[.] en Balència se'n purtà moltas casas y jent[.] Al mes de mars en Llansà cumensà al dia 9 y 10 y als 11 la rivera trancà y al mars se despedí ab grans plujas[.] Al abril també grans plujas[.] Al maitg[.] gran fam[.] Al dia de Santa Creu al blat a Figueras[.] a 33 passetas la curtera[.] La farina a Llansà la més anterior a 22 passetas quintal[.] No és en España sol la fam[.] ay-à gran nubulació a Itàlia també rebulació[.] els paisans contra la tropa[.] Al mes de juñ la farina[.] a 24 pasetas[.]

Nota

Buy al cambi de moneda és al 100, 50 per 100[.] és di[.] que la moneda española <és> no balia res y de la moneda fransesa al de cam\bi/ dunàban per pase\ta/ 2 passetas españolas[.] Aquet añ 98 als 16 y 17 \de juñ/[.] un aragan de ben que se'n dugué a sentas curteras de blat y per las viñas també fou mol de mal[.] Aquest añ de al mes de juliol als sep se à pusat al seps al mildet que ay-à viñas que no se cullira res[.] Lo dit añ lo estiu[.] molt colorós y saqué[.] Al mes de agost la farina fou gran baixa de⁶²[.] Lo estiu no à plogut una gota[.] una sacada molt grosa[.] se àn mort molts seps[.] Als primés de octubre à plogut molt[.] Al nuem també tenim grosa añada de olibas però totas curcadas que no se'n treu mitx oli[.] Se ha lo añ 98 de fams y guerras y //₁₄₆

Nota dels maltems de aygua de 1897 y 98[.]

Al primer fou al nobembra del 987[.] que fou molts estragos y fóran escripcions[.] Entra el govern y las escripcions recullíran 1.200 durus que los albartíran[.] pusàran al pon de ferru de la Mare-de-Déu de Esparansa y adobàran al del Estañ[.] que hera fet del añ 92[.] y fóran moltas palancas de fusta[.] Juan Bautista Saruñana[.] de hedad 80 añs[.]

Añ 1899

Lo dit añ 98 en Llansà als morts aumentàran de 23 més que als nats[.] que del añ de la pigota[.] que hera lo añ 70[.] sempra abían guañat als bius o nats[.]

⁶² Frase incompleta.

Nota

Lo dit añ 99 als 23 de mars[,] gran desgràcia en Llansà[.] Susay que y agué <y> un dessafio[:] un tal Molin ab un tal Bacierac o Degall surtíran fora la vila y an Molin matà al Dagall[.] Li dunà 17 faridas[,] 14 grosas[,] 3 de murtals[.] Al reo ja és enpresunat[.]⁶³

Lo dit añ 99 lo ybern[,] atamparat[:] la primabera[,] de moltas padragadas[.] Al mes de juñ an pasàran dotsa de molt grosas[.] A Madrit desbarutà al Palaci del Congrest[,] en Barcelona y pasà 2 begadas y per altrás pars que fou molt de mal y moltas desgràcias[.] Al juliol y agost[,] molt cu<lorós>//₁₄₇

Nota del 99

Grans desgràcias aquest añ[.] Als 12 febrer un tal Basó insultà al señor jefa ab una pistola y defensan-se lo farí de una mà⁶⁴, y después als 23 de mars la mort que agué del desafio, y después al mes de maitj abans de arribà al molí trubàran un

⁶³ *El Ampurdanés*, 26/3/1899, pàg. 3: «En las afueras de la villa de Llansá el jueves último por la tarde el vecino José Molins mató de varias cuchilladas al otro vecino Jaime Basiera. El matador está preso. Corren distintas versiones acerca de los motivos y circunstancia de este crimen.» En el següent número (30/3/1899, pàg. 3) aclareix que les ganivetades van ser disset, «según de público se dice». Per la seva banda, el *Diari de Girona* (25/3/1899, pàg. 4) detalla que es tractava, l'agressor, de Josep Molins Homs (*Lloransu Serradell*), de 35 anys, i la víctima, Jaume Baixeras Giralt (*Met Dagall*), de 50 anys. Tant el *Diari de Girona* (28/3/1899) com *La Lucha* (28/3/1899) confirmen que l'homicidi va anar precedit d'un desafiament que es va concretar en un «establecimiento de bebidas» de la població. Llavors els dos homes, en arribar a un indret anomenat Ballestes, es van escometre furiosament i Molins va assestar a Met Dagall dues ganivetades que l'haurien mort a l'acte.

⁶⁴ Vet aquí la notícia ressenyada pel *Diari de Girona* (15/2/1899): «En Llansá fue anteayer víctima de una agresión nuestro particular y estimado amigo de aquella villa don Agustín Gifre a quien un individuo llamado Juan Bes causó dos heridas leves, una en una mano y otra en el cuello, la primera con arma de fuego y la segunda con arma blanca. El agresor obró, al parecer, a impulsos del resentimiento que le produjo la reclamación judicial que el agredido le hizo sobre un censo que tiene derecho de percibir de una finca que aquel posee. El autor de la agresión fue detenido y se le ocuparon las armas con que causó las heridas al señor Gifre.» Tres dies després s'informa de la sentència a Joan Bes Xaubet, que va ser condemnat a tres anys de presó correccional i 190 pessetes d'indemnització a l'agredit.

homa que el carril li llebà el cab que no li trubàdan cap papé de ninguna clasa[.]

Añ 99⁶⁵

lorós y saqué y part del satembra fou lo mateix[.] Octubra[.] nubem{bra} y part del diciembra[.] la secada que las olibas no balen res[.] A-cosa de mitx diciembra à plogut una saoreta que se-à rebisculat un tran xis se-à cat al sigle 19[.] ara entrem al sigle {20}[.]

Añ 1900

Lo dit añ lo ybern al janer[.] grans temporals[;] al febrer y mars[.] gran frets[;] el abril y maitj al mateix però saqué[.] Als 28 de maitj esclipsa de sol[.] después al primés de juñ plugu molt[.] Lo estiu al juliol[.] saqué[;] el agost[.] saqué[;] al satembra[.] moltas plujas y padragadas[.] En España Astúria se'n purtà algunas poblacion y trubàran 50 parsonas mortas[.] Al satem[.] moltas plujas[.] A Fransa moltas pars cullían als rims aygua mitcha cama[.] Al diciembra[.] molta murtaldat de tocinos que ab moltas pars quedàran cens <toçi>//₁₄₈ tocinos y las gallinas[.] Y agué casa que quedàran cens[.] En casa se muríran 13 tretsas pesas de abiram[.] Se-à acabat al sigle 19 y ara entrem al sigle 20[.] Al sidle 19[.] mol mal[.] Jo[.] Juan B(aptis)t(a) Sariñana[.] de edad 82[.]

Sigle 20 - 1901

Lo dit añ 901 lo ybern el mes de febrer 24 unas f\r/ets grans que del añ 1895 no abia pasat tanta fret[.] La primabera plugué bastan[.] Als derrés de maij y part de juñ[.] murtaldat de bous y bastià manut[.] Se contas cosas horrosas[.] Un pajès que tenia 16 bacas de llet suïsas que ab 4 dias se'n li muríran 14 y en un mas d'allà Gariguell\ a/ se murí una baca y badell y para y fill se pusàran a escurxar-los y sens acabar-lus se centíran mals y muríran[.] Al bastià manut y agué pajès que quedà cens bastià[.] En Llansà arruïnà las carnicerías[.] Altra notícia[;] en Frància y abia un propietari que tenia 3000 bacas suïsas y ab tres dias se li murira[.] Al curtals de Castelló un pajès tenia 40 bous y també se li moríran[.] En la plana als pajesus àn quedat

⁶⁵ Continua d'abans de la nota anterior.

cens biallas o bous[.] Al mes de juñ de gran desgràcias de molas⁶⁶ padregadas[.] que à pedregat ab diset pablacions y à fet <molt>//₁₄₉ molt de mal[.] Ara[.] a-las desgràcias que y·à agut ab las prufeson del san dia de Corpus⁶⁷[.] En Mrit⁶⁸[.] rebulació[.] en Barcelona lo mateix[.] En Bañolas a comta de flos se tiràban pedras que trancàran asta al vidre de la custòdia y después al dilluns més prop una padregada al terma de Bañolas[.] cosa orroro⁶⁹ que no quedà res[:] blats[.] cànams[.] tot esclafat[.] Ara tur\nem/ al dia de Corpus[.] Moltes publacions al SS Sagrament fou apadregat[.] Casus horrorosos[.] Se àn cremat 3 yglésias[.] una abent-i la jent[.] Primé als tencàran y calàran foc a-la porta[.] después entràran y tiran al Sagramén per terra[.] A Bañolas susaí al dia de Corpus padegàran⁷⁰ al SS Sagrament ab pedras y sebas y al diumenja més prop caigué una padregada[.] casa horrosa[.] que ho esclafà tot[.] el blat y tot \lo/ que y abia[.] Som al juliol[.] encara padrega[.] Als derrés en San Miguel de la Barca[.] una padregada que fins las brancas dels alb\r/es trancaba[.] Al mes de diciembre[.] un aygat estrahordinari que esbandí el⁷¹ y de moltes frets[.] Se·à cabat lo añ 901[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedad 83 añs[.]

Añ 1902

Lo dit 9<0>02 lo ybern[.] molt bon tems que tot se {aban}sà[.] Arribà al mes maitj[;] molta fret[.] Als 8 de maitj un na\bé/ a Frànsia y a las de España y después unas glasada que en Frànsia i<es> España matà las viñas y las ortalissas[.] No se abia santit di[.] Als 8 de maitj c{·}ra un navé en Fància y en España[.]

⁶⁶ *Moltas*

⁶⁷ La festivitad de Corpus, junt amb el Carnestoltes, van ser les festes de caràcter popular prohibides en les represàlies derivades de les revoltes republicanes.

⁶⁸ *Madrid*

⁶⁹ *Horrorosa*

⁷⁰ *Apedregaren*

⁷¹ *Pla?*

LIIBRETA

DE

MEMORIAS

DE

Barias notas Prime de la Guerra y

*Revoluciones de España, y otras notas del meu record
que entadas las maquinas y Carril y otras notas de
de lo añ 32 fins lo añ 1832 fins al present*

Yo Juan Bautista Sarinana de edad 17 años

LLIBRETA DE MEMÒRIAS DE BÀRIAS NOTAS[:] PRIMÉ DE LA GUERRA Y REBULOCIONS DE ESPAÑA, Y ALTRES NOTAS DEL MEU RECORT YNVENTADAS LAS MÀQUINAS Y CARRIL Y ALTRAS NOTAS DES-DE LO AÑ 32 FINES LO AÑ 1832 FINES AL PRASENT[.] JO[.] JUAN BAUTISTA SARIÑANA[.] DE HEDAD 47 AÑS[.]//₁

Pàginas de las guerras y rebulucions de España des-de lo añ 1834 fins al present[.]

Lo dit añ 34 se cumensà la guerra anumenada de Set Años y después que fou mort Fernandu 7º[.] rey de España[.] se cumensà dita guerra y durà fins lo añ 41[.] España patíram molta fam y molts treballs y traguéran los fraras del cumbens y an matàran molts y altras fujúran a Fransa y tiràran cumbens per terra[.] altras cremàran cumbens y fraras[.] traguéran los delmes y al gubern se bengué al béns del clero y los sensals se'ls tirà al gubern[.] que fou plurà molta jent[.] Això guañàram[.] Al poble español mus carregaren més pagus y la quintas héran ab dinés y ara ab sanch[.] Això habem guañat ab la llibertat[.]

Añ 43

Lo dit 43[.] rebuloció[.] Dos partits[:] madús⁷² y lliberals[.] y después la Camància[.] que hera republicà[.] El castell de Figueras fou assetiat, y als camancians dins, y de Llansà héran 20 y al jeneral Prim hera dels revoltats y se bengué[.]⁷³

⁷² “Madurs” era el motiu amb què es coneixia popularment els moderats (Roca i Roca).

⁷³ Amb l'expressió *venut*, utilitzada després en referència a altres personatges, el situa com a instigador de la revolta progressista però posteriorment també com a sufocador dels *excessos* republicans.

Añ 48

Lo añ 48[,] rebulació[.] Tres partits[:] carlins[,] caman//₂cians contra al gubern[.]⁷⁴ A Llansà los carrabinés tenían al fort al campanà y casa de la vila[.] Vingueren los carlín y camancians[,] tinguéram foc y matàran un camancià devan la casa d'en Gubert[.]

Lo añ 1852 abul·líran las munedas de 6 cuartus y las de 4 cuartus[,] las de 3[,] las de 2 y de 1 fora las que tenían cara⁷⁵[.]

Añ 66[,] Lo dit añ 66[,] conspiració contra al gubern y la reyna[.] A Llansà un tal Juan Déu y Pujol⁷⁶ se'n manà 25 o 30 entra casats y fadrins y al cap de 2 dias se haguéran de retirà a Fransa[.] Después la reyna Yssabel 2^o⁷⁷[,] que ab pagus asulà la España, el poble[,] quantas mils persanas à fet purtà en una isla de Amèrica que se diu Fernando-Po[,]⁷⁸ una yslla molt mala que tots hai-àn mort allà[,] altres los tiràban a mart bans de arribar-i[.]⁷⁹ El poble se rebultà[:] molts jenerals[,] condas y

⁷⁴ Tot i que l'aliança de partits no sigui clara, deu estar documentant un dels complots progressistes que es van detectar a les darreries de 1848 a Catalunya (Anguera:56), una «vasta conspiración que tenía por objeto, según parece, entregar a los enemigos del orden la misma Barcelona y otras plazas importantes».

⁷⁵ Les notes d'aquesta llibreta havien estat preses anteriorment en un petit bloc, del qual se'n conserven una vintena de fulls, en el primer dels quals hi ha les últimes paraules de la notícia corresponent a l'any 1848. És interessant contrastar-les amb la còpia definitiva justament perquè es veu que va ometre certs comentaris. Per començar, a la notícia de l'any 1852, sobre l'abolició de les monedes, acaba de la manera següent: «cum la mostra se trubarà a-la entrada del llibre on las cubertas». Efectivament, enganxat a l'interior de la coberta hi ha dibuixades les monedes a què fa referència.

⁷⁶ Al bloc aclareix, «fill de Llansà», encara que la notícia se situa el 1867. Termes:52 parla que aquesta partida era capitanejada per José Bérriz i Joan Pujol. Ignoro si aquest Joan Déu i Pujol és el mateix que va ser alcalde de Llançà uns mesos, entre el 1861 i el 1862.

⁷⁷ Al bloc, «aquesta mala reyna».

⁷⁸ L'illa de Bioko, anomenada *Fernando Poo* durant les colonitzacions, no és a Amèrica, sinó a l'Àfrica, al golf de Guinea Equatorial.

⁷⁹ «En 1856 se le reconoció a España la soberanía efectiva sobre Fernando Poo y la costa continental enfrente de la isla. El gobierno español decidió convertir a esta isla en una colonia penal, poblada por rebeldes, delincuentes y asociales, de acuerdo al modelo de colonización penal que los portugueses habían utilizado en Angola. El 20 de junio de 1861 la reina Isabel II dicto la Real Orden por la que se convertía a Fernando Poo en presidio.» De Lucía, Daniel Omar. «Sociedades de retorno

marquesus aguéran de fuja a Fransa y ab diferens realmes de Europa[.]

Añ 68[.] Lo dit añ 68 als 27 satembra[.] rebulació en España[.] La reyna agué de fuja en Frància[.] Entrà el jeneral Prim y al jeneral Pierrat entrà per la Junquera cridan «viva la República y mòrian los Borbons» y traguéran al //₃ pagu dels cumsums y drets de purtals y la reyna Yssabel hera de la jeneració dels Borbons[.] Después als 29 nubembra el poble cridan «viva la república federal» fóran un pandó que las lletras déyan «viva la república federal[.] trebajo y pan⁸⁰»[.] Aquest era al de Llansà y anàran a Figueras y se-i encontràran 80 pobles ab al seus pandons[.]

Añ 69[.] Rebulació a Cadis[.] que entra tropa y paisans[.] donas y criaturas an murían cap a 5.000[.] Después a Màlaga an muríran 1.000[.] de aquí 700 de tropa[.]

Añ 69[.] Al janer[.] butació universal[.]⁸¹ En Llansà y hagué 417 republicans[.] de munarcas 34 y de carlins 3 y surtíran 260 diputats y de aquí 90 republicans y los altres munarcas y carlins; y lo dia 1º febrer entràran a-las Cors per disputà las lleys y als bots guañàra\n/ als munarcas y gobernaba la Junta Rebulacionari y lo dia 12 de juñ juràran la Constitució y al jene<ne>ral Serrano quedà rejent y al jeneral Prim ministra de Guerra[.] y se anumenaba al gubern probisiunal[.]⁸²

Añ 69[.] Als primés de octubre[.] rebulació[:] als republicans contra al gubern munaquí a-la Bisbal[.] que entra morts y farits[.] 300 de tropa[:] a Garriguella cuntàban 5.000 paisans a-las armas y n'i abia 30 o 40 de Llansà[.] Aquestus se retiràran

en África Occidental (siglos XVIII-XX)». En: *El Catoblepas* [en línia]: *revista crítica del presente*, núm. 14 (abril 2003), pàg. 1. <www.nodulo.org/ec/2003/n014p01.htm>.

⁸⁰ La consigna, en el text del bloc, és un xic diferent: «viva la república federal y trabajo ho pan».

⁸¹ Després de la Revolució de 1868, s'imposà el sufragi universal masculí, és a dir, que podien votar els homes majors de 25 anys que estiguessin empadronats. Per a la circumscripció gironina, vegeu: Clara, Josep. *Les eleccions del 1869 a Girona*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1974.

⁸² Al bloc hi afegeix encara una dada: «Lo dit añ a Fransa recultàban los carlins per Carlus 7º y als primés de juliol els chefes de la tropa del castell de Figueras se abían banut el castell a n'als carlins».

sens tirà un tiru[.]⁸³ Lo dit mes[,] rebulació[.] En Balència y agué molta de murtaldad[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 48 años[.]//₄

Añ 1870[.] Lo dit añ 70 als 3 abril[.] dia del surteix[.] rebolació a Sans y a Graci[.] part de Barcelona[.] y a Sans matàran lo alcaldia y altres diferens mors que y agué[.]

Añ 70[.] Al juliol las Cors[.] después de corregut part de la Europa per buscar un rey[.] determinàran pular-i un prímsat de la Prúcia y Napuleon[.] emperador de Frància[.] prengué gran embeja y li declarà la guerra a-la Prúcia[.] però li surtí tan mal prenguéran a Napoleon y assetiàran a París y Fransa agué de pagà molts milions[.]

Añ 70[.] Als 16 octubre en España[.] butació del diputats[.] que pusàran per rey al duca de Aosta Amadeo 1º per rey de España[.] prímsat de Ytàlia[.] fill del rey de Ytàlia Bíctor Manuel y Amadeo 1º tingué 190 bots y al termini de pocs dias[.] als 27 de nubembra[.] surtí al mijisteri de Madrit per anar a recibir al rey Amadeo la escuadra de mart[.] Als diputats y Partit Republià li contradían ab cartas que al capítol 27 de la Constitució lo abul-llia que ningun estra-ñ/jé no podia aser de cap clasa de govern y al dia 28 de diciembra se desambarcà al port de Cadis[.]

Añ 70[.] Als 27 diciembra el jeneral Prim surtín del Congrest a cap a micha_nit li tiràran 3 trebucosos y li clabàran 8 balas a-las espatllas y feríran un //₅ alecan⁸⁴ y al dia 30 murí dit jeneral Prim[.]

⁸³ El 3 d'octubre va tenir lloc una convocatòria d'alçament, a Figueres, feta per alguns diputats republicans. La intenció (Clara:89) era ocupar Girona, amb diverses partides d'homes armats. Una d'aquestes, dirigida per Sunyer i Capdevila, tenia previst sortir de Garriguella. «Els congregats a Garriguella, amb Sunyer i els d'altres pobles, sumaven uns 3.000, i l'armament era molt divers (pals, escopetes de cacera, forques), i hi havia també gent totalment desarmada. (Clara:91)» Les notícies de la derrota a la Bisbal van desanimar Sunyer i Capdevila, que hauria deixat a l'estacada les milícies sota el seu comandament. Trobo interessant reproduir el passatge d'una carta de Sunyer a *El Cantón de Gerona* (25/9/1870, citada per Josep Clara) en què ell mateix dona dades molt per sota de les de Serinyana i altres fonts, uns «mil setecientos o mil ochocientos hombres. No cuatro mil como se ha escrito en cierto folleto».

⁸⁴ En el moment de l'atemptat, Joan Prim anava acompanyat de dos ajudants: González Nandín i el coronel Moya. D'aquests dos, Nandín va

Añ 71[.] Als primés janer entrà al rey Amadeo a Madrit y lo primer anà a veurer el cadàber del general[.] que encara no hera a-la sepultura[.]

Añ 71[.] Al primés de febrer[.] butació dels diputats de Cors \provín/cia y guañà al Partit Federal[.] Lo dit añ 71 als 8 de mars[.] altre butació dels diputats de Cors[.] Al bots de Llansà als republicans foren 310 bots[.] als munarcas 44 y als carlins 14[.]⁸⁵ Lo dit añ 71 la noba reyna de España als 15 de mars bingué al port de Rosas[.] Lo dit añ 71 al mes de juliol pusàra\ n/ el sistema nou pesus[.] midas y masuras[.] Lo dit añ 71 als derrés de juliol se mudà al mijisteri y tregueren el general Serranu[.] que hera ministra de Guerra[.] y pusàran un tal Lluís Surilla⁸⁶ y en eix tem se \descubrí/ el autor de la mort d'en Prim y fou el duca de Monpancié⁸⁷[.] Lo dit añ 71 al mes satembra el rey Amadeo bingué a Cataluña y passà per totas las capitals[.] Lo dit añ 71 als primés octubre traguéran Lluís Surrilla y pusàran an Sagasta per ministra de Gue\ r/ra[.]

Añ 72[.] Lo dit añ als primés abril[.] butació huniversal[.] Al Partit Carlí y Republicà y Redical tots 3 se huníran contra al

ser qui va sortir més malparat, ja que va perdre una mà a resultes d'un tret a boca de canó dirigit a Prim. La forma popular *alecan* és una simple deformació d'*edecán*, del francès *aide camp* "ajuda de camp".

⁸⁵ Eleccions generals per a diputats de les primeres Corts de la monarquia democràtica (març 1871). Els resultats oficials al districte de Figueres van ser els següents: Joan Tutau i Vergés (federal), 4.632 vots; Tomàs Roger i Vidal (monàrquic), 1.565 vots; i Raimon Barris (carlí), 680 vots. En tot l'Estat els candidats ministerials van arrasar (237 actes de diputat sobre 351) i a l'Empordà els federals només van obtenir dues actes: a Figueres i la Bisbal.

⁸⁶ Manuel Ruiz Zorrilla.

⁸⁷ Dóna crèdit a la versió segons la qual el duc de Montpensier, un dels possibles aspirants al tron, va ser l'instigador de l'assassinat de Prim. Sobre els executors de l'atemptat res es va saber del cert, malgrat que les sospites van apuntar a una gran conxorxa de personatges interessats en la seva mort. «Lo cierto es que el binomio José Paul y Angulo y Montesinos aparecen en primer plano aquella noche y se sabe que intervinieron Paco Huertas, Ramón Armella y Adrián Ubillos. Todos estos sujetos desaparecieron consiguiendo ayuda para escapar a América. Casi todos desaparecieron del mundo de los vivos en extrañas circunstancias. La red tendida debió tener poderosos brazos. Hubo otro, un tal Ramón Martínez Pedregosa, que años más tarde confesó en su lecho de muerte en un país sudamericano que había sido uno de los que asesinaron a Prim (Morayta, 1894).» Museo de Antropología Médico-Forense, Paleopatología y Criminalística. <<http://www.ucm.es/info/museoafc/loscriminales/magnicidios/prim.html>>.

Partit Munarca y a Llans guañà <al> //₆ al Partit Replicà[.] per las altras pars guañà al Partit Munarca⁸⁸[.]

Añ 1872[.] Lo dit añ 72 als 25 abril los carlins se tiràran al cam[.]

Añ 72[.] Als primés febrer[.] un gran señal[.] Al bespra y matí el cel ruent cum un ferru encès[.] cosa espantosa[.] del Canigó a mart y de mart a cap-de-Creus[.] Hera la guerra de Frància y la gue\ r/ra cibil de España[:] los carlins[.] Carlos 7º contra Amadeo 1º[.]

Añ 72[.] Als primés de maitg traguéran al mijisteri un tal Sagasta y aquest diuen que rubà 10 milions y después y ternàran al jeneral Sarranu⁸⁹[.]

Añ 72[.] Als últims de juñ traguéran Sarranu y pusàran Lluís Surrilla⁹⁰[.] Ab menus de un añ al mijisteri caigué 5 vegadas, los carlins aumentàran molt[.]

Añ 72[.] Dels 14 als 15 de juliol ynsultàran al rey Amadeo 1º[.] li tiràran alguns tirus y li matàran yn caball del coche y ell matà un home ab un tiro de rebolbe[.]

Añ 72[.] Lo dit añ 72 als 24 agost[.] butació huniversal[.] Lo añ 73 los carlins al mes de janer binguéran a Castelló y Paralada a fer-sa da al pagu[.]

Añ 1873[.] Al rey Amadeo 1º caygué del \trono/ y entrà la República ab unas grans festas y fou als 11 febrer y als primer <de> //₇ de mars armàran al poble[.] Lo dit añ 73[.] com abem ja dit[.] als 11 febrer al rey caigué del trono y fou rey de España 2 añs[.] un mes y onse dias y tenim al mijisteri republicà y per president[.] un tal Figueras[.] Después al mes de juñ per president[.] Pi Margall[.] Als últim de juliol pusàran un tal Salmerón president[.] Aqueix feya perseguí als hopionats⁹¹ dels carlins y capallans y molts fujíran a Frància y moltas poblacions quedàran cens cap capellà y en Llansà estiguérem 2 dias festius cens aber-i cap misa y altres poblecions estigueren

⁸⁸ Al bloc continua: «y als 24 del dit mes abían de entrar a-las Cors y ho suspranguéran y el dia 25 del dit mes y añ los carlins se lebantàran».

⁸⁹ Serinyana omet un qualificatiu del general Serrano que en canvi sí que apareix al bloc: «otra ladron».

⁹⁰ Al bloc: «y disfrutàram de bonas lleys».

⁹¹ *Aupionats*, segons el bloc.

mesus[.]⁹² Después al primés satembra traguéran Salmerón/ y pusàran Míliu Castelar[.] El últim se bengué la República[.] La República tenia molts partits[:] 1º Social[.] 2º Federal[.] 3º Yntercional[.] 4º Yntrenjijents[.] Aqueix era al més gros y a Sibilla se tirà al cam y cremàran part de Sibilla[.] Castelar demanà tots als jobes de 20 añs suldats y se anumena las quintas de llenu[.] Als derrés de satembra marchàran als jobes de 20 añs[.] Al dit mes satembra los yntrenjijents la ermada de mart hera part de ells y tinguéran rebulució y tiràran un bapor a picu que no se salvà ningú[.]

Turnen atrás

Añ 73[.] Als últim de mars als carlins entràran a Ripoll[.] Y abia 80 carrabinés en la yglésia y los carlins la cremàran y carrabinés se entregàran y los matàran part y lo enterràran y los que no'ls avían morts los entèrran vius ab als mors[.] Después al cap de pocs dias a Berga també ensendiàran la yglésia y un curunel se bengué ab⁹³ 600 de tropa[.]//₈

Lo dit añ 73 als primés abril los carlins asetiàran a Puijcerdà y hu escalà{ }an y an muríran molts y se'n negàran al riu perquè la columna dels republicans los atacàran per detràs. Después als 20 abril se presentàran al poble de Terradas y héran 300 y 60 caballs y surtíran al somatén de Empurdà ab tropa y carrabinés y al curunel de la tropa y al gubernadó del castell de Figueras se abían banut Figueras y al castell[.] Después als 23 de dit mes pasàran fujatius per el poble de Bilabertran y después als derrés de maig tinguéran grans focs[.]

Lo dit añ 73 als 10 als 13 de maitg[,] butació universal[.] En Llansà y agué 432 bots republicans cens aber-n'i de cap més culó y surtíran en España 360 diputats republicans contra de 50 de diferens culós y en España y agué tres milions de bots federals[.]

⁹² A propòsit de la persecució clerical durant l'etapa de Salmerón al govern, l'Església catòlica de Girona va viure moments durs (Clara:146): «Cal tenir en compte que, si de bell antuvi la religió catòlica era despreciada i mal vistos els seus ministres per un sector del republicanisme, la guerra carlina complicà més les coses en sentit negatiu per a l'Església, puix que sovint relacionà el clergat amb els carlins.»

⁹³ Sense *ab*, al bloc.

Lo dit añ 73 als primés de juñ hobríran las Cors y el president llejí un manifest y els diputats federals cridàran⁹⁴ «viva la República Democràtica Federal»[.]

Lo dit añ 73 als primés de juliol Cabrineti⁹⁵ estava en un poble que se diu Basòs y héran 1.200 entra boluntaris y tropa y tinguéran la confidència que als carlins an Saballs éran en una població que se diu al Pens y héran 2.200 y marxàran los republicans en precaució dels carlins y se rebultàran 7 poblacions[,] un sumatén de 3.000 paisans en favor dels carlins y cluguéran al mitj la columna republicana[.] La primera //₉ descarga dels carlins matàran al jeneral Cabrineti[.] Altres diuen que al feriren del coll y que digué al asistent que al cabés de matà y no hu bolgué fer y ell mateix se tragué un rebòlber y se matà[.] Y entra mors[,] ferit y presuners pochs se'n salbàran y después un jermà de ell prengué par per rebenjar-se y surtí de Barcelona ab 14.000 boluntaris[.] Lo dit añ 73 als últims de agosts los carlín cremàran a Turtallà y fou de aquesta manera[.] A Turtallà y abia 300 boluntaris y en eix tems surtíran part acumpañà al comboi y hanàran los carlins en Saballs que se encontràran ab la columna que acompaňaba al comboy y reculàran los carlins y la columna los perseguí y altra columna de carlins entràran a Turtallà[,] hu cremàran part[,] matàran[,] cremàran[,] dessunràran maras y fillas deban dels paras y marits[.] Un gran plor y abia en Turtallà[.] Lo dit añ 73 los carlins entràran en Baňolas als primés de nubembra[,] matàran un tal Amallé cumandant y als últims del mes y turnàran y muríran molts carlins[.]

Als primés diciembre los carlins baixàran Anpurdà[:] a Castelló[.] a Palau[.] a Pau[.] a Vilajuïga[.] a Garriguella[.] a Paralada per fer-sa dunà al pagu[.] Después anàran a Olot[.] que era banut[.] que entra mors y farit pasà de 600[.]

Lo añ 1874

Lo dit añ 74 als \primés/ janer a-la heberta de las Cors mudàran al mijesteri[:] cay\gué/ Miliu Castelar[.] que se bangué la República y que\dà/ al gubern probissional[.]//₁₀

⁹⁴ Al bloc matisa que ho van dir «ab gran crit».

⁹⁵ Al bloc, *Cabrineta*.

Lo añ 1874 als 30 de janer los carlins binguéran a Llansà y fóran pa/gà\ 800 durus y binguéran a-las 7 del bespra y a-las 4 del matí marxàran y héran 300[.]

Añ 74[.] Lo dit añ 74 als 15 de mars los carlins ab la tropa tinguéran gran foc[.] La columna del gubern héran 2.500 y el jeneral Nouvilas se'ls va bèndrer[.] En un poble que diu Hoix y agué gran dispersa y el jeneral se empasà ab an Saballs no se sap als mors y farits[,] y al cap de 2 dias Olot se entrag ab als carlins y la Juquera hu abondunàran tot los boluntaris, y los carlins y entràran[,] cremàran los purtals y tiràran las torres per terra[.]

Añ 74[.] Als 15 de mars los carlins entràran a Sabadell y cremàran[,] matàran y desunràran[,] y als últim del mes pusàran seti a Jirona[,] un seti que pusàban pena de la vida al que entraba en Jirona per surtí res[:] es diu bloqueix[.]

Añ 74[.] Als últims de abril[,] gran foc[:] los republicans contra los carlins[.] En Birbau⁹⁶ y agué 15.000 de infanteria y 1.000 caballs y fóran tots presunés y també la irtilleria y això se sabé ab los diaris[.]

Añ 74[.] Als últims de maitg los carlins baixàran a Empurdà y a-la nit miràban per entrar a Figueras y no hi poguéran entrar y n'i murí algun y se'n purtàran 2 carrus de farits[.]

Añ 74[.] Los primés de juñ aguéran de marxà als jobes //₁₁ de 20[,] de 21 y 22 añs[.] Tots héran 55[:] se'n deya al llenu[.]

Añ 74[.] Als 15 de juñ surtíran los boluntaris de Figueras per anar a Rosas y los y surtíran 300 carlins y los boluntaris se aguéran de envarcà y surtíran los carrabinés de Figueras[,] se encontràran entorn de Palau y fou molt grossa la derrota dels carlins[,] que an fujíran mols y an matàran molts y se'n dispersàran entra una cosa y altra la mitat[.] Al cap de 2 dias los carlins pusàran seti en Fugueras o bloqueix[.] Era pena de la vida el que era contrat un cuart de Figueras y als 28 de juñ los carlins binguéran a Llansà per cubrà al pagu ho fer-sa'l da[.]

Añ 74[.] A mitg satembra los carlins bolían saltà a Puitgsardà y an muríran molts[.] Als primés de nobembra los carlins binguéran a Castelló[,] después la columna de Figueras los

⁹⁶ Bilbao

anàran atacà y això hera lo dia 3 nubembra[.] Y anàran ab artilleria y al foc durà 3 horas y las carlins se tancàran dins la yglésia y campanà y sementiri bell, y al dia 4 al foc durà molt[;] entra tot durà 28 horas[.] La tropa y boluntaris acabàran las munacions y enbiàran a Figueras fins que al governadó los manà la presa y cuant fóran a Vila-sacra foren alto y no volguéran pasà més aban y se adelantàran 2 cumpañias a francajà al pas fins al pon de Castelló[.] però la marxa per comta de saguí se'n turnà a Figueras[.]//₁₂ Ara turnem a Castelló ab lo carlins del dimars dia 3 nubembra que la columna[.] tropa y boluntaris y carrabinés surtíran de Figueras ab 4 pesas de yrtilleria y cabellaria formàban una columna de 1.300 a 1.400 homes los anàran atacà[.] Al cap del pon als carlins los esparàban[.] La tropa los plantà una bateria al cap del pon[.] los carlín aguéran de retirà y tots barrejats entràran dins Castelló[.] la tropa a-la bayoneta[.] Aquí fou la gran matansa de los carlins[.] Aquestos se tancàran dins la yglésia y fou la gran mortaldat del carlins no se à pogut sabé[.] Furadan las casas matàban paisans[.] donas y criaturas y un de Llansà anaba a Castelló y caballé de carlins lo matà abans de arribar-i[.] Se digué que los abitans de Castelló se jiràran contra la tropa a cops de pedras[.] a tirus[.] fins aigua bullenta[.] y cum abem ja dit que la tropa acabà las municions agué de abundunà[.] y aquí fou la mortaldad de-la tropa y carrabinés[.] y això hera lo dia 4[.] Al dimecras Castelló feya plorà[.] Al cap de dos dias escuràran la vasa del molí[;] y trubàran de cent carlins morts y después 3 pilots de cendra que als carlins cremàran los morts[.] Se rubàran molts casas ricas[.]

Añ 1875

Lo dit añ 75 lo dia 6 de janer pregonàran que abían pusat al rey de España Alfonso 12 de Borvon[.] al fill de Isaber 2º[.] Lo dit mes fóran grans festas en las capitals de España cridan «vivo Alfonso 12 rey de España»[.]

Añ 75[.] Al mes janer los carlins entràran a Granullés[.] En la //₁₃ sala del ball y fursàran donas y noyas[.] Después als últims del mes a Santa Culoma de Farnés la tropa los susprengué y matàran molts carlins[.] Después als 7 de juliol tinguéran gran foc los carlins ab la tropa[.] Lo dia 6 los carlins baixàran a Ampurdó y la tropa era pardemó de Empurdà de Barcelona y

lo dia 7 a las 5 del matí se encontràran al pon de Canmañ ab las abansadas[.] La forsa hera a-la Juquera que tinguéran gran foc que durà 4 o 5 horas[.] La tropa entrà a-la bayoneta[.] los carlins aguéran de fuja y la tropa y ag 60 entra mors[.] farits y dels carlís no se sabé perquè los cremàban[.]

Añ 75[.] Lo dit añ al mes de juliol tinguéran mols cumbats[.] los traguéran de las probíncias de Cataliña y part se reuníran a-la Seu de Urgell y los assetiàran y als últims de lo govern ho bombejà y als 26 ho 27 de dit mes se entregàran 900 carlins junt ab al bisba[.] De la entrega de la Seu de Urgell los carlins anàran per terra y al setembra y octubre se'n presentàran mols y lo dia 18 de nubembra[.] sumatén jeneral per tot España del 18 als 60 anys[.] 3 dias pribàran los bells[.] donas de surtí de las poblacion[.] al carrus de maxa[.] cotchas[.] carril[.] fins al correu[.] y al dessembra pregonàran las paus[.]

Añ 76

Lo dit añ 76 als 5 de mars cridàran las paus y foren grans festas[.] 3 dias balls públics per tot España cridan «viva Alfonso 12» y traguéran los carlins de Naba\r/ra y aquesta guerra durà part de 4 añ[.] J(oa)n B(aptist)a S(erinyan)a[.] hedat 57 anys[.]//₁₄

Lo añ 1877

Al 5 mars al rey Alfonso 12 bingu a Rosas ab la escuadra de mar y no saltà en tera[.]⁹⁷ Lo dit añ 77 mudàran pesus[.] masuras y canas[.]

Añ 78

Lo dit añ al mes janer al rey Alfonso 12 XII se cassà ab la filla duca de Monpancié y al mes de juñ del dit añ murí la reya[.]

Añ 78[.] Lo dit añ als primé de nubembra tiràran un tiru de pistola al rey y era un tal Juan Oliva[.] fill de poble de Cabra[.] província de Taragona[.] Al dit 78 al últims mes nubembra dunàran cuchillada al rey de Ytàlia y faríran al primer ministra y al tal se anumenaba Juan Pasabanti[.]

⁹⁷ Trobem al llibre d'acords plenaris de l'Ajuntament de Roses (Arxiu Municipal de Roses) que l'alcalde, Narcís Bonet, va anar fins a la fragata *Victòria* per acomiadar-se del rei Alfons XII en la visita que hi va fer el 7 de març, però que aquest no va desembarcar a causa del mal temps i va haver de rebre'l al pont.

Añ 79

Lo dit añ 79 al mes nubembra al rey Alfonso 12 se cassà sagona begada ab una prinsesa prusiana[.]

Lo dit añ 79 al diciembra tiràran un tiru de pistola al rey Alfonso 12 y fou un jobe de 18 añs[.] un tal Francisco Otero Gonsales[.] De ell a Juan Oliva y agué 13 mes\us/ més[.]

Añ 80

A Frància traguéran los jasüitas[.] fou la República y héran 80 mil y binguéran part en España[.] Juan Bautis Sariñana[.] de edat 61 añs[.]//₁₅

Lo añ 1881

Lo dit añ cumansàran córrer las munedas nobas[:] als cèntimos⁹⁸[.] Me recuerdo del 10 als 15 añs las munedas se cuntàban dinés[.] sous y lliuras[:] 12 dinés féyan sou, y 20 sous féyan lliura[.] Después se cuntàban marvadisus[:] 4 marmadisus féyan quartu[.] 34 marbadisus féyan ral[.] el ral tenia 17 xabus[.] 2 xabos féyan quartu y 8 quartus y un xabu féyan ral[.] Después lo añ 49⁹⁹ abul·líran pesas de 6 quartus[.] de 4[.] de 3[.] de 2 y de 1 quartu[.] que totas aquestas no tenían la cara del rey y pasàban quartus de 1 y de 2[.] tots los que tenían cara[.]

Añ 82

Lo dit añ als últim de mars plegàran als treball[.] fàbricas y establiments[.] que al govern feya pagà unas matrículas extraordinàrias en Barcelona[.] a Jirona[.] per_tot[.] En Madrit y abia un mes que hera plagat tot una fam[.] misèria en gran[.] May abíam pagat tans consums y de tots pagus de govern[.] Lo dit añ 82 als 17 de diciembra[.] butació republicana per los diputats probincials y en Llansà y agué 280 bots federals però en moltas el gabern guaà perquè fins als mors butàran an favor del govern[.] dit milló[.] desgovern[.]

⁹⁸ Es refereix a la pesseta, instaurada el 1868.

⁹⁹ Es refereix a la reforma monetària de 1848.

Añ 83

Lo dit añ 83 als primés agost[,] rebulació //₁₆ en España[:] en Madrit[,] en moltas capitals[,] Las tropas de Figueras aguéran de marchar a-la Seu de Urgell[,] las de Girona y carrabinés també[,] A-la Seu y abia republicans federales y los assetiàran[,] També se digué que al rey fují de Madrit y al mijisteri y se digué que al pla de Barcelona ab una nit se dunàran 25 mil armas[,] També se digué que als 14 de agost que al rey passà per esta bia de Partbou al tren de las 3 del matí anab per Frància[,] Als últims de agost se aparà la rebulació y als levantats par fujíran a Frància[,] altres a Portugal[.]

Lo añ 1883[,] Lo dit añ 83 als primés satembra caygué al migisteri de Madrit[:] traguéran un tal Sagasta y pusàran un tal Muret[,] y después per cap de añ 84 y pusàran un tal Cánobas[,] de Partit Concerbador[.]

Añ 84

Lo dit añ 84 als primés de maig[,] revulació en España al Partit Republicà[,] En Garriguella se presentaren 25 republicans y los carrabinés y sibils aguéran de marchar en persecució y los atacàran en una comarca anominada Grimau[,] de terma de Culera[,] Tinguéran tirus y los acompañaren en Frància[,] Diuen que resucitaran a España[,] A Grimau los carrabinés los cridàran «quin viva»[,] y responguéran «la República Española»[,] Era tanbé al mes de maitg que agafàran onsa militars[,] Éran sarjentus y alferas[,] algun tinent[,] un comandant agradaut de tinent curunel[,] Los agafàran per hopinió[,] los //₁₇ <lo> y seguíran causa y fóran centenciats[,] centenciats a mort lo de ell al cumendant y lo altre después de ell[,] Se y posarent molts empeños[,] a fins la reyna Yssabel 2º[,] y no an traguéran res[,] y los fusillàran als 28 de juñ del dit añ 84 en Jirona y el que los agafà fou al mateix seu coronel[,] anominat Camrobí[.]

Notícia més certa

He llejit un periòdic y diu així[,] Que éran al últim de abril del dit añ que al comandant de la reserba de Santa Culoma de Farnés junt ab un tinent y altres hofisials de aquí[,] algun sarjentu[,] algun soldat[,] héran onsa[,] marxàran de dita plasa y eix coronel Camrobí los perseguí y los encontrà al entorn de

Castell_fullit[.]¹⁰⁰ Los prengué y los y llevà los galons y los portà a Jerona y los seguían causa[.] S'i pusàran molt en defensa sua[.] La causa anà a Madrit ab al rey y president de ministros[.] un tal Cánobas[.] y se y posà un tal de Jirona que tenia una plasa molt grossa y amic de la reyna Yssabel 2º[.] y la reyna se presentà ab son fill y dién-li que si se féyan aquestas sentèncias era un gran detrior a-la nació española y res no an-tragué[.] El bisba de Barcelona a-las 10 ho 10 y mitcha de la nit se li presentàran devan palaci cap a deu mil homes[.] atchas ensesas[.] cridan al pardó dels pobres de Santa Culoma de Farnés[.] Anàban de aquestus set ho buit grandis de Barcelona dient al s(enyo)r bisba se dicnés reclamar lo indul per los hajusticiats[.] Junt ab al gobernadó sibil y lo dit grupo lo acompanyàran a cassa al gobernadó sibil y escriguéran lo espadient y lo anbiàran a Madrit y re no an-traguéran[.]//₁₈ Cánobas y al rey se estiguéran 3 dias tancats per no recebra cap parta[.]

Dia de la sentència

Héram als 28 juñ q(ue) fusillàran los dits don Ramon Fernandes[.] cumandant agruaduat a tinent coronel[.] y lo altre tinent agruaduat a capità[.] A Barcelona dit dia tancàran totas las botigas o establiments y per los balcones posàran cortinas negras ab un rètul que deya «manifest del pardó per als presus de Santa Culoma de Farnés» y lo mateix fou per el pla de Barcelona[.] A Girona també fou lo mateix[.] També tancàran los establiments y cortinas negras y al seu rètul[.]

Lo dit añ 84[.] el còlera[;] que còlera y rebulació és tot yigual[.] El mes satembra corrim lo mateix ab al còlera[.] Curdunàran la ralla de Frància y Portugal y tota la costa de mart[.] Héram també als últims de juñ con se presentà el còlera[.] No podíam surtí de casa al ort sensa la cèdula y una altre de sanidad[.] La tropa era a San Pera de Rodas[.] el cuartel de caballeria hera en la yglésia de Santa Elena y per los altres masus[.] curtels de paons y no sabem al que serà el còlera[.] Abían de fé curantena

¹⁰⁰ La insurrecció militar, d'inspiració republicana, i la posterior execució de Ferrándiz i Bellés va ser analitzada per Clara, Josep. *Afusellament de Ferrándiz i Sellés* [sic] *en temps de la Restauració*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1972.

en Porbou los que venían de Frància[.] Més clar se'n parla a-la Llibreta dels Batismas[.]

Lo añ 1885

Lo dit añ 85 als primés satembra[.] rebulació en Madrit y ha Figueras[.] En Madrit rusagàran las banderas prusianas cridan «viva Francia y España»[.] En Figueras fóran molts banderas cridan «viva España» y al poble aquestas sublebacions probénan //₁₉ del Prúcia o Alemània[.] que mos àn pres las Islas Corolinas[.]

Añ 85[.] Als 25 de nubembra à mort al rey de España Alfonso 12[.] He llejit una altre escritura y he trubat que en tal dia 25 nubembra de 1700 Felip V[.] primer Borbon[.] pujà al trono de España y d'esta manera España[.] 185 anys que som Borbons[.] Lo dit añ 85 murí Alfons 12 los 25 nobembra y lo sepultara als 6 de diciembre[.]

Añ 1886

Als 17 de maitg nasqué Alfonso 13[.] fill del rey Alfonso 12[.] y lo batejàran als 22 de dit mes y li pusàran Alfonso 13 XIII[.]

Añ 86[.] Als 19 satembra[.] rebulació[.] A Madrit al cuartel de San Gil al rejiment de caballeria de Albuera bàrios soldats bàran cridà «viva la República» y 90 soldats surtíran del cuartel y el curunel conda de Mirasol[.] sabén la notícia[.] se anaba a reunir ab los seus soldats a posar-s'e/ al frenta y li tiràran una descarga y lo matàran[.] També morí al brigadier Velarde[.] anava en cotche quant encontrà los sublebots[.] lo feren baixar del coche y li tiràran 2 ho 3 tirus y morí al hospital[.] També se diu que del mateix cuartel surtíran 300 soldats ynfanteria y també an matàran alguns y això hera al diumenja dia 19 a-la nit[.]//₂₀

Añ 1887

Lo dt añ 87 al mes febrer abul·líran als cuartus y se pusàram als cèntims[.] També abul·líran als \durus/ de plata[.] los que héran del 68 arrera y passàban los del 68 ansà[.]

Añ 1888

Al mes de maig obríran la Esposició a Barcelona y la reyna y bingué ab son fill Alfonso 13[.]

Lo dit añ 88[.] butació unibersal dels diputats de província

y al Partit Republicà guañà y això era al satembra[.] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[.] de hedad 70 años[.]

Lo añ 1890 se cridà tota la Europa en güelga y ay era el primé de mayg fin als cuatro[.] és di[.] als obrés o treballadós no acudíran als treballs y demanàban 2 cosas[.] la primera[.] 8 haras per jornal[.] y lo un y mitj per cent del guañ; y los donàran las 8 horas y no més[.] Lo dit 90 en España mudàran al gubern[.] surtí Sagasta y entrà an Cànubas[.]

Añ 91

Al primer de febrer[.] butació universal dels diputats de Cors y aquí y hagué 3 candidaturas[.] republicana y 2 munàrquicas[.] la una sagastina[.] la altra // ²¹ Cànubas[.] En Llansà al partit d'en Cánobas cumpràran als bots y dunàban 3 durus per cada butan y sucсаí que n'i agué un que era molt malalt y lo anàran a buscar dos homas y l'i portàran cuasi ab pes y butà per guañà als 3 durus y lo turnàran a-casa seba[.] lo despullàran y lo pusàran al llit[.] y pusat al llit quedà mort de repenta[.] Aqueix tal era Audal Parés[.] àlias Macari[.] En Llansà[.] pasat de 5 \cens/ bots[.] la República an tigué 200 y tans y al partit d'en Cánobas 100 y tans[.] y al partit Sagasta als pocs restans[.] però en Llansà guañà la república y la munarquia perdé[.] J(oa)n B(aptis)ta S(erinya)na[.] edad 72 años[.]

Lo añ 1892 pusàran als drets a Fransa al vi y España la farina y carbó y demás comestibles[.] uns drets molts grosus[.]¹⁰¹

Lo añ 92 als 11 de febrer se féu la festa de la República ab gran algasara de galas de cuets y música; y al dit dia fa 19 años que la pusàran; y hera als 11 febrer del 73 que al rey Amadeo renuncià las Corts y entrà la República Federal, y estiguéran 11 mesus al trono poc més o menos[.] Als primés jané muntàran las Cors y no se antanían, y el general Pabía a sabrasus los tragué fora las Corts y hera als primés de janer del 74[.]

Lo dit añ 92 al mes de abril a-las Cors s'i presentà dos señors estrangers que y anàban a tirà <una> // ²² una bomba que hu

¹⁰¹ Es tracta de l'anomenat *aranzel Cánovas* de 1891, que va marcar un viratge proteccionista en la política comercial espanyola.

agéran aplanat tot[,] y als dos fóran traïts[.]¹⁰² Dita bomba hera un compost de dinamitra[.] Después a mix juñ¹⁰³[.]

Lo añ 1892[,] butació unibersal de diputa\ts/ provincials[.] Fou als 11 de satembra[.] En Llansà guañàran al republicans[.] pasà de 200 bots y al govern cuaranta y 3[.] Per_tot perdéran fora Llansà y la probinci <el> de Girona el govern guañà de 700[.]

Lo añ 92 als primés desiembra mudàran las Cors[.] Cànubas demanà al domicili y entrà Sagasta[.]

Lo añ 93

Als 5 de mars[,] butació unibersal[.] En Llansà als republicans g\u/añàran de 200 bots però fora de Llansà perdéran als republican y guañ al govern[.]

Lo dit añ 93 als últims de satembra Martinas Campus[,] general <de> de Barcelona[,] féian una gran parada y li tiràran 2 bombas[,] dit dos patars que li matàran al caball y lo feríran pr matàran un civil y un de la plana majó farit y molts suldots[.]

Lo dit añ 93 als primés de octubre se cumens\à/ la guerra de l'Àfrica ho Marruecos[.] Finà al 94[.] no se'n parlà més[.]

Lo dit añ 93 al 7 nubembra y al Liseu de Barcelona al tems que se preparàban per funcionar tíran dos patars o 2 bombas[.] y agué 14 o 15 mors y pasat de 50 farits[.]₂₃

Lo añ 94

Al mes de juñ fóran sentència en Barcelona de sis anarquistas dels que tiràran a Martinas Campus y al Liseu[.]¹⁰⁴

Lo dit añ 94 un anarquista també al mes de juñ matà al presidén de la República a França[.]¹⁰⁵

¹⁰² Els detinguts eren Jean-Marie Delboche, francès, i Manuel Ferreira, portuguès. La policia els va interceptar el 4 de maig de 1892, i els va imputar un intent d'atemptat amb bomba a les Corts. És possible que el "traïdor" es tractés de Felipe Muñoz, un seu company anarquista.

¹⁰³ Frase incompleta.

¹⁰⁴ Mariano Cerezuola, Salvador Sogas, Manuel Archs, Josep Bernat, Josep Sàbat i Josep Codina van ser afusellats al castell de Montjuïc el 21 de maig, i no pas al juny. Paulí Pallàs, autor material de l'atemptat a Martínez Campos, havia estat executat el 7 d'octubre de l'any anterior, 1893.

¹⁰⁵ Marie-François Sadi-Carnot va morir a Lió apunyalat al cor pel forner i anarquista italià Sante Geronimo Caserio el 25 de juny de 1894. El seu executor va complir la sentència a mort a la guillotina el 16 d'agost del mateix any.

Lo dit añ y mes enbalanàran al sultan en Àfrica[.]

Añ 1895

Als últims de mars se mudà al majisteri[.] surtí an Sagas\ta/ y entrà an Cànubas[.]

Lo añ 95 a-la primavera se cumensà la guerra de Cuba[.] Los insurectos se laventàran[.] Se cumensà ab ràbia que y morían molta jen y al mes de juñ diuen al diari que surtíran de España 40 barcus de gue\r/ra[.] Al juliol[.] gran batuda[.] España perdé un jeneral[.] Al matàran y fou per defansà a Martinas Campus[.] ell y lo estat majó[.] Al mes de satembra España y tania cent trenta mil de tropas y al janer del 96 traguéran de Cuba el jeneral Martinas Campus y anà al jeneral Bailer ab setanta mil de tropas que cóntan 200 mil homas, y después als primés de febrer el general Martinas Campus entrà en Madrit y al recibí<ri>ran ab xiulets y grans crits cridan «fuera» y un cibil matà un paisà[.] Som als 12 de abril de 1896 y dura la guerra de Cuba[.] De Llansà se conta que ay-à a Cuba 25 o 26 miñons suldats y encara se'n redimíran 4 y de una cassa n'í ay-à 2[.] Y aquet mes satembra se'n ambàrcan 40.000 però an fujit mols a Fransa y a Purtugal[.] Se diu que a Frància pasa de deu mil desserators y en Purtagal lo mateix[.] Als últim satembra tinguéran gran foc que muríran molts españols y sucсаí que als insurectos agafàran un de Parbou y al mument digué «a_ diós Parbou» y li digué al que lo agafà «ets de Porbou» (*ara se passarà pàgina 26*)[.]//₂₄

Nota

Lo añ mil 896 al mes de febrer en Madrit ho afora al entorn diuen un cometa a-las deu del matí caygué y fou de aquesta manera[.]¹⁰⁶ Se presentà una broma ho núbol patit però molt bermell que aparaxia foch y se anà fent gros y después se reventà ab gran llamarada[.] De fochs y del estruendo que manà trancà moltas bidrieras de Madrit[.] Después a fora Madrit trubàran un feru de 15 a 16 gramos, y també diuen als papés que a Burdeos de Frància y caigué al mateix dia[.]

Lo añ 1896[.] butació universal de diputats de Cors[.] En

¹⁰⁶ Aquesta notícia també es troba a TM, p. 62.

Llansà els republicans guañàran[:] tinguéran passat de 270 bots y al de Figueras an tingué 28 y aquet dunaba 2 durus per bot y al republicà fou anumenat Pi-Margall[,] lo homa més de bé de España[,] y en totas las poblacions perdé de 1.000 bots y en Llansà los republiacans insultàvan la demás jent que anésan a butà per la República[.] Tot ayxò fou als 12 de abril[.]¹⁰⁷

Y lo dit 96 als primés de juñ[,] un dessafio de dos jenerals en Madrit[.] Ja tenían als padrins y quant fóran al cam los padrins los agafàran cada-u al seu y los disturbàran y lo un era Martinas Campus[.]¹⁰⁸

Nota

Lo dit añ 96 als primés satembra tiràran la quinta y als 20 nubembra los enbarcàran 20.000 per Cuba y en Filipinas també grans guerras que als pobres espanyòls entra farits y mors finíran tots[.]//₂₅

Nota

Lo dit añ 1896 als 7 de juñ en Barcelona[,] dia que féyan la profusó la buitaba¹⁰⁹ de Corpus de yglésia de Santa Maria susaí que cuan la profusó se retiraba tiràran un patart[,] huna bomba al mitj de la jent que an matàran 15 o 16 y pasat de 30 farits y de aquestus una gran part ténan farida murtal y de aquí se'n à saguit que an prenguéran passat de 200 y pudé no àn trubat al reho[.]

Altra nota

Lo dit añ 96 als últims de agost agafàran als més

¹⁰⁷ En les eleccions del 12 d'abril de 1896, els resultats al districte de Figueras van ser els següents: Marian Vilallonga (conservador), 3.285 vots; Pi i Margall, 1.841 (*La Vanguardia*, 13/4/1896).

¹⁰⁸ Segons la versió de *La Época* (4/6/1896), els generals Martínez Campos i Borrero van desafiar-se a la finca de Villa Olea, però a última hora el fet va transcendir i el capità general de Madrid, Primo de Rivera, els va fer arrestar quan començava el combat. *La Vanguardia* afegeix que Borrero va injuriar Martínez Campos al Senat i que aquest, irritat pel nomenament de Borrero per a un càrrec militar a Cuba, el va citar per al desafiament.

¹⁰⁹ *Vuitada*. Espai de vuit dies durant els quals l'Església celebra una festa solemne.

grans republicans[,] dúfan que pasat de 30[,] y als ténan incomunicats[.]

Altra nota

Lo dit añ 96 al primés satembra se descubrí al que tirà la bomba al dia 7 de juñ en Barcelona a-la profusó y fou de aquesta manera[.] Tenían al reo pres y comfesà que abia estat que abia tirat la bomba y que héran 3 que an abín de tirà duas al dia de Corpus a-la profusó y als 2 se espantàran y las amagàran y ell tirà la una al sitat dia y que héran 80 y sità nom y apellidos que al 6 de dit mes an fóran una gran presa[.]¹¹⁰

Lo dit añ 96 al mes satembra[,] butació diputat de probíncia y en Llansà no y agué cap bot[.]

Nota

Lo añ 1897 als 8 agost a-las 2 de la tarda asseninàran en Càrubas del Castillu y hera als bañs en Frància en Santa Aga¹¹¹ y fou de aquesta manera[.] Se estaba en una butaca llején al diari y se li asentà al custat el anarquista y li tirà 3 tirus de robolb¹¹²[:] dos al cap y un al pit[,] y digué «viba España»¹¹³ y bisqué cap una hora y el assenina hera atalià[,] diuen al diaris[.]//₂₆

¹¹⁰ El reu en qüestió és el marsellès Tomàs Ascheri, de 27 anys, confident del governador civil de Barcelona, a qui van encolomar l'autoria material dels fets en el procés de Montjuïc. A més, amb falses confessions arrencades sota tortura i ignominitats dirigides pel tinent de la policia Narciso Portas, van quedar implicats arbitràriament quatre coautors i fins a seixanta-set còmplices. Els coautors que esmenta Serinyana són Antoni Nogués, de Santa Eugènia de Ter, i l'igualadí Josep Molas. Ascheri, Nogués, Molas, Mas i Alsina van ser executats al castell de Montjuïc el 4 de maig de 1897. El balanç del procés, fet sense garanties constitucionals per un tribunal militar, va ser de 359 persones detingudes, 296 de les quals continuaven empresonades tres mesos després dels fets. L'execució va anar precedida i succeïda de diverses campanyes internacionals de petició d'indult per als inculpats, caps de turc d'una ràtzia no només d'anarquistes, sinó també de maçons, federals i lliurepensadors, entre ells Pere Coromines i Teresa Claramunt.

¹¹¹ *Ágata*

¹¹² *Revòlver*.

¹¹³ Entenc que això ho devia dir Cánovas.

Continuació de la guerra de Cuba añ 1896

«Sí[,] som de Porbou»[,] y lo insurec\ta li digué «jo de Vilaguïga[,] y fuix que te matarían als altras»[.] Bingué per carta y ab als diaris[.] Diuen als diaris que als 4 de diciembre tinguéran un gran foc y matàran un gene\ra/l de insurrectos anumenat Masenu y que al fill¹¹⁴ Máximo Gomas se tirà un tiru bayén Maseno mort[.] Lo añ 1896 se cumensà la guera a Filipinas y fou en lo estiu y al mes nuembra al papés déian que y agué uns grans focs que y agué molta murtaldat de uns y altras[.]

Lo añ 1897 la guerra de Cuba[.] Ara aqueix mes janer y agué un gran foc que als insurectos prenguéran una població que muríran mols de una part y altra[.] Als últims de febrer[.] altra foc que durà moltes horas[.] Matàran un curunel y molts quefas[.]

La guera de Filipinas[,] gran mortaldat de espanyols[.] Éran als derés del añ 95 cuan se cumensà y aques añ 97 al febrer als insurectos matàran una partida de capallans y al dit mes entràran en un curtel de carrabinés y los degullàran tots y \ un/ curtel de cibils també los degollàran[.]

Lo añ 1896 dos vegadas las quintas y aguéran de anà tots[.] Lo añ 97[,] la quinta[.]

Lo añ 97 al mes octubre en Sagasta entrà president al trono después de la mort de Cànubas[.] *Página 24[.]//₂₇*

Añ 1897[.] Ara turnarem parlà de guerra de Cuba del dit añ[.] Al febrer y agué grossa mortaldat de uns y altres y al mars per lo mateix[,] y de Llansà se y contàban cap a 40 jobes[.]

¹¹⁴ El fill de Máximo Gómez, general en cap cubà, era Panchito Gómez Toro, secretari personal de Maceo. Tots dos van caure en una acció de combat el 7 de desembre de 1896, en què Maceo va morir i Gómez Toro va ser ferit. Per no caure presoner en mans dels espanyols, el jove combatent es va suïcidar. Sembla que abans no arribessin els enemics, encara va redactar una nota de comiat trobada entre els seus documents personals: «Mamá querida, papá y hermanos queridos: Muero en mi puesto. No quiero abandonar el cadáver del general Maceo y me quedé con él. Me hirieron en dos partes, y por no caer en manos del enemigo, me suicido. Lo hago con mucho gusto por la honra de Cuba. Adiós, seres queridos. Los amaré mucho en la otra vida, como en ésta, su Francisco Gómez Toro. A Santo Domingo. Sírvase amigo o enemigo, mandar este papel de un muerto». <www.jrebelde.cubaweb.cu/2006/enero-marzo/mar-11/index-panchito-cuba.html>.

Añ 97[,] als últims de maij se cabà la guera de Filipinas y als primés de juñ catàran al ta-dèum y murí molta jent[.] Pàgina 26[.]

Añ 98 als bint de mars[,] grant manifestació[.] Demanàran 3 capítols[.] 1º la quinta[:] tots que ab diné no se puguesin defansà[.] 2º Cataluño independent[.] Tots los pobles de Empurdà anàran a Figueras ab sus pandons[.] Llansà hera 53 y dos pandons[,] Parbou al pandó negra ab un cap de mort y lletas déyan «per no aber pogut dunà 300 durus he agut de anà a morí a Cuba»[.] En una altra població las donas anàban deban[.] En una altro los nois de 12 años anàban deban cridan «viba el manifest»; aqueix és per defensà al jobes de anà a morí a Cuba y a Filipinas[.] Fan 3 años que dura la guerra de Cuba y Filipinas[.]

Lo dit añ 98 los 27 de mars[,] butació unibersal de diputats de Cors[.] De republicans hera un tal Pi-Margal y al munarcas un tal Vilallonga que dàban 2 durus per bot y als republicans guañàran de 70 y tans bots y per las altres poblacion guañà la munarquia y surtí diputat al señor Vilallonga[.] En Llansà y hagué molts insuls y moltas batusas y se dunàran 2 durus per cada bot la munarquia y en otras pars guañà[.]//₂₈

Nota

Ara <tur> turnem parlar del Partit Anarquista[.] No sé si héram del 76 als 80 que la reyna Yssabel era a misa y un[,] bastit de sacerdot[,] li bentà una puñalada que la farí[,] poca cosa[:] al bus de la cutilla li defensà al cop[.] Después lo añ 1886 al bisba de Madrit al Diumeja del Ram a-las deu anaba ab lo acompanyament a selebrar lo hofici a-la yglésia de San Issidro y un[,] també bastit de sacerdot[,] li tirà tres tirus de rebòlber que murí lo endamà[.] La mateixa samana a-la mateixa samana al Dijous San al bespra al de guàrdia reparàran que un siri gros paterrallaba diferén dels altres[.] Un dels dos la ba agafà per llansar-lo y se rebantà[:] lo mal_pusà de las mans y cara y al seu cumpañ també mal_farit[.]

Lo dit añ 1898 al abril se cridà la guerr España ab als Estats-Units[:] és guerra per mart[.] Als últim de dit mes surtí un barcu de guerra español de la Bana y encontrà dos barcos americans qu purtàban biuras an-al insurrectos de Cuba[.] Tinguéran gran foc[,] an tirà un a picu y lo altre fují[,] y lo un

purtaba 6.000 sacas de farina[,] lo al altre hefectes de guerra.[.] Als dia/ris\ a déyan[.] Después als últims dit mes surtí la ermada de mart y se reuní a Capo Verde[.] La ermada dels Estats Units surtí[,] se pusà a 7 millas //₂₉ de Cuba y al dia <al dia> 28 o 29 de abril la dita ermada americana bumbejaren a Matansas[,] una capital de Cuba[,] y tiràran algunas bombas y después marxàran a Filipinas y al port de Cabitas y abia una esquadra española de quatra barcos y los del nort-emaricà éran 13 y la esquadra nostra surtí del port y tinguéran gran foc y los tiràran ensendiaris y los nostres los tiràran dos barcus a pique que ne se salvà dingú[,] y los nostres an perdéran cuatra que cum héran prop de terra se'n sabàran molts y el barcu español Patique Ana el almirante salbà dins del po\r/t[.] Pèrduas[:] els americans perdéran 500 homas y els españois 600 y 4 barcos y els americans 2 barcos[.] Se batían 13 per 4 y hera als primés de maitj y <als> als 2 pasat y tunàran per bunjà la ciutat y los españois triunfàran y los americans perdéran 2 barcos més[.] És quibucat que la setena línea que diu que los nostres tiraren dos barcos americans a pique[.] sols foren esgalabrats y no perdéran digú y los nostres perdéran 600 homes que se'n sa\l/bàran nedan[.] La ermada española Ana és a Cadis[.] També se diu que devan Matansas se prese\n/tà un bapor americà que purtaba molts efectes de guerra y 15.000 y las fors li fóran seña que no tenia entrada y ell andaban[.] Seña segona vegada y no se detenia[.] Li tiràran algun cañonaso y ell també contestà[.] Después li'n tiràran un que reculà a tot bapor y dos millas del port anà a pique[.] També se diu que també que entra Monte-cristi y Aytí alguns dias centíran rumors de artilleria y después un pescador de Aytí encontrà alguns quedabres que purtàban la vestidu del nort-americanà[.]//₃₀ Al mes de maij del deu als dotse als americans atacà ab 3 puns de Amèrica[,] Cuba primé[.] En Cárdenas[,] que al bonberdejaren[,] causàran algun dañ <dan>[.] Dos bapor del nort-americanà que purtàban moltas tropas per desanbarcà a Cuba[.] Éran 8 bapors y manàban barcas ho llanxas y las ditas purtàban las tropas y la nostra se perpetà al moll y gran foc la tropa que'ls causà moltas víctimas que aguéran de reculà a unir-sa ab als bapors y als fors també cañonosos a ell[.] Después anàran a Cinfacs y los sucsey lo mateix aquí los fors los y cauran que 3 bapors resibíran gran dañ[.] Lo un sa\l/bàran la jen y se'l amana de

remolc[.] Lo dia 12 anàran a Puerto-Rico 12 bapors al Puerto de San Juan y també los sucsaí lo mateix[.] causan-li abarias als bapors y molta tropa morta y farida y marchàran de ditas costas[.] Después al 14 anàran ab una platja a-la província de la Bana ab pactas de que y encontrari un batalló de insurectos y encontràran 2 batallons de tropa española[.] Aquí fou gran pèrdua dels americans[.] La ermada española és a-la Bana o Cuba[.] Al dia 15 de maig dos barcos españois héran al port de la Bana[.] surtíran y se anàran alta mart y se encontràran ab tres del nort-americanà[.] Tinguéran gran foc que el americà tinguéran grans aberia que se'n aguéran de manar-se'n un del 3 de remolc (*ara se pasará la pàgina 37*)[.]//₃₁

Notas del meu recort de las màquinas depors carrils[.] *Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 57 anys[.]*

De lo añ 1820 als 30 construían els bapors de mart[.] Del 30 al 40 construían las fàbricas de bapor[.] De lo añ 1848 fóran al carril de Mataró a Barcelona y fou al primer de España y al primer de tot fou l'añ 1825 a Inglaterra[.] De lo añ 45 al 50 construían al talègrafo[.]

Añ 1864

Cumansàran al carril a Llansà y hera al mes de mars y lo 66 al mes abril lo plegàran[.]

Añ 1874

Lo dit añ 74 al mes de maitg tunàran treballà al carril y lo añ 77 acabàran las furadadas al mes de agost y muríran molta jent y de esgarrats[.] en quedàran de segos[.] altre cens bras[.] altres cens mà[.] cens cama[.] molt ab crosas[.] Lo dit añ 77 al mes diciembra muntàran tot los pons de ferru y el de Culera y cabàban de passà y una nit caygué de dal a baix[.]

Añ 78

Lo dit añ 78 als 8 janer binguéran dos màquinas solas a Llansà[.] Lo dia 20 janer bingué al primer tren que purtaba al

capità jeneral y al bisba per la //_{30 [32]} festa del carril y lo dia 23 pasà al primer tren de pasatjés[.]¹¹⁵

Lo añ 1879

Lo dit añ 79 al mes de maitg 2 màquinas o 2 trens se tupàran al terraplè devant lo d'en Barbasà[.]

Altre nota de màquinas més hatrasadas

Lo añ 1875 als 80 se construïran las màquinas de sagà[.] Molt anys <atràs> abans n'i abia una de batra y no tingué permanència[.]

Añ 1830 als 40 construïran los mistos y sarillas[.]

Añ 1845 als 80 construïran al patròlio[.]

Añ 1840 als 45 trubàran al telègraf elèctric ab al carril[.]

Altre nota que he trobat[.]

Ara turnem parlar de guerras y rebulacions de España que me'n abia olbidad en las pàginas anteriores[.]

Añ 1856

Lo dit añ 56[.] rebulació en Cataluña ho Enpur¹¹⁶ al matinés[.]¹¹⁷

Añ 57

Lo dit añ 57[.] rebulació en Cataluña[.] En Barcelona el jeneral Sapateru y agué molts mors[.]

Añ 59

Dit añ 59 als primés del 60[.] guerra[.] España ab //_{31 [33]} als Merrueces¹¹⁸ en el Àfria[.] Y agué molta de sanch[.]

Altre nota de-los que y à agut en España y à gut 116 reys[.] El primer fou un tal Tubal[.] nét de Nué[.] y un tal Tarsis los primés que poblaren a España[.] Se anumenaba la Ibèria y fou

¹¹⁵ El procés de construcció de la línia fèrria a Llançà està també detallat a *TM*.

¹¹⁶ Empordà

¹¹⁷ Guerra dels Matiners, o Segona Guerra Carlina, que va tenir l'escenari sobretot a Catalunya.

¹¹⁸ Guerra del Marroc.

añ 2.170 antes de Jesucrist y ara ay-à 4.128 y això hu he trubat ab altres llibres[.]

De Sans Pares en Roma n'í à guts cap a 300 cuntan de san Pera fins lo añ 1884 y també ho he trobat ab altres llibres[.] Escrit lo añ 1884[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 66 anys[.]

Nota

Me recordo que en altre llibreta avia pusat la guerra del Àfrica però ara la he encontrada y hera lo añ 1859 o 60[.] España tingué guerra de l'Àfrica o Merruecos y España quedà victoriós y fóran las paus y el Morocco agué de dunà a España molts milions a causa de la guerra[.]

Estadística curiosa que he trubat ab un altre llibre[.] treta del añ 1886[.] Al món se valua en mil quatre-cens milions de abitans[.] a la te\r/ra se cóntan tres generacions par cada sigle[.] Supasan cada-un està 33 anys al món del //₃₂^[34] se conta aprocsimadament al número de homas y de donas és cuasi igual la quarta part dels homes víuan a-las poblacions grans la vida a micha és de 33 anys las personas que neixen la quarta part móran abans del 7 anys y la mitat abans del 17 anys de cada deu mil parsonas una arriba a cent anys, sobre cent anys n'í à sis que arriben 66 anys[.] per cada 50 n'í à un que aribi a 80 anys[.] Cuntan de mil quatre-cens milions de habitas móran cada añ 33 milions 333 mils 333 poc més o menos[.] Cada dia 90 mil 324[.] cada hora 3 mil 880[.] cada minut 63[.] cada segundo un[.] Aquesta partida se-à composta ab als naxamens[.] las donas se suposa que an_ballaiexen menos que als homas asta 50 anys[.] Pasat aqeix hedat anballaiexen més que als homas[.] Aquesta relació és-treta de un pariódic de lo añ 1886[.] Juan Bautista Sariñana Mallol[.] de hedat 67 anys[.]

Estadística ynglesa

El censo oficial de 1886 de poblacion corresponén al realma de Ynglaterra és de abitans 34.884.848 que bol di trenta-cuatro milions, buit-cens huitanta-cuatro mil, buit-cens curanta-buit, la cual s'í deu añadir-s'í 356.534 que repraséntan en al exèrcit marina y abitans de algunas patitas islas[.] Las poblacions de la Yndia inglesa y de Ceilan figúran en el censa con xifra 206.637.886 de //₃₃^[35] personas y en altres regions un total de

12.464.396[.] El resumen[.] los abitans que dependeixen de Ynglaterra són de lo que ténan

Europa	34.884.848
Ausentes del exèrcit y marina	356.534
Ymperi de la Yndia	206.637.886
Feudataris del ymperi	50.000.000
Poseció ynglesa	12.464
Total són	304.343.661

Lo que és Londres

Londres[.] la ciutat més gran del glovo[.] té 45 millas de ràdio y una superfície de 700 millas cuadradas[.] El nèmero de abitans se aleba a 5 milions cumpranén a 200.000 astranjés que's cunté[.] més catòlics que Roma[.] més judius que la Palastina, raunit ay-à un naxamén cada 5 minuts[.] És difícil de lo que és al port de Londras[:] mil bucs, al trànsit de ferrucarrils ab un añ ay-à aguts 130 parsonas mortas y 2.600 farits[.] És de l'añ 1886[.]

Estadística de Madrit

Madit té des-da la Porta del Sol an-als Cuatra Camins 3.418 metrus, al pon de Toledo 2.370[.] En fin de circunfarència dessarrollada de tot al parímetro proximadament té 76.884 metros lineales[.] La superfície enserrada a-las antiguas tàpias el parque Jardín Botánico y altres Montaña del Príncipe y Campo del Moro és de 7.780 metros cuadrado de calles ay 626[.] plasas 77[.] puertas 4[.] glorietas 4[.]//^{34 [36]} Canta Madrit 97 cafès[.] 1.233 tendas de ví y llicós[.] 156 farmàcias[.] 31 fondas[.] 176 casas de manjà que pàgan cotribució[.] 400 barbarias[.] 403 tendas de modas y sedas[.] 301 de sabatas[.] 196 sastrarias[.] 100 inprentas[.] 42 llibrarias[.] 143 estancs[.] 102 cunfitarias[.] 13 teatros[.] 2 plasas de toros[.] 99 temples catòlics[.] 7 de masons[.] 3 de protestans[.]

Nota

Lo añ 1888 baix llejí un diari[.] Y abia una estadística que ab un añ abían marchat 60.000 parsonas a Abonosayres¹¹⁹ \

¹¹⁹ Buenos Aires

españols/ y lo añ 89 bingué un tal Matas de Figueras a buscar homas per esplotà un tros de terreno y de Llansà se'n dugué molt mils mallols americans[,] cent aichadas[,] cent bigosos[,] cent parpals[.] Al mars una partida y marcha an Baqué[.]¹²⁰

Altre nota

Era lo añ 1833 cuan murí Fernando 7º y quedà endera sa filla Ysab 2º de edad 3 añs y altre filla Maria Lluïsa de edad un añ[.] Ysab 2º fou plocamà reyna lo dit añ 33 después de la mort de Fernando 7º[.] Lo añ 34 se comensà la Gerra del 7 Añs y als 35 fou la matansa dels fraras[.]

Lo dit añ 89 la marchada de Abonosayres en Matas y an Baqué y agué un quebró que tot queda aquí[,] y an Baqué bingué lo añ 90 al mes de octubre[.]³⁵^[37]

Añ 1886[.] Muntàran al sementiri protestan[.] Lo añ 92 als primés del añ se pusàran dos clups de protestans[.] Dels dos clup lo un als derrés del 91 ja y éran[.] Lo dit añ 92 al primés otubre se feren un enterro protestan ab música ab un bagul mol enflocat[.] Com era al primer y abia mo\l/ta de jen[,] als masons de Portbou[,] y aqueix mo\r/t era que's diu robat[,] que se confesà y combregà y un quart antes de morí lo estremunciàran y la masunaria de Portbou se'n apoderàran, y era un tal Francisco Mateu[,] àlias Sigala[.] Lo dit añ 92 al ystiu als bañs un tal s(enyo)r Miguel Moraita[,] segon comendador de la masonaria[.]

Nota

Lo añ 1882 cumans\à/ de desapareixa lo or de España¹²¹[.] L'añ 83 y 84 y 85 an dàban al 5 per 100[;] l'añ 86 y 87[,] al <l> 10

¹²⁰ L'Argentina fou l'exili preferit per molts republicans empordanesos, entre ells Francesc Pi i Sunyer, que el 1886 hi era. Aquest Matas de Figueres que esmenta és Joan Matas i Hortal, diputat i president del comitè federal de la capital alt-empordanesa.

¹²¹ Serinyana descriu un flux de sortida d'or d'Espanya, que mantenia un sistema monetari bimetàl·lic, causat pels desequilibris en les balances exteriors, i que va conduir en pocs anys a la desaparició de bona part de l'estoc d'or espanyol. Vegeu: Sardà, Joan. *La política monetària y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*. Barcelona: Altafulla, 1998, capítol IX.

per 100[.] Después <después> al 88 y 89 y 09 an daban al 18 per 100[.] 91 y 92 ja no se'n beya cap des papé a-la faltada del or[.]

Lo añ 1892 al francès tragué las entradas del vi de España y pusà uns drets molt grosus y España pribà las entradas de las fa de F\|r/ansa y tot altre efecta que en España mo\|/ta pobresa[.] Después <después> Frància dunà un rabaix a-la moneda española del 18 per 100, y en España no corra me que papé y plata[.] Al papé n'i abia de 5 durus[.] de 10[.] de 20[.] de 10 y asta de més[.]

Altra nota dels primés dels carrils de tot lo món[.] Al primer carril en Ynglaterra al 27 satembra de 1825[.] Al primer de España al 24 octubre de 1848[.]//_{36 [38]}

Nota

Lo añ 1870 entrà per rey de España Amadeo primer y en tal tems matàran al general Prim cum se truberà a-la pàgina \4º[.] Lo añ 73 al rey Amadeo renuncià las Cors y entrà la República Federal y fou al 11 febrer[.] Después al maij[.] butació y entra un tal Figueras per presidén[:] pàgina 8[.] Lo añ 73 la República pujà al trono y lo añ 74 caigué la República[:] pàgina 9[.] Después als carlins se tiràran al cam lo añ 72[:] pàgina 6 y caiguéran lo añ 75[.] Al desembra cayguéran[:] pàgina 13 y después lo dit añ 75 als 6 janer entrà rey Alfonsa 12[:] pàgina 12[.] Después cumensan pàgina 14 y el añ 77 se trubarà al contingut de la vida de Alfonso 12[.] Después lo añ 83 tragéran an Sagas\|ta/ y pusàran an Cánobas per cap de añ 84[.] Después l'añ 87 caigué en Cánobas y entrà an Sagasta[.] Después lo añ 90 al mes diciembra caigué an Sagasta y tu\|r/nà entrà en Cànubas[.] Después lo añ 91[.] butació unibersal[:] pàgina 20[.] Despué lo añ 92[.] al diciembra bay\|xà/ an Cànubas y muntà Sagasta y después al 93 al 5 de mars[.] butació universal[:] p(àgin)a 22 y después lo añ 95 al últim de m cay an Sagasta y pujà an Cànubas y fou assésinat lo añ 97 als 8 de agost a-las 2 de la tarda[.]

Lo añ 98 al cambi de la moneda arribà al 115 per 100 al mes de maig y ara se a tu\|r/nà al 70 y dias 75 és di la mu\|ne/da española de-la fransesa que bal menos y ay-à 7 anys que dura y cumensà par al 10 y los espaòls no poden cumprà re en Frància[.]//_{37 [39]}

Lo añ 1897 al mes de mars se tiràran los carlins al cam y se digué que entràran en una publicació[.] Aychò no fou res[.]

Grans rumós de España (se cumensa pàgina 28)[.]

Lo añ 98 als últim de abril[,] gran rebulació en Madrit y Barcelona cridan «mòria an Sagasta y an Moret» y an Sagasta se agué de tancà y an Muret li cremàran part del palaci[.]

Turnem ab la guerra

Al diari del 18 anàran dos barcos americans y un torpeta a Cinfuegos[,] que al port y abia tres cañoneras, y al torpeta anaba asplotà las cañoneras[.] Li tiràran un cañonaso y anà a fondo y al barco o bapor las tiraba caps per salbar-los y al fort los tirà una grana\da/ y de aqueixa una altra sabra cuberta y lo al\tre/ se'n la'n manà que no quedàran més que 3 hamas al bapor y al diari diu que la nostra harmada és a Santiago de Cuba[.] Lo diari del 18[.]

Cunbat nabal

Diu diari als últims de maig la ermada americana héran 19 barcus[,] 6 acoresat anaren fenta Santiago per bombejà y tiràran 80 cañonazos y a-la entrada del port estava al bapor Cristóbal Colón ab al almirante Cerber y 2 turpedos y contestaren ab cañonazos y al fors també y un dels torpedos se arrià y anà esplotà y abia 2 bar american a poca dista y lo un ba anà a pique y lo altre fují y los españols an salvàran 8 y al cumandan del barco que als foren presunés[.]

Altre cunbat nabal[.]

Ja ban 3 cumbats en Santiagu[.] Aqueix <la Reyna> //₃₈ [40] la Reyna Mercedes fou alguna aberia[.] També se diu que en Cabitas la ermada americana y ay-era y ba anà un barcu a pique[.] Después dels 22 o 23 de juñ als yanges desenbercaren més allà de Santiagu de Cuba moltas de tropas[.]

Veü del diari

Héram dia 12 y 3 que tinguéran grans cumbats[.] Els españols se batían un per 20 y los yanquis tenguéran 2.000 baxas entra mors y farits[.] Después al dia 4 a-la nit la escuadra d'en Cerbera marxaba ho surtia de Santiago y la escuadra americana era frenta de Santiago y tinguéran gran cunbat[.] 2 barcus acurasats perdé España y 2 destruers de Filipinas[.]

Filipinas és pardut[.] 2 añ fa que tenim la gurra ab Cuba y Filipinas no és del tot pardut Falipinas[.]

Beu del diari

Cumbat nabal

La escudra del \mi/rante Cervera mol tems abia que hera en Santiago de Cuba[.] Héram al dia 3 de juñ que la escudra d'en Cervera bulgué surtí de Santiago que al gubern li manaba tinguéran gran foc que lo tiràran a pique[.] li tiràran bombas insendiàrias[.] fóran molts presunés y se'n negàran molts y al mateix dia en Santiago las tropas de terra també tinguéran gran focs<s> y las tropas españolas guañàran y perdéran als yanquis que quedàran 5 jenerals al y 28 hoficials y mil suldats yanquis de la escudra d'en Cerbera éran cuatra per un y perdéran 4 barcus[.]//_{39[41]}

Altra nota

De la escudra Cerbera no se'n negàran 200[.] Los tripulans de la escudra de Cerbera héran 2.070 y al presunés als Estats-Units són 1.750 y se'n àn salbat nadan en Santiago 153[.] De aqueixa manera se'n àn negat 163[.] La dita escudra d'en Cerbera éran cuatra y los yanquis hàran 16[.]

Altre combat

Dels deu als dotse juliol se rendí la ciudad y part de Santiagu[.]

Beu del diari del juliol del dit añ 98[.] Al dit mes y añ los carlista se tiràran al cam[.]

Lo dit añ al mes de agost fóran la pau España y los Estats Units[.] España èm pardut las antillas y èm pardut 70 barcus entra marcans y de guera[.] de curasats 4 y de brindats altras 4[.] Als últims de agosts purtàran de Santiago al presunés[.] Después als primés satembra duguéran en Barcelona los malals de Cuba y per al camí an muríran 207 y 7 que cuant los dessanbarcàban muríran[.] Los carlís se àn fos[.]

Diu la istòria que lo añ 1894 al gubern sagastí[.] presidén an Sagasta[.] se banguéran las antillas totas an-al Astats Units o Nort Amèrica[.] Lo dit añ 98 als últims de nubembra fóran ho firmàran la pau ab als Estats Units el americans dunan algun

milions en España[.] Juan Bautista Sariñana[.] de hedat 80 años[.]//⁴⁰ [42] Se acab la guerra ab·als Estats Units[:] mols mils españols àn quedat mors y malals en las yslas de Cuba[.] Puerto Rico y Filipinas[.] Juan Bautista Sariñana[.] hedad 80 años[.] Lo dit añ 98 èm perdut las colònias[:] Puerto Rico[.] Cuba[.] Filipi y las Corolinas[.]

Lo añ 1899

Lo dit 1899 caigué el magisteri sagastí y pusàran al mijisteri conserbador y pujà un tal Cirbela¹²² ho el jeneral Cirbela[.]

Lo dit añ 99[.] butació unibersal de diputats de Cors[.] Això fou als 16 abril[.] En Llansà guañàran als republicans y an Pi Margall y al mumarca hera un tal Bilallonga y dunaba 2 durus per bot y lo añ 96 héran al mateixos[.] Al 98 també als maixos[.] Jo[.] Juan Bautista Sariñana[.] de edad 80 años[.]

Lo dit añ 99 al mes juliol[.] gran rebulació en España[.] En Saragosa fou la primera[.] en Badelona y ab cuatro capitals[.] En Barcelona fou la última y susaíran alguns morts[.]

L'añ 1900 als primés de enero moltas capitals de Cataluña se cridaren en güelga y poblacions las panadarias éran tancadas y al 99 en Barelona estaba lo mateix[.]//⁴¹ [43]

Lo añ 1900 al últims de octubre caigué al mijisteri Cirvela y pujà al jeneral Descàrrega¹²³ per presidén y cuatro jenerals al mijisteri[.] Lo dit añ y mes los carlins se tiràran al cam y al 31 de dit mes de octubre éran al poble de la Bajol que tinguéran foc ab la tropa de Figueras[.] Als 5 de nuembra los carlins éran al entors de Berga y tupàran tropa[.] tinguéran foch y la tropa fóran 5 presunés[.] Ja ay·à algun tems que ja no se parla dels carlins[.] Jo[.] Juan Bautis Sariñana[.] de hedat 82 años[.]

Lo añ 1901 al primés del añ caigué Descàrega y pusàran altra bolta an Sagasta[.] Al febrer[.] diputats de probíncia[.] después als 20 de juñ[.] diputats de Cors[.] En Llansà y tot al districta surtí un Pi Margall[.]

Lo añ 1902 las güelgas de Barcelona[.] Héram al últim de

¹²² Silvela

¹²³ Azcárraga

febrer que Barcelona y als antors se cridà ab güelga y rebulació que no se pot contà la jent que muríran[,] cap a 200[,] y mols de farits y mols de presus[.] Lo dit añ 90<0>2 al mes de maitg curinàran al rey Alfonso 13[.] J(oa)n B(aptis)ta S(erinya)n(a)[,] edad 83 añs[.]

LLIBRETA DE MEMÒRIAS ANTIGAS Y MODERNAS ESCRITAS PER MANS PRÒPIAS DE MI[,] JUAN BAUTISTA SARIÑANA Y MALLOL[,] DE EDAT SATANTA AÑS Y ESCRITA LO AÑ 1889[.]

Lo añ 1887 se muntà la comfraria del Sagrat Cor de Jesús y fou per un padre jesuïta anumenat para Mají¹²⁴ que vingué a fer nuvenari de ànimas en Llansà[,] que era directó general de la dita comfraria y a-mi[,] J(oan) B(aptista) S(erinyana)[,] me nombrà celador y això era als 18 diciembre del añ 87 con me diguéran y abseptàram el acta de congregacion jo y 5 de altres y a-cada celador tenia el seu apostolat que se componi de 15 nume¹²⁵[.] Jo, Juan Bautista Sariñana[,] de edat 70 añs[.]//₂

Coro segundo

2º grado

Juan Bautista Sariñana Mallol[,] celador

Misteris de goitg

1. Gerónimo Cerbera[,] del Puerto	1º
2. Francisco Oriol[,] calle de Mart	2º
3. José Giralt[,] calle del Pizarro	3º
4. Baudilio Negra[,] calle de la Mina	4º
5. Pedro Giralt Salvà[,] calle de S(a)n Toribio	5º

Misteris de dolor

6. Ferreol Horts[,] calle
7. Pedro Calsina[,] del Puerto
8. Mateu Iter[,] calle de Santo Toribio
9. Narciso Estruch[,] calle de la Mina
10. Rafael Pacareu

Misteris de glòria

11. Ramon Ferrer Casas[,] calle de S(a)n Toribio
12. Vicente Serradell y Fàbrega
13. Juan Riera[,] calle de la Mina
14. José Riera Pau[,] calle de la Mina

¹²⁴ El pare Tomàs Maigí era un predicador jesuïta que recorria les comarques gironines fent novenaris d'ànimes, autèntics espectacles audiovisuals en què es representava la tortura de les ànimes a l'infern amb tot luxe de detalls.

¹²⁵ *Números*

15. Marianu Vidal[,] calle de S(a)n Toribio //₃

Lo añ 1888 purtàran la imache del Sagrat Cor <de> de Jesús y la purtàran al 22 diciembre del dit añ y la regalà una señora de Girona y la fou fé en Frància[,] en Tolosa[.]

Lo añ 89 als 25 janer fóram una gran funció y festibitat y la funció durà 3 días y se fou de aqusta manera[.] Al dia 24[,] dijous[,] al bespra purtàran la imache hoculta a-la capella de la Mare de Déu del Port[.] Al dibendras 25 se anà a buscà ab prufasó[,] una prufasó molt lluïda[,] molts atchas y siris[.] Assent en la yglésia se digué una misa baixa, ab sermó y beneïran la imache del Sagrat Cor de Jusús y fou un padre misionista[.] Después acabat la misa surtí la prufasó[:] 4 homas la purtàban y se abían de rellabà a pochos pasos que pasaba molt[.] Después que se arribà a-la yglésia de la Vila se digué al hofici y al bespra[,] sermó[.] Al dia 26[,] disapta[,] al bespra[,] cermó[.] Al dia 27[,] diumenja[,] cumanió general al matí y a-la tarda[,] cermó y vesamanus[,] y al escrit porta que és de pedra cartona[.]

Lo dit añ 89 als últims de maitg aprofonàran la yglésia de la Vila[:] pujàran a-la trona y trancàran al sant cristu a trosus[.] Después als 29 de dit mes trancàran cuatra dits de la imache del Sagrat Cor de Jesús[.] Después als primé de juñ al damatí de las 5 a-las 10 entràran a-la yglésia del Port y fóran molt de mal[:] aprofonaren la maradedéu[,] se li-andugéran la corona y al //₄ seu santíssim fill lo encontràran al cementiri cubert de salivas y de un drap enbolicat y altras imatchas y dos sancristus y las robas de la sacristia per terra[.] Y después dia 3 dit mes de juñ en la escaparata que abían destrosat la imatche de una maradedéu y pasaren San Pera; y sucсаí de aquesta manera[.] Héran las buit del matí del dia 3 que el armità, Juan Pajès¹²⁶, amorsaba y sentí fresa a-la yglésia[,] y surtí al cor y bajé un homa que en una mà tenia San Pera y al altra un picasó, y li digué «què fas»; y dunàban la culpa a un tal Pera Fulcarà o noy moru, y li respungué que al noy moru li destrosaba la ymache y li digué si hu jutificaria y li digué que sí[.] Y hu justificà devan del jutje y anàran en persecució del noy moru y aquex tal del

¹²⁶ Joan Pagès i Iglésies va ser l'ermità de la capella del Port des de 1882 fins a 1930 (Clavaguera 1986:82).

picasó y la imache era an muret o noy muret de nom Parés y de una casa que abia ho apa\ra\ntaba molta religió[.] En fin al noy moru fou pres, y tragué 3 testimonis cumforme aquella hora se encontraba a Bañuls[.] Y aqueix tal Parés ho noy muret tutom estava y deya que ell abia fet tot al destrago de las imaches tan del Por com de la Vila, y això asén a mans de jutje de primer instància no se'n parlà més[.] La maynada li cridàban al trenca_brasus de sans[.] Al cap de 3 anys y alguns mesos[,] això hera lo añ 1892 als primés de juliol[,] al dillins marxà de cassa seba ab un altre cumpañ de Parelada y anàran a discora (ara se pasará pàgina 11)[.]//₅

Memòrias antigüas

Lo añ 1730 al mes de juñ acabà\ra/n de fé la yglésia y celebràran primera misa /Llansà\.[.] Lo añ 1760 fóran la portalada de la dita yglesa parroquial[.] Lo añ 1788 als 8 de diciembra fou al primer dia que tucàran la horga de dita yglésia, y estas memòrias las he encontradas escritas a-la rectoria assent jo hobre y o escric al 4º añ de sé obré[.]

Memò<mo>rias del meu recort

Lo añ 1852 al 27 satembra rubàran la yglésia parroquil[:] se'n duguéran 3 calsas[,] 2 patenas[,] 2 pastècums[.]

Lo añ 1858 al mes nubembra fóran al cementiri nou al Port que abans hera a-la Vila[.]

Lo añ 1864 al s(enyo)r bisbe vingué a confirmà a Llansà[.]

Lo añ 1868 al mes de mars[,] una gran prufasó que anàram a sercà la Mara-de-Déu de Por\ t/ y la purtàram a-la yglésia de la Vila y a-la yglésia la jent no y podían està[.] Y abia mo\l/ta jent forastera y a-la prufasó y abia 125 atchas y era per la sacada y s'i estigué 2 mesus[.]

Lo di añ 68 traguéran las festas de anà a misa y 4 de prasepta y pusàran San Narcís, y las de anà a misa són 18[.]

Lo añ 1879 als 11 nubembra la mició bingué a Llansà y al señor bisba bingué al dia 19[.] Jo[,] Juan Bautista Sariñana[,] de edat 70 anys[.]//₆

Continúan las memòrias de queix sigle

Lo añ 1881 anàram a buscar ab prufasó y tota pompa Nostra Señora del Port[.] Y abia 215 hatchas y altras tans ciris que dúian las donas y se féu una nubena y això hera per la filuxera y al últim dia se turnà a-la ermita ab la mateixa lluminària y al sacristà dictà una oració que és escrit a-la llibreta del tems[.]

Lo añ 1883 al mes de juñ y juliol pintaren la yglésia parruqial[.]

Lo añ 1884 cremàran la yglésia del \Port/ y això era al mes octubre y no quedaren més que las cuatro parets[.] A-la nit del dia 8 y matí del dia 9 se cremà lo altà, y la ymache que hera de màrbol[,] la taulada[,] trona[,] y la brandilla del cor y se cre¹²⁷ altres 3 imaches[:] Nostre Sañora dels Dolós[,] N(ostr)a S(enyor)a de la Llet y San Baldiri[.] Nostre Señora del altà majó y abia molta devoció[:] fins los forasté duia promatensas[.] Se deya que abia fet miragles[.] Hera molt antiga[.] Se dey que un barco la purtà y fou de aquest manera[.] Lo dit barco purtaba 5 imaches y cuant fo en eix golf se li jirà una grant burrasca y al patró promaté que al primer port que encontrarían deixarían una imache y se fundajàran al port de Llansà y //₇ los faltà el mal tems y marxàran cens recordar-se de la promatensa y cuan fóran sabra cap de Creus los tornà la mateixa borrasca y lo patró digué «no he complert la prumes» y tornar reculà a Llansà y deixàran la imache Nostre Señora del Port y això hera <al> als añ 1680 o par qui[.] Y estigué <y estigué> alguns añs en un oratori que li fóran, y después fóran la yglésia y hera los añ 1692[.] cum se troba ab pedras picadas[,] y al primer ermità fou un tal fray Joan, y se diu que comprà el terreno y hera tot al cam que és de Parés o Complisto y hera del armità[.] Y també se diu o se suposa que fou cremat a dretas y f hobra de protestans[.] Jo[,] Juan Bautis Sariñana[,] de hedat 70 añs[.]

Lo añ 1889 als últim de maig aprofonàran la yglésia de la Vila[:] trencàran un S(a)n Christo y cuatro dits del Sagrat Cor de Jesús[.] Después als últim de juñ en la yglésia del Port y aprofonàran las imaxes[.] Se trobarà més clar en las primeras pàgina de aquesta llibreta[.]

Lo dit añ 89 als últims agost pintàran la capella y altà de

la Mara-de-Déu del Por y traguéran al restilló del parviteri y lo posaren sota al cor y fou perquè abían profonat la dita yglésia[.]

Lo dit añ 89 als primés agost marxà de Llansà al pàraco Anric Cutó y después lo añ 90 als últims febrer bingué al pàraco Salvi Bosch y Ulibé[.] Después l'añ 1894 marxà y bingué un tal musan Pera Dalmau[.]⁸

Lo añ 1890 en España pusàram al patriarca san José apo¹²⁸ de-la Santíssima Verja per patró de España y festa de presepta[.]

Memòrias antigüas

Jo[.] Juan Bautista Sariñana[.] abia santit a-di al meu para que en al mas de Monpardut¹²⁹ y abia un pastó que cada dia li faltaba un xay y ba esperimentà que hera una serp y se arreglà ab un bulant per matà la serp[.] Ja beu al bosch ab la serp[.] la serp cop de cuas[.] ell cop de bulans[.] Sempra li aquillaba y sentí una beu que li deya «benta-li sota escata» y la matà y ell també murí que a cops de cuas li ronpé tots als osos y murí als pocs dias y deixà ab testament un anibersari[.] cada añ al matex dia[.] y una casulla que abia retratada la serp y aquesta cusulla existia al meu recort[:] moltas vegadas la avia vista y desapare/gué del añ 1872 al 77[.] Ab aqueix tems muríran 2 capallans y se diu que la pusàran en un de ells[.]¹³⁰ També se à trubat que al San Cristu de la capella fonda y lo altà de San Josep éran al altra yglésia que hera aquí[.] Un és al campanà[.]

Lo añ 1873 al juliol als capallans abían de fuja a Fransa y el Llansà estigué 20 dias cens aber-i cap capallà y ai-agué poblacions que estiguéran mesus cens capallans y hera del

¹²⁸ *Apòstol*

¹²⁹ Montperdut és al terme municipal de Vilajuïga.

¹³⁰ Fa de mal dir qui són aquests dos capellans, si tenim en compte que entre 1872 i 1877 en van passar onze per Llançà (Clavaguera 1986:187). És versemblant que entre 1872 i 1873 morís Agustí Deulonder i Ros (de qui no he trobat la data de defunció a l'ADG), regent del sagristà, que el 1871 va substituir Francesc Verdaguer. Tres ecònoms d'aquella època (Salvi Rocas, Francesc Galí i Francesc Trinxer) van morir gairebé successivament: els dos primers el 1876 i l'altre el 1877. El vicari Narcís Mateu també va morir el 1877.

presidén de la República[,] un tal Salmerón[,] que als feya perseguí y als opanionats carlins[.] //₉

Lo añ 1871 traguéran las campanas grosas de dins al campanà y las pusàran en eixas ventanas y pasaba de 200 años que éran dins y acabàran de desmuntà als 2 custats del cementiri de la plasa[.]

Lo añ 1878 als 7 febrer murí al San Para Pio IX[.] Lo dit añ 78 als 3 de mars entrà San Para Leon XIII[.]

Cristóbal Colón

Lo añ 1492 Cristóbal Colón se embarcà al port de Palos per anà descubrí[.] Lo añ 1892 als 3 de agost que dit dia també se embercà y dit-dia se fóran grans festas[.] Se cumplia al cuart centenari y las festas al port de Palos y abia barcos de gurra cuasi de totas las nacions[.] de Àustr\i/a la curbeta Aurora[.] de Frància el corasado de segunda clase¹³¹ y el Hirondelle[.] de Grècia el crucero Canario¹³²[.] de Holanda el crusero Bonaire[.] de Inglaterra los cruceros Amphion, Australia y Scout[.] de Itàlia los acorasados de torre Duilio[.] Dandolo, Italia y Lepanto[.] de los Estados Unidos los cruseros Concor, Barington y Nevo York, buques modernos[.] de Portugal el acorasado Basco de Gama[.] de España el acoresado Pelayo[.] los cruseros Reyna Regente, Alfonso XII, Ysla de Cuba e Ysla de Luson, la fragata Victoria[.] el transporte Legaspi[.] los cañoneros Temerario, Cocodrilo, Arlansa, Cuervo y el clipper Nautiles¹³³[.] Total: trenta bucs de gue\r/ra[.] S'i añadí als bucs argantins y al brasileño[.] que se espéran de un moment al altra[.] Después als últims de satembra y primés octubre en Barcelona[.] unas festas extraordinàrias que duràran molts dias[.]//₁₀

Notas

Se à trubat escrit que el sancristu de \la/ capella fonda és molt antic[.] que ja hera a-la yglési\ a/ del campanà de la plasa

¹³¹ El cuirassat de segona classe *Duguesclin* (Font: «Ecos del centenario», *Revista popular*, núm. 1.130 (4-VIII-1892), pàg. 72.

¹³² *Canaris*

¹³³ *Nautilus*

y el altà de San Josep[,] primé a-la yglésia de Mon[,] después a-la yglésia de la plasa y ara és en la yglésia y de esta manera a saguit 3 yglésias y al sancristu duas[.]

Lo añ 1894 al mes de satembra fóran al altà del Sant Cristu y al Sa\g/rat Cor de Maria tot nou y al Sagrat Cor de Jesús lo portàran lo añ 88[.] Lo dit añ 94 encornàran al sancristu de la dita capella fonda y lo dit sancristu déyan que se trubaba escrit que y abia cap a 3 sigles que era fabricat[.]

Lo añ 1890 pusàran san Josep per patró de la yglésia huniversal y festa de presepta[.] Primé bingué per al govern y después per al clero y al poble hu firmà abans y ja està escrit a-la pàjina 8[.]

Olvit

Lo añ 1885 turnan muntà la yglésia del Port[.] L'añ 84 se cramà y al 85 la turnàran ab las imaches, y la Mare-de-Déu la comprà la señora Cunté[.]

Lo añ 1895 bingué al señor bisba a confirmà a Llansà[:] y abia 16 anys que no abia bingut y hera lo añ 1879[.]

//₁₁ a Terradas y a-la nit los prengueren per lladres y la ronda los tiràran 2 tirus y lo mal_feriren[.] Al principi de esta histori és a-la pàjina 4[.]

Lo añ 1886 fóran al cementiri protestan, y als 92 se prengueran tot el ort y tiràran al tarrat del armità a terra y al vivé[.] y la Vila recu\r/rí contra la justícia[.]

Lo dit añ 92 al mes satembra y enterràran 2 criaturas[,] basunada de una família protestanta y después al mes octubre y portaren ab enterru sibil un catòlic que abia comfesat y combregat y hera un tal àlias Sigala y fou al primer enterru sibil[.]

Lo añ 93 turnàran muntà al tarrat y vivé de-la ermita y tancàran al cementiri protestan[.]

Lo añ 1895 als 13 de juñ allargàran la prufasó de Corpus y fou una prufasó ab tot horda y gala y de moltas achas y tiràran moltas de flos[,] que las flos una casa sol custàran 10 durus[,] y tiràran 4 culoms y fou a cassa al s(enyo)r d(on) José Clavé jeneral y fóran 7 altas per los carrés[.]

Nota[.] Tinc recort que en a\l/tra temps per Nadal pusàban moltas neulas al altà y las tiràban al dia dels Reys déyan al

relleu de Nostre Señor[.] Un tal musan Salvi Bosch hu deixà y era lo añ 90 y mai-més se-à-fet[.]//₁₂

Lo añ 1895 en Llansà y agué tres matrimonis sibil y un tal Jusep Iter fou al primer[.] De Llansà y agué dos bateixs sibil y 2 enterrus[.] Jo[.] Juan Batista Sariñana[.] de edad 77 anys y 52 de matrimoni[.] Aquest añ 96 ay-à agut 2 bateis sibils Llansà al janer de 1896[.]

Lo añ 97 susai un cas horendo en Gariguella[.] Entràran en la yglésia en el sacrari[.] traguéran al sacrament ho las particalas y tiràran al globu al semantiri protestan y al sacramén no se sap que an fóran[.] Això a mix febrer del dit añ[.]

Lo añ 97 a Filipinas al insurrectos matàran una gran purció de capallans o jesuït[.]

Lo añ 97 murí al protestan Jordi Castells y enterrat <y enterrat> protestan y fou al primés abril del dit añ[.]//

Turnem parlar de la crema de Nostre Sañora del Port[.] Als 8 octubre a-la nit de 1884 se à encontrat en la porta patita «añ 1692» y una pedra al parbiteri «añ 1700»[.]¹³⁴ Se à turnat procurà a turnar-se muntà[.] Àn feta una escripció y lo dia 19 octubre fou al primer dia; del dit añ 84 pasàban per las casas per suscriura's en las obras[.] Los primés del añ 1885 cumansàran las hobras de la Mara-de-Déu del Port y als 20 maitx[.] lo dia de Sant Baudílio[.] y portaren Nostre Señora del Port[.] la dels Dolós y la himatche sant Baudílio[.] que una devota las féu fé[.] un tal señora Guanter[.]

Lo añ 1887 als 11 abril[.] lo andemà de Pascua[.] se fou una romeria en Garriguella a-la Mara-de-Déu del Cam y se-y rehuniren mols pobles ab prufasó y sens prufasó tots los pobles de Anpurdà[;] Pau ab prufasó[.] pandó y coro[;] Palau ab prufasó[.] pandó y coro[;] Rosas ab prufasó[.] pandó y coro[;] Castelló ab prufasó y pandó[;] Vilanoba[.] prufasó y pandons[;] Garriguella[.] prufasó y pandons més de deu y los altres pobles binguéran ab al tren[.] un tren de 33 bagons y la jent part estàban dets y se digué que y abia 2.000 trajetas

¹³⁴ Aquests darrers paràgrafs, que completen informacions d'aquest mateix llibre, es troben a la segona pàgina escrita de les tres que hi ha a la llibreta de mapes.

entregadas y rehunida la jent en la estació de Vilajuïga se marxà a la Mare-de-Déu del Cam y allí ab un cam diguéran un ofici y predicàran dos[,] la un ap un cap de cam y lo altre en lo altre cap y después an pardicà un altre y a-las 2 de la tarde se despediren y marchàran cap a Figueras[,] y al entran de Figueras algú digué «viba Carlus setè» y agué rebulació[,] que als capallans tinguéran la culpa[.] Aquesta romeria se y cuntàban 6 mil 5 cens[,] y abia al Centro Catòlic de Olot y de Palafurjell[,] Jo[,] Juan Babtista Sariñana[,] edat 68 aña[.] Sigue la pàgina 5[.]

LLIBRE QUE CONTÉ CANTARELLAS[,]
 RECEPTAS PER BÀRIOS REMEYS[,] EXEMPLES
 TRETOS DE LLIBRES MORALES[,] CUENTOS
 Y CASUS SUCSEÏT ESCRIT PER MI[,] JUAN
 BAUTISTA SARIÑANA[,] DE HEDAD 66 AÑS[.]

[Contingut del quadern de cantarelles, de 62 pàgines]

Llibreta de cantarellas[,] goits en alabansa de Nostre Señor y
 de la Verje Santíssima la seba Santíssima Mara[.]

El de desembra de Barcelona [pàg. 1]

Al diciembra tems jelat[,] que penós abia[,]

en Betlem àn arribat Jusep y Maria[,]

per cumplir-lo exactament del Cèssar lo manament[.]

Arriba ba ba[,] arrica ca ca

arriba y ar\rica[,] arriba cansada

la Verje preñada[.]

De porta en porta rodan buscan la pusada[,]

tots los fan del icnoran[,] que mal aribada[.]

Siegos tots del interès[,] del gran bé no'n vèuan res[.]

Y la por por por[,] y la ta ta ta

y la [por] y la ta[,] y la porta no se obra[,]

dingú a Déu fé'l pobre[.]

A-la cassa-de un parent[,] de un<le> que es coneixen[,]

vissitan-lo en_continent[,] tots los despedeixen[.]

Los parents y conegut tot se fan desconeguts[.]

No té el món món món[,] no té re re re

no té el món no té re[,] no té el món rebuda

ni del Cel cabuda[.]

De tutom aprobiats una llestimable[,]

qudan-se per arrimats a una molt pobre estable[,]

rebut de dos animals criats per hòmens tirants[.]

Sols ha_quí qui qui[,] sols ha_què que que

sols ha_quí sols ha_què[,] sols ha_quí quedaren[,]

la nit hi pesàran[.]

Al punt de la mitcha nit[,] clarara és com lo dia[,]

y sens dolor à parit un fillet Maria[.]

Plora plora lo fillet[,] que està mitch mort de fret[.]

Y la ma ma ma[,] y la re re re

y la ma y la re[,] y la mare ermosa

li dóna una cossa[.]
 «Calleu -li diu- lo meu hamor
 que sou de la mare[.]
 Calleu Rey[,] calleu Señor[,] que ja y és lo pare[.]
 Calleu fill[,] no ploreu tant[,] que me mata el bostre
 plan[.]»
 Y li do do do[,] y li na na na
 y li do y li na[,] y li dóna abrasos
 pretan-lo an-al brasus[.]
 Fen-li quatre mil patons lo tona a-la palla[,]
 lo enbolica ab uns drapons[,] que no té una malla[.]
 Sertament li sap prou greu[,] que li diu «ay fillet meu»[.]
 Y li diu fa fa fa[,] y li diu fe fe fe
 y li diu fa y li d[i]u-fe[,] y li diu «faseu nona
 una bona estona»[.]
 Ella lo està contemplan la Verja gossosa[,]
 lo adora de quant en cunt tota cariñosa[.]
 Y son espòs[,] lo bon bell[,] està que no cap en pell[.]
 Y li fa fa fa[,] y li fe fe fe
 y li fa y li fe[,] y li feya fastetas
 tocan-li las cametas[.]
 Li càntan una cansó ab suau melodia[,]
 sant Jusep fa lo boixó y el tible Maria[.]
 Los ànjels que estan presents tòcan seus isturments[.]
 Y lo so so so[,] y lo no no no
 y lo so y lo no[,] y la sonen dolsetas
 entra las palletas[.]
 Los pastorets usiats déixan las ovellas
 per vèurer-los admirats cosa la més vella[.]
 Calsa peus los esclopets debellan estardidets[.]
 Lleban-se he he[,] lleban-sa ha ha
 lleban-se he y lleban-sa ha[,] lleban-sa la xamarra
 jugàban a més corra[.]
 Guillem de ells ba tot devant[,] llest com un sarjento[,]
 Perico se ba vensant[,] tots en un portento[.]
 Tutom bol ser lo primer[,] dingú bol ser lo derrer[.]
 Ell se he he he[,] ell se ha ha ha
 ell se he ell se ha[,] ell se ha de ceura
 tots farem pa y veura[.]
 Arriban ja finalment[,] per una donsellà

ban preguntan a-la jent[,] fecunda y ponsella[.]
 Dingú sap dunar rahó[,] diuen «cum pot ser això»[.]
 Que no no no[,] que na na na
 que no no que na na[,] que no'ls coneixían
 lo grant bé que y tenían[.]

Fin de las ditas Coblas

<i>Coplas nuevas del niño perdido</i>	7
<i>Una família japonesa</i>	13
<i>Los enemigos de la Virgen</i>	15
<i>El perro caritativo</i>	19
<i>El especto de Pilat[:] antigua llejenda[.] El procànsul de Judeya</i>	24
<i>Altre istorieta</i>	28
<i>Altra istorieta[:] al sabaté ramandon</i>	29
<i>Reportorios de remedios contre los males más comunes de la vida</i>	31
<i>Exemples trets de un llibre que me deyxà al señor sacristà he fet l'añ 18</i>	37

Cuentus y casus trets de un llibre[:]

La mare del fondista [pàg. 41]

Un caballé francès refereix que estan en Plasència[,] ciutat de Itàlia[,] ba anà a una fonda y el amu de la fonda se li abia mort la mara[,] que la abían enterrada al dia abans[.] Un criat tingué que anà al quartu de la difunta a buscar alguna pesa de roba y sa'n-tornà tot espantat[,] tremulant[,] ab uns crits diguent que abia bist la mastresa[,] que hera al llit[.] Un altre criat que s'u escotaba bulgué cer balent y se'n anà en el mateix quartu y se'n turnà //₄₂ lo matex que'l altre[.] Aquesta notícia no pugué menus de suspendra al amu de la fonda[,] fill de la difunta[,] al cual ab cunpañia de una criada se dirijí al aposento y se'n turnà diguén que abia vist sa mara que estava al llit però que la po al bia ampadit de parlar-i[.]

Al francès se ribia de tot això[,] de la flaqueza de aquella jent[.] Agafà un llum y enseguida de tota aquella cubarda

família entrà al quartu y descurrí la cortina[,] En efecta[,] el f r/ancès veu una figura de una bella negra y arrugada que feya gestos y anaba bastida de una gran bata[,] y el francès digué al amu si era guaira bella y s'i acercà més[,] el cual saltà la figura sobre el amu de la fonda[,] que fou un gran crit dient «ay mara meua»[,] y era una mona de un va\hí/ de allí que molts vegas ay abia anat y se bestia la roba que encontraba[.]

[*Damon i Pithias*] [pàg. 42]

El gos caritatiu [pàg. 46]

Reportorio de remedios [pàg. 49]

[*Comptes de Serinyana en les dues últimes pàgines*]

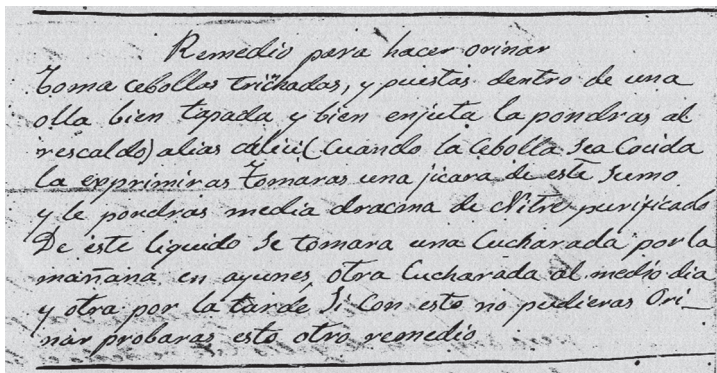
Mes dicimbra	Cargo
Existència en caix del mes anterior	511 p[.] 3 r[.]
de masualidades	
Mes janer de 1880	Cargo
Existència en caixa del mes anterior	509 p[.]
de mansualidades	25 p[.]
Suma tot_al	534 p[.]
Mes febrer	Cargo
Existència en caixa del mes anterrior	534 p[.] 2 r[.]
de mansualidades	
Mes marso	Cargo
Existència en caixa del mes anterrier	534 p[.] 2 r[.]
de mansualidades	24 p[.]
Suma tot_al són	558 p[.] 2 r[.]
Mes abril exi	Cargo
Existència en caixa del mes anterrior són	532 p[.] 2 r[.]
de mansualidades	4 p[.]
Por una entrada a Anton Estupiñà	10 p[.]
//	
Mes diciembre	Data
Los gastos de este mes són per una dieta a Maria	
Bassagoda y Pau	7 rals

Per 2 cuadernos paper	8 cn[.]
Queda en cayxa	425 p[.]
Mes de enero de 1879	Data
Los gastos de este mes són	
Mes febrero	Data
Los gastos de este mes són per 6 dietas a Jaima Fulcarà Garriga són	10 p[.] 2 r[.]
Queda en caixa	455 p[.]
Mes mars	Data
Los gastos de este mes són	
Queda en caixa	459 p[.]
Llansà[.] mes de abril de 1879	

El cuntador[.] Juan Batista Sariñana

Remedio para hacer orinar

Toma cebollas tri\nc/hasdas, y puestas dentro de una olla bien tapada y bien enjuta la pondrás al rescaldo (alias *caliu*)[.] Cuando la cebolla sea cocida la exprimirás[.] tomarás una jicara de este sumo y le pondrás media dracma de nitro purificado[.] De este líquido se tomará una cucharada por la mañana en ayunes, otra cucharada al medio día y otra por la tarde[.] Si con esto no pudieras orinar probarás esto otro remedio[.]

La **Biblioteca d'Història Rural** és una coedició de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i del Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona. Té per objectiu promoure la investigació i la difusió de la història rural en el seu sentit més ampli i en els seus diversos camps, a través de la publicació de treballs de qualsevol època, des dels orígens de l'agricultura fins a l'època més recent.

En aquests moments inclou tres col·leccions: **ESTUDIS**, destinada a investigacions i monografies inèdites; **DOCUMENTS**, orientada a la reedició de textos antics i a l'edició de manuscrits, i **FONTS**, dedicada a l'exploració de tipologies documentals específiques.

POLÍTICA EDITORIAL I PROCÉS D'AVALUACIÓ

La **Biblioteca d'Història Rural** està dirigida per una **Comissió de Publicacions** que té cura de la qualitat i del rigor de les monografies i dels treballs publicats. Està integrada per dos membres nomenats per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, i dos membres nomenats pel Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona. La Comissió de Publicacions s'encarrega de valorar la conveniència de publicar els treballs presentats atenent a la seva adequació temàtica i formal amb la resta de la col·lecció, de controlar el procés d'avaluació i revisió dels manuscrits, i de gestionar tot el procés d'edició. Si l'obra proposada obté una valoració positiva per part de la Comissió de Publicacions, aquesta nomena dos avaluadors anònims i independents, que confirmen la conveniència o no de la seva publicació i proposen, si és el cas, la necessitat de fer modificacions en l'obra. Totes les publicacions són sotmeses al mateix procés d'avaluació, tant si es tracta d'encàrrecs, com d'obres proposades lliurement pels autors. Podeu veure els criteris d'edició i les normes exigides a l'adreça: www.ddgi.cat/historiarural/

PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

La presentació de propostes i d'originals s'ha d'adreçar a Comissió de Publicacions de la Biblioteca d'Història Rural, per correu electrònic (ahrcg@ddgi.cat) o bé per correu ordinari (Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Plaça de Sant Josep, 1, 17004 Girona), especificant el nom i cognoms de l'autor/s o coordinador/s i la seva adreça de contacte i correu electrònic.

SUBSCRIPCIONS

Per subscriure-us a la Biblioteca d'Història Rural, consulteu les condicions i la butlleta que es troba a l'adreça www.ddgi.cat/historiarural/

